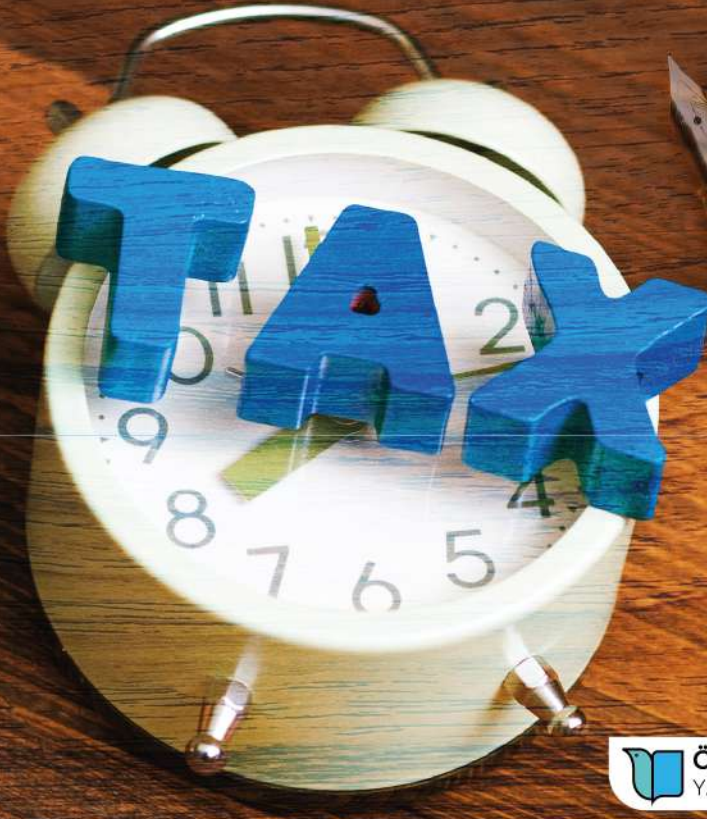

Maliye Alanında Güncel Konular: Teori ve Uygulama

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Esra Uygun

Maliye Alanında Güncel Konular: Teori ve Uygulama

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Esra Uygun

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Maliye Alanında Güncel Konular: Teori ve Uygulama

Editor: Dr. Öğr. Üyesi Esra Uygun

Language: Turkish-English

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5646-20-0

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub756>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>. This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Uygun, E. (ed) (2025). *Maliye Alanında Güncel Konular: Teori ve Uygulama*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub756>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Ön Söz

Kamu maliyesi başta ekonomi olmak üzere, işletme, sosyoloji, psikoloji, hukuk ve siyaset bilimi olmak üzere birçok bilim dalı ile ilişki içerisinde. Bu nedenle kamu maliyesi kapsamı geniş bir bilim dalıdır. Bu çalışma kamu maliyesinde güncel konuları inceleyen dört bölümden oluşmaktadır. Kitapta yer alan bölümler şu şekildedir: Doç. Dr. Berkan KARAGÖZ, “Maliye Bilimi Açısından Kanaatkâr Ekonomi” başlıklı bölümde kanaatkâr ekonomi anlayışı irdelenerek maliye bilimi açısından değerlendirilmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Neslihan BURGAZ, “2020 Sonrası Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Değerlendirilmesi” başlıklı bölümde Türkiye ekonomisinin 2020-2024 dönemindeki ekonomik büyüme performansı ve tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ekonomik büyümeye katkısını incelenmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Servet TAŞDELEN, “Sağlığa Zararlı Ürünlerin Fiyatlandırılması Yoluyla Kamu Sağlığının Korunması: Günah Vergilerinin Rolü” başlıklı bölümde ise sağlığa zararlı ürünlerin fiyatlandırılması yoluyla kamu sağlığının korunmasında günah vergilerinin rolünü incelemiştir. Araş. Gör. Şeref Can SERİN, Dr. Öğr. Üyesi Murat ALBAYRAK, Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan BOZATLI, “OECD Ülkelerinde Kamu-Özel Tüketim İlişkisi: Tamamlayıcı mı Yoksa İkame mi?” başlıklı bölümde özel tüketimin belirleyicilerinden biri olarak kabul edilen kamu harcamalarının maliye politikalarının etkinliği üzerindeki etkisini ampirik olarak incelenmiş olup 2000 ile 2023 yılları arasında 38 OECD üye ülkesinden alınan veriler kullanılarak yeni panel veri analizi kullanılmıştır.

Maliye Alanında Güncel Konular: Teori ve Uygulama” başlıklı bu kitabın alana ve ilgi duyan herkese faydalı olmasını temenni ederiz.

İçindekiler

Ön Söz	iii
--------	-----

Bölüm 1

Maliye Bilimi Açısından Kanaatkâr Ekonomi	1
<i>Berkan Karagöz</i>	

Bölüm 2

2020 Sonrası Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Değerlendirilmesi	31
<i>Neslihan Burgaz</i>	

Bölüm 3

Sağlığa Zararlı Ürünlerin Fiyatlandırılması Yoluyla Kamu Sağlığının Korunması: Günah Vergilerinin Rolü	51
<i>Servet Taşdelen</i>	

Bölüm 4

Government-Private Consumption Nexus in OECD Countries: Complementary or Substitution?	73
<i>Şerif Can Serin</i>	
<i>Murat Albayrak</i>	
<i>Oğuzhan Bozatlı</i>	

Maliye Bilimi Açısından Kanaatkâr Ekonomi

Berkan Karagöz¹

Özet

Kanaatkâr ekonomi, kaynakların etkin, verimli ve tasarruflu bir şekilde kullanılmasını hedefleyen bir ekonomik anlayıştır. Bu yaklaşım, israfi önlemeye, üretim ve tüketimi denetlemeye yönelik bir düşünce tarzını ifade eder. Kamu maliyesinde kanaatkârlık anlayışı, devletin mali kaynaklarını daha etkin-verimli ve dikkatli bir şekilde kullanmaya yönelik bir yaklaşımı ifade eder. Bu anlayış, devletin harcamalarında aşırıya kaçmaması, israfi engellemesi ve mevcut kaynaklarla en iyi sonucu elde etmesi amacını taşır. Kanaatkârlık, genellikle bireysel bir tutum olarak tanımlansa da, kamu maliyesinde bu kavram devletin bütçe yönetimi, harcama politikaları ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından büyük önem taşır. Kamu gelirleri etkin kullanılmalı, kamu harcamalarında tasarruf politikaları üretilmeli, verimli kamu harcaması politikası geliştirilmeli, kriz dönemlerinde tasarruf tedbirleri tanımlanmalıdır. Kamu borçlarının sürdürülebilirliğinde tasarruf davranışlarının etkisinin dikkate alınması gerekir. Bütçe disiplini ve denge kurulmasında, kamu bütçesinin etkin, düzenli şeffaf yönetilmesinde kanaatkâr ekonomik düzeni sağlayabilecek kurumlar benimsenmelidir. Bunlar; performans esaslı bütçeleme, bütçe uygulamalarında ölçülebilirlik, hesap verebilirlik mali saydamlık, içsel büyüme, tabandan tavana bütçe uygulaması, orta vadeli harcama sistemi, ekonomik plana dayalı hareket etmedir. Bütçe yönetimi sürdürülebilir kalkınmayı desteklemelidir. Kanaatkâr ekonomik düzende her bireyin ekonomik çıkarlarını gözetmek ve eşitlikçi bir şekilde kaynakları dağıtmak amaçlanır. Kanaatkâr ekonomi yaklaşımında, devletin sosyal harcamaları ve refah politikalarının verimli kullanılması da önemlidir. Kanaatkârlık, devletin harcama önceliklerini doğru belirlemesine ve kamu hizmetlerinin kalitesini artırmasına yardımcı olabilir. Kanaatkâr ekonomi ve mali yerleşme arasındaki ilişki, birçok ortak noktaya dayanır. Her iki kavram da sürdürülebilir bir yaşam tarzını teşvik eder, ancak farklı düzeylerde ve farklı açılardan bu hedeflere ulaşmayı amaçlar. Kanaatkâr ekonomi daha çok bireysel

1 Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, berkan.karagoz@bozok.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7622-5113

sorumluluğa, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına ve aşırı tüketime karşı bir duruş sergilenmesine odaklanırken, mali yerelleşme, bu hedeflere yerel düzeyde, toplumsal ve ekonomik bağlamda ulaşmayı amaçlar. Mali yerelleşme, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını beraberinde getirir. Bu nedenle kanaatkâr ekonomi, mali yerelleşmede anlam bulur.

1. Giriş

Kanaatkâr ekonomik anlayış, Doğu toplumlarının tarihi genlerinde taşıdıkları bir geleneksel mirastır. Günümüzde tüketim toplumu öne çıkmış olsa da, Doğu toplumlarının tarihi genetiğinde kanaatkârlık vardır. Kanaatkâr ekonomi, kaynakların kıt olduğu, bireylerin ve toplumların istek ve ihtiyaçlarının sınırsız olduğu bir dünyada, kaynakların etkin, verimli ve tasarruflu bir şekilde kullanılmasını hedefleyen bir ekonomik anlayıştır. Bu yaklaşım, israfı önlemeye, üretim ve tüketimi denetlemeye yönelik bir düşünce tarzını ifade eder. Kanaatkâr ekonomi, sadece ekonomik verimlilik sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal dengeyi korumaya ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya da odaklanır. Kanaatkâr ekonomi, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynakları ve malzemeleri mümkün olan en verimli şekilde kullanmayı amaçlar. Bu anlayış, genellikle tüketimin, israfın ve fazla üretimin sınırlanması gerektiği fikrine dayanır. Ayrıca, kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, çevreye duyarlı üretim yöntemlerinin benimsenmesi gerektiğini savunur. Çalışmada kanaatkâr ekonomi Maliye Bilimi açısından değerlendirilmekte ve politika önerileri üzerinde durulmaktadır.

2. Kanaatkâr Ekonomi Kavramı ve Temel İlkeleri

Kanaatkârlık, bireylerin sahip olduklarıyla yetinme ve fazlasını talep etmeme tutumudur (<https://sozluk.gov.tr/>). Bu, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde, gereksiz harcamalardan kaçınmayı, aşırı tüketimden uzak durmayı ve mevcut kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı ifade eder. Kanaatkâr bir birey veya toplum, fazla tüketimden kaçınarak, genellikle daha az harcama yapar ve mevcut gelirle daha verimli bir şekilde yaşar (UTESAV, 2024: 33). Kanaatkâr ekonomi, kaynakların etkin, verimli ve tasarruflu bir şekilde kullanılmasını hedefleyen bir ekonomik anlayıştır. Bu yaklaşım, israfı önlemeye, üretim ve tüketimi denetlemeye yönelik bir düşünce tarzını ifade eder. Kanaatkâr ekonomi, sadece ekonomik yapıyı etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir dönüşümü de beraberinde getirir. Bu ekonomi anlayışı, bireylerin tüketim alışkanlıklarını, değerlerini ve sosyal ilişkilerini yeniden şekillendirir. İnsanlar daha az tükettiklerinde, daha çok paylaşmaya, yardımlaşmaya ve toplumlarına katkıda bulunmaya

başlarlar. Bu, toplumsal çeşitliği artıran bir etkidir. Kanaatkâr ekonominin bir diğer önemli etkisi, çevreye duyarlılığın artmasıdır (UTESAV, 2024: 144). Bu ekonomi modelinde, çevre kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesi gibi sorunlar ciddi şekilde ele alınır. İnsanlar, yaşam tarzlarını bu bilinçle şekillendirirler. Kanaatkâr ekonomi, ayrıca bireylerin mutluluğa ve tatmin duygusuna daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlar. Lüks ve aşırı tüketim yerine, sade yaşam ve gönül huzuru gibi değerler öne çıkar. İnsanlar, sahip oldukları şeylerle yetinmeyi ve ihtiyaç duydukları şeyleri paylaşmayı öğrenirler. Kanaatkâr ekonominin geleceği, giderek daha önemli hale gelen çevresel ve sosyal faktörlere bağlıdır. İnsanların bilinçli tüketim alışkanlıkları geliştirmesi, çevreye duyarlı bir yaşam sürmeleri ve doğal kaynakların tükenmesini engellemeye yönelik adımlar atması gerekmektedir. Globalleşen dünyada, kaynakların tükenmesi ve çevre sorunları tüm insanlık için ortak bir tehdit haline gelmiştir. Kanaatkâr ekonomi, bu tehditlere karşı bir çözüm önerisi sunar. Hem bireyler hem de toplumlar için uzun vadeli faydalar sağlamak adına, bu ekonomi anlayışının yaygınlaştırılması önemlidir. Kanaatkâr ekonomi, sadece bireysel tasarruf ve verimlilikle sınırlı kalmaz; aynı zamanda, tüm dünyada daha adil, sürdürülebilir ve çevre dostu bir yaşam biçimi oluşturulmasına katkı sağlar.

Kanaatkâr ekonomi, yalnızca bireyleri değil, aynı zamanda işletmeleri de etkiler. İşletmeler, sadece kâr elde etme amacı gütmekle kalmaz, aynı zamanda çevreye duyarlı ve toplum yararına iş yapmayı da öncelikli kılarlar. Bu, sürdürülebilir iş modelleri ve sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesini içerir. Kanaatkâr ekonomi çerçevesinde, işletmeler kaynaklarını verimli kullanmaya, israfı önlemeye ve çevreyi korumaya yönelik adımlar atmalıdır. Bunun yanı sıra, çalışanlarının yaşam standartlarını iyileştirmek, onlara adil bir ücret ödemek ve yerel topluluklarla güçlü ilişkiler kurmak da bu ekonomi anlayışının bir parçasıdır. Örnek olarak, çevre dostu üretim teknikleri kullanan, enerji verimliliği sağlayan ve sıfır atık hedefleyen işletmeler kanaatkâr ekonominin ilkelerini benimsemiş olurlar (UTESAV, 2024: 154). Ayrıca, üretim sürecinde kullanılan malzemelerin geri dönüştürülebilir olmasına ve tedarik zincirlerinin çevresel etkilerini azaltmaya da önem verilir.

Kanaatkâr ekonominin temelinde minimalizm vardır. Minimalizm, gereksiz eşyadan ve karmaşadan arınarak daha sade ve anlamlı bir yaşam sürmeyi amaçlayan bir felsefedir. Bu yaklaşım, sadece fiziksel eşyalarla sınırlı kalmaz; zaman yönetimi, ilişkiler ve dijital yaşam gibi birçok alanda da sadeleşmeyi içerir. Minimalizmin temelinde, sahip olduğumuz eşyaların ve zamanın değerini bilmek yatar. Minimalist bir yaşam tarzı benimsemek, sadece eşyaları azaltmakla kalmaz; aynı zamanda daha az tüketerek çevreye

duyarlı bir yaklaşım sergilemeyi de içerir. Bu, israfı önleyerek kaynakların daha verimli kullanılmasına katkı sağlar (Kükreç, 2021: 328).

Minimal yaşam, gereksiz eşyaları ve zihinsel yükleri azaltarak, yaşamın temel ve anlamlı yönlerine odaklanmayı amaçlayan bir yaşam tarzıdır. Bu yaklaşım, sadeleşmeyi, basitliği ve fonksiyonelliği ön plana çıkarır. Minimalist yaşam, sadece fiziksel eşyaların azaltılmasıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda zihinsel ve duygusal yüklerin de hafifletilmesini hedefler.

Eski Türk topluluklarında ve özellikle Orta Asya'daki Türk medeniyetlerinde de kanaatkâr ekonomik yaklaşım söz konusuydu. Göçebe yaşam tarzı, yerleşik tarım toplumlarından farklı olarak, daha tasarruflu, verimli ve denetimli bir kaynak kullanımı gerektiriyordu. Bu bağlamda, eski Türk toplumlarının ekonomileri ve kültürleri, kanaatkâr bir ekonomi anlayışı ile şekillenmişti (İlgen, 2005: 833). Eski Türk toplumlarının ekonomik anlayışında, tasarruf ve kanaat temel bir değer olarak karşımıza çıkar. Göçebe yaşam tarzı, insanların kaynakları israf etmeden, sürekli olarak yer değiştiren bir hayat sürmelerine olanak tanır. Böyle bir yaşam tarzında, tarıma dayalı sabit üretim sistemlerinden farklı olarak, taşınabilir, dayanıklı ve az yer kaplayan mallar tercih edilirdi. Bu, kanaatkâr bir ekonomi anlayışının hem kültürel hem de pratik bir sonucuydu. Türklerin göçebe yaşam tarzı, aslında onların ekonomik anlayışını şekillendiren en önemli faktördü. Göçebe yaşam, sürekli hareket halinde olmalarına ve belirli bir yere bağlı kalmamalarına rağmen, çok sayıda kaynağı verimli bir şekilde kullanmayı gerektiriyordu. Tarım yapmayan, ama hayvancılıkla geçinen eski Türkler, hayvanlarını bakarak ve onları koruyarak toplumlarının gereksinimlerini karşılardı. Göçebe yaşamın bir sonucu olarak, Türkler, sürekli bir tüketim yerine, elindeki en iyi şekilde kullanma ve azla yetinme anlayışını geliştirmiştir (Koca, 2002: 23). Karahanlılar döneminde yazılan Kutadgu Bilig, Türkler'in kanaatkâr olmasını ister (Günay, 2002: 1494).

Kanaatkâr ekonominin temel ilkeleri aşağıda sıralanmıştır.

a) Tasarruf: Kanaatkâr ekonominin en önemli özelliği tasarruf yapmaktır. Tasarruflar, özel tasarruf ve kamu tasarrufu olmak üzere ikiye ayrılır. Özel tasarruflar hanehalkı ve şirket tasarruflarından oluşur. Tasarruf, harcanabilir gelirden tüketim harcamalarının ve vergi harcamalarının düşülmesi ile ortaya çıkar. Özel tasarrufların artabilmesi için gelirin artması, vergi oranlarının düşmesi veya tüketim harcamalarının azalması gerekir. Friedman'ın Sürekli Gelir Hipotezi'ne (1957) göre, tasarruflar sürekli gelirden kaynaklanır. Geçici gelirler tasarrufun belirleyicisi değildir. Brumberg ve Modigliani'nin Yaşam Döngüsü Hipotezi (1954) ise insanlar geçmiş ve gelecek gelirlerine bakarak tasarrufta bulunurlar. Leland'ın (1968) İhtiyat Güdüsü ile Tasarruf

Hipotezi'ne göre, gelecekteki gelirin belirsizliğı tasarruf eğilimini artırır. Feldstein (1974) Transfer Tasarruf Hipotezine göre sosyal güvenlik sistemi ve bireysel servet miktarı tasarruf eğilimini etkiler. Hall (1978) Rassal Yürüyüş Hipotezine göre tasarruf rassal bir olgudur. Ekonometrik çalışmalar, ekonomik büyümenin, sosyal güvenlik sisteminin, emeklilik sigortalarının, miras bırakma güdüsüne sahip olmanın, gelir düzeyinin, demografik değişikliklerin ve finansal etkenlerin, enflasyonun, reel getiriye ilişkin değişikliklerin özel tasarrufun belirleyicileri olduğunu ortaya çıkarmıştır (Kotlikoff ve Summers, 1981; Laibson, 1997; Wan, 2011). Bir ülkede cari açığın en önemli nedeni tasarruf açığıdır (Susam ve Bakkal, 2008). Genel literatür dışında kanaatkâr eğilimler, tasarrufları arttırması beklenir.

b) Etkin ve Verimli Kaynak Kullanımı: Bu ekonomi modelinde, her bir kaynağın en verimli şekilde kullanılması gerektiğı vurgulanır. Ağaçlar, su, enerji ve diğer doğal kaynaklar, sürekli olarak tüketilmemeli ve tükenmemelidir. **Etkinlik**, belirli bir hedefin veya sonucun ne kadar doğru şekilde gerçekleştirildiğine odaklanır. **Verimlilik**, belirli bir hedefe ulaşırken kullanılan kaynakların (zaman, enerji, iş gücü, sermaye vb.) miktarını en aza indirmekle ilgilidir. Etkinliğe ulaşmak için verimlilik şarttır. Kamu kesiminde de etkin ve verimli kaynak kullanılmalıdır (UTESAV, 2024: 77).

c) İsrafın Azaltılması: Fazla tüketim ve israf, kanaatkâr ekonomide olumsuz bir durum olarak kabul edilir (UTESAV, 2024: 33). İnsanlar, her türlü mal ve hizmeti daha az miktarda, ancak uzun süre dayanacak şekilde kullanmalıdır.

d) Sürdürülebilirlik: Kanaatkâr ekonomi, çevresel sürdürülebilirliği teşvik eder (UTESAV, 2024: 144). Ekonominin uzun vadede sağlıklı olabilmesi için doğal kaynakların tüketimi, ekosistemlerin korunması ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliği kritik bir öneme sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma, kanaatkâr ekonominin temel felsefelerinden biridir. Bu anlayış, doğanın tahrip edilmeden insanların ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasını savunur. Aynı zamanda, çevresel faktörlerin ekonomik faaliyetlere etkilerini göz önünde bulundurarak, doğal kaynakların korunmasına yönelik politikalar geliştirir. Kanaatkâr ekonomi, yalnızca kısa vadeli kazançları değil, uzun vadeli çevresel ve toplumsal yararları göz önünde bulundurur. Ekonomik büyüme ve kalkınma, çevreye zarar vermeden ve kaynakları tükenmeden gerçekleşmelidir. Bu, doğal kaynakların yenilenebilir olması gerektiğı anlamına gelir. Ayrıca, sürdürülebilir üretim yöntemlerinin geliştirilmesi, enerji verimliliğı ve geri dönüşüm gibi uygulamaların yaygınlaştırılması kanaatkâr ekonominin önemli unsurlarıdır.

e) Paylaşım ve Toplumsal Yardımlaşma: İnsanlar, kaynakları sadece kendileri için değil, toplumun tamamı için de kullanmalıdır. Paylaşım, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma bu ekonomik anlayışın önemli bir parçasıdır. İnsanlar, ihtiyaç fazlası olan kaynakları başkalarıyla paylaşmayı ve kolektif faydayı sağlamayı amaçlarlar.

f) Uzun Vadeli Planlama: Kısa vadeli tüketim yerine, geleceğe yönelik tasarrufları ve yatırımları teşvik etmek amaçlanır. Kanaatkâr yönetim anlayışı, sadece kısa vadeli faydaları değil, aynı zamanda uzun vadeli stratejik hedefleri de gözetir. Bu, devletin kaynaklarını kısa vadeli istekler yerine, uzun vadede halkın refahını artıracak projelere yönlendirmesini sağlar. Uzun vadeli planlama, sürdürülebilir kalkınma, altyapı projeleri ve eğitim gibi alanlarda yatırımlar yapmayı içerir. Kanaatkâr bir yönetim anlayışı, devletin kaynaklarını yalnızca bugünkü ihtiyaçları karşılamak için değil, aynı zamanda gelecekteki nesiller için de verimli bir şekilde kullanmasını sağlar.

g) Toplumsal Refahın Artırılması: Her bireyin ekonomik çıkarlarını gözetmek ve eşitlikçi bir şekilde kaynakları dağıtmak amaçlanır.

h) Aşırı Tüketimin Reddedilmesi: Kanaatkâr ekonomi, aşırı tüketimi reddeder (UTESAV, 2024: 33). İnsanların sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak için tükettikleri, fazla harcamaların ve lüks tüketimin minimize edildiği bir ekonomi anlayışıdır. Bu anlayış, bireylerin gereksiz harcamalardan kaçınmalarını, tasarruf yapmalarını ve kaynakları daha verimli kullanmalarını teşvik eder. Modern tüketim kültürünün getirdiği aşırı harcama ve kaynak israfı, kanaatkâr ekonomi anlayışına ters düşer. Bu ekonomi modelinde, insanlar sadece ihtiyaç duydukları ürünleri alır, moda ve uygun tüketim alışkanlıklarından kaçınır ve uzun ömürlü, dayanıklı ürünlere yönelirler. Ayrıca, ikinci el eşya kullanımı ve tamir etme gibi alışkanlıklar da bu modelin bir parçasıdır. Tüketim, doğrudan çevreyi etkileyen bir faktör olduğundan, kanaatkâr ekonomi çevre bilinciyle şekillenir. Geri dönüşüm, doğal kaynakları koruma ve enerji tasarrufu bu anlayışın öne çıkan özelliklerindendir.

3. Kanaatkâr Ekonomi ve Maliye Bilimi Arasındaki Temel İlişki

Kanaatkâr ekonomi ve maliye bilimi, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması amacıyla birbirini tamamlayan iki disiplindir. Bu iki alanın etkileşimi, devletin ekonomik yönetiminde önemli bir rol oynar. Kanaatkâr ekonomi, devletin mali politikalarını yönlendirirken, maliye bilimi de bu politikaların uygulanabilirliğini sağlar.

Kamu maliyesinde kanaatkârlık anlayışı, devletin mali kaynaklarını daha etkin-verimli ve dikkatli bir şekilde kullanmaya yönelik bir yaklaşımı ifade eder (UTESAV, 2024: 78). Bu anlayış, devletin harcamalarında

aşırıya kaçmaması, israfı engellemesi ve mevcut kaynaklarla en iyi sonucu elde etmesi amacını taşır. Kanaatkârlık, genellikle bireysel bir tutum olarak tanımlansa da, kamu maliyesinde bu kavram devletin bütçe yönetimi, harcama politikaları ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından büyük önem taşır. Kamu maliyesinde kanaatkârlık, hem devletin mali durumunu dengeleme hem de kaynakları en verimli şekilde kullanma çabalarını içerir. Ekonomik kaynakların sınırlı olduğu bir dünyada, devletlerin de daha temkinli harcama yapması ve fazla harcamalardan kaçınması gerekir.

Kamu maliyesinde kanaatkârlık anlayışı, devletin kaynaklarını daha dikkatli, verimli ve etkin bir şekilde kullanmasını sağlamak amacı güder. Bu yaklaşım, sadece devletin mali yönetimini denetlemekle kalmaz, aynı zamanda kamu hizmetlerinin kalitesini artırma, sosyal refahı sağlama ve ekonomik istikrarı sürdürme hedefine de hizmet eder. Kanaatkârlık, kamu harcamalarının şeffaf ve sorumlu bir şekilde yapılmasını, tasarruf sağlayarak geleceğe yönelik sağlam temeller oluşturulmasını teşvik eder. Ancak, aşırı kanaatkârlık da kamu hizmetlerinde eksikliklere yol açabileceğinden, bu anlayışın dengeli bir şekilde uygulanması gereklidir.

3.1. Kaynakların Etkin Kullanımı

Kamu maliyesinde kanaatkârlık, sınırlı kaynakların en verimli şekilde kullanılması gerekliliğini vurgular (UTESAV, 2024: 78). Devletin sahip olduğu vergi gelirleri, borçlanma ve diğer kaynaklar sınırlıdır. Bu nedenle, bu kaynaklar yalnızca gerçekten gerekli olan harcamalar için kullanılmalıdır. Aksi takdirde, fazla harcamalar kamu borçlarını artırabilir ve devletin mali yapısını zayıflatır. Kanaatkârlık, devletin öncelikli harcama alanlarını belirlemesini ve sadece gerçekten gerekli olan kamu hizmetlerine yönelik harcamaları teşvik eder. Örneğin, gereksiz lüks harcamalardan kaçınılması, kamu hizmetlerinde aşırı yönetsel harcamaların azaltılması ve daha verimli projelerin hayata geçirilmesi bu anlayışa dayanır.

Etkinlik, bir üretim veya bölüşüm sürecinde maliyetlerin minimum, kazanç veya faydaların da olabilecek en yüksek düzeyde tutulmasına denir. Bir başka tanımla, kaynakların üretime en çok katkısı yapabilecekleri şekilde kullanılması, israfın olmaması, atıl kaynak kalmaması durumudur (<https://www.sosyalbilimlervakfi.org/tr/sozluk/tahsis-etkinligi/>). İktisadi etkinlik, kaynakların en etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını, yani üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar) ve diğer ekonomik kaynakların en iyi şekilde değerlendirildiği bir durumu ifade eder. İktisadi etkinlik, genellikle “verimlilik” ile özdeşleştirilir ve maksimum çıktı (yani daha fazla ürün veya hizmet) sağlanırken, aynı zamanda minimum kaynak kullanımı hedeflenir. Aynı zamanda kaynaklar doğru yerde kullanılmalıdır.

Kamu ekonomisinde etkinlik, refah ekonomisinden ödünç alınan kavramlarla açıklanabilir. Refah ekonomisinde Pareto etkinlik çerçevesinden kaynak dağılımında etkinlik tanımlanır (Karagöz, 2023). En genel tanımıyla Pareto etkinlik, kaynakları yeniden dağıtarak, hiç kimsenin refahını azaltmadan bir kimsenin refahını artırmanın mümkün olmadığı durumdur. Burada kaynak dağılımında (tahsisinde) etkinlik sağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, bir ekonomide kaynak ve üretim faktörlerinin yeniden tahsisi yoluyla refah düzeyinin artırılmasının mümkün olmadığı, kaynakların efektif talebi karşılayacak biçimde tahsis edilmesiyle ortaya çıkan etkinliktir. Pareto etkinlik, tüketimde, üretimde ve bölüşümde etkinlik koşullarına dayanmaktadır (Karagöz, 2023).

Tüketimde etkinlik, üretilmiş olan mallar tüketiciler arasında o şekilde dağılmıştır ki, malları kişiler arasında yeniden dağıtarak en az bir kişiyi daha iyi duruma getirme imkânı yoktur (Kirmanoğlu, 2007: 65). Malları yeniden dağıtarak tüketicilerin faydalarını arttırmak mümkün değildir. Üretilen mallar tüketicilerin satın almak istedikleri ve satın alabilecekleri mallardır. Buna dağılımda etkinlik denir. Üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretimine tahsisinde tüketicilerin tercihlerine uyulur. Kaynakların toplumun en çok arzu ettiği mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılması, diğer bir deyişle isteme uygun malların üretildiği durum söz konusudur.

Üretimde etkinlik, üretim faktörlerinin çeşitli sektörler arasında o şekilde dağılmış olduğunu gösterir ki, herhangi bir üretim faktörünü bir sektörden başka bir sektöre kaydırarak daha fazla ürün elde etme imkânı yoktur (Kirmanoğlu, 2007). Faktörleri yeniden dağıtarak üretimi arttırmak mümkün değildir. Burada faktör piyasasında, bir faktörün, farklı kullanımlarda ortaya çıkacak olan ürünün değerini eşitleyecek biçimde kullanılması gerçekleşmiştir. Üretimde etkinlik sağlanmışsa, üretilen bütün mallar en ucuz maliyetle üretilmiştir.

Etkin ürün karması (bölüşümde etkinlik) üretilen malların tüketicilerin istedikleri mal miktarları ile örtüşmesidir. Üretilen malların tüketicilerin arzu ettikleriyle örtüşmesi gerekir. Üretilen malların miktarları tüketicilerin arzu ettikleri bileşimi vermektedir. Diğer bir ifadeyle, piyasa fiyatı ve harcanabilir gelir veriyken, tüketicilerin harcama (mal) bileşimlerini değiştirmeyi arzu etmedikleri biçimde üretimin dağılımı söz konusudur. (bölüşümde etkinlik) Bir ekonomide üretilen mallar, üretime katılan üretim faktörleri arasında en adil şekilde (tüketicilerin arzu ettikleri mal bileşimi şeklinde) dağıtılıyorsa ekonomi bölüşümde etkindir. Bölüşümde etkinlikte, üretilen malların en fazla fayda sağlayacak kişiler tarafından tüketilmesi durumu vardır.

Sonuç olarak, tam rekabet Pareto etkinliği garanti eder. Buna refah iktisadının birinci temel teoremi denir. Ancak kamu ekonomisinde piyasa aksaklıklarının varlığı ve kamu sektörünün yapısı, kamu sektöründe Pareto etkin sonuçlar vermez. Ancak Pareto etkinliğe yakın sonuçlara ulaşabilmek için kamu politikaları geliştirilebilir.

İktisadi etkinlik, etkinliğin maliyete göre belirlenmesidir. Buna göre en iktisadi etkin üretim yöntemi, alternatif üretim yöntemlerinden en düşük maliyetle gerçekleştirilebilen yöntemdir. Teknik etkinlik, etkinliğin üretim faktörlerinin miktarına göre elde edilmesidir. Buna göre teknik olarak etkin üretim yöntemi aynı üretimi daha az faktör kullanarak üretmenin mümkün olmadığı üretim yöntemidir.

Etkinlik değerlendirme araçları genel olarak fayda-maliyet analizi ve maliyet-etkinlik analizi yöntemleridir.

Fayda-Maliyet Analizi: Kamu faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde belirlenen amaçlara ulaşmada alternatif projelerin birbiri ile kıyaslanmasına olanak sağlayan bir değerlendirme tekniğidir. Fayda-maliyet analizinde her faaliyete ilişkin fayda ve maliyetler rakamsal olarak ortaya konmakta ve buna göre sıralama yapılmaktadır. Özel sektörde marjinal fayda ile marjinal maliyetin eşitlendiği noktada üretim yapılmakta ve kar maksimize edilmektedir. Ama kamu sektöründe aynı şeyin geçerliliği yoktur. Bu nedenle kamusal faaliyetten kaynaklanan maliyet ve sağlanacak fayda tespit edilmekte ve en rasyonel tercih seçilmeye çalışılmaktadır (Bülbül, Ejder ve Şahan, 2005: 82).

Maliyet-Etkinlik Analizi: Tüm kamu hizmetlerinin parasal olarak ifade edilebilmesi ya da faydalarının birim olarak belirtilebilmesi mümkün değildir. Böyle bir durumda maliyet-etkinlik analizinde kamu hizmetinin maliyeti para ile ölçülür. Aynı amaca yönelik farklı faaliyetlerin, aynı maliyet ile elde ettikleri sonuçlar arasında kıyas yapılır. (Bülbül, Ejder ve Şahan, 2005: 83).

3.2. Kamu Gelirlerinin Etkin Toplanması

Kanaatkâr ekonomi, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını savunur. Etkinlik, kamu gelirlerinin toplanmasında da geçerlidir. Maliye bilimi, devletin gelirlerini toplarken, vergi sisteminin etkinliğini artırmak için çeşitli stratejiler geliştirir. Kanaatkâr ekonomi anlayışına göre, vergi yükü adil bir şekilde dağıtılmalı ve kamu gelirleri, toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmalıdır. Bu bağlamda, vergi sisteminin verimliliği, kanaatkâr ekonominin bir hedefidir. Vergi gelirlerinin toplanması, yalnızca devletin harcamaları için değil, aynı zamanda toplumsal refahın sağlanması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için de büyük önem

taşıır. Kanaatkâr ekonomi anlayışına göre, devletin vergi gelirlerini gereksiz harcamalarla israf etmemesi gerekir.

3.3. Kamu Harcamalarında Tasarruf Politikaları

Kanaatkâr ekonomi, tasarruf yapmayı ve israfı önlemeyi teşvik eder. Bu anlayış, devletin kamu harcamalarını yönetirken de önemlidir. Maliye bilimi, devletin bütçesini oluştururken, harcamaların etkin ve verimli bir şekilde yapılmasını sağlar. Kamu harcamaları, kanaatkâr ekonomi ilkelerine uygun bir şekilde yönlendirilmelidir. Örneğin, devletin sosyal hizmetler, eğitim, sağlık ve altyapı gibi temel hizmetler için yaptığı harcamalar, kanaatkâr ekonomi perspektifinden, toplumsal refahı artırmaya yönelik olmalıdır. Bu harcamaların etkin ve verimli bir şekilde yapılması, hem devletin maliye politikalarını hem de ekonominin genel sağlığını doğrudan etkiler.

Kanaatkâr ekonomi, israfı önlemeyi ve kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını amaçlar. Bu, devletin kamu harcamalarını yönetirken izlediği politikaları doğrudan etkiler. **Uzun vadeli kamu planlaması yapılarak**, Kısa vadeli tüketim yerine, geleceğe yönelik tasarrufları ve yatırımları teşvik etmek amaçlanır.

Hükümetlerin belirlenen makroekonomik hedeflere ulaşmak için topladığı gelirleri ve yaptığı harcamaları oluşturan kararlar maliye politikası olarak tanımlanabilir. Maliye politikası bir ekonomide kamu tasarruf oranını belirleyerek ekonominin uzun dönemde üretim seviyesi üzerinde etkili olmaktadır.

Kamu tasarrufları kamu harcanabilir geliri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Vergi gelirleri düşerse, kamu tasarrufu azalır. Kamu harcamaları artarsa kamu tasarrufu düşer. Kamu harcamaları üretken olmayan alanlar için yapılırsa, kamu tasarrufları kısa ve uzun dönemde azalır. Artan emeklilik harcamaları, kamu tasarruflarını azaltır.

Kanaatkârlık, tasarrufu ve israfı engellemeyi teşvik eder. Kamu harcamaları, sınırlı kaynaklar ile gerçekleştirildiği için, devletin kanaatkâr bir tutum sergilemesi, kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlar. Kanaatkâr bir yaklaşım, aşırı harcamaları engelleyerek, kamu bütçesindeki fazla harcamaların önüne geçer. Bu durumda, devletin kaynakları daha verimli bir şekilde kullanılır ve kamu hizmetleri, sağlanan tasarrufla daha etkin bir şekilde sunulabilir. Örneğin, gereksiz bürokratik harcamaların kısıtlanması, aşırı sosyal yardım ödemelerinin azaltılması veya devletin aşırı lüks projelerden kaçınması, daha etkili ve verimli harcamaların yapılmasını sağlar.

Kanaatkâr ekonomi ile kamu harcamaları arasındaki ilişki, genellikle kamu harcamalarının tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkisi üzerinden şekillenir. Kanaatkâr ekonomi anlayışına sahip bireyler, devletin kaynaklarını verimli kullanmasının önemine vurgu yapar. Kamu harcamalarının doğru şekilde yönlendirilmesi, hem tasarrufları teşvik eder hem de ekonomik büyümeyi destekler. Kamu harcamaları, devletin ekonomik yapısının en önemli parçalarından biridir. Devletler, sağlık, eğitim, altyapı, savunma gibi alanlarda harcamalar yaparak toplumun refahını artırmayı amaçlar. Ancak bu harcamaların nasıl finanse edileceği, devletin ekonomik politikaları ile doğrudan ilişkilidir (UTESAV, 2024: 79).

Bütçe disiplini sağlamak için kamu tasarrufu yapılır. Kanaatkâr ekonomi yaklaşımında, devletler tasarruf yaparak kamu harcamalarını yönetmeye çalışır. Yüksek kamu borçları ve aşırı harcamalar, uzun vadede ekonomik istikrarsızlıklara yol açabilir. Bu nedenle devletler, harcamaları etkin ve verimli bir şekilde yönetmeli ve bütçe açıklarını minimize etmelidir.

Kamu harcamalarının verimli kullanılması, tasarrufların artırılmasına yardımcı olur. Örneğin, gereksiz altyapı projeleri veya verimsiz sosyal yardımlar yerine, devletin harcama yapacağı alanlarda maksimum fayda sağlanması gerekmektedir.

Kanaatkâr ekonomi yaklaşımında, devletlerin tasarruf yaparak bütçelerine katkı sağlaması hedeflenir. Bu, devletin dış borçlarını azaltmasını ve daha sürdürülebilir bir mali yapıya kavuşmasını sağlar.

Kanaatkâr ekonominin temel ilkelerinden biri, verimliliğin artırılmasıdır. Devletin yaptığı harcamalar, bu verimliliği destekleyecek şekilde yönlendirilmelidir. Kamu harcamalarının eğitim, sağlık ve altyapı gibi üretken alanlara yönlendirilmesi, toplumun genel verimliliğini artırabilir. Bu, daha fazla tasarruf yapılmasını sağlayabilir çünkü insanlar daha iyi hizmetlerden yararlandıkça, üretkenlikleri artar ve daha fazla gelir elde ederler. Verimli kamu harcamalarının bir diğer etkisi, ekonomik istikrarı sağlamaktır. Örneğin, devletin altyapı yatırımlarına yaptığı harcamalar, özel sektörün büyümesini destekler ve genel olarak ekonomiye güven verir. Bu tür harcamalar, ekonominin daha verimli ve istikrarlı hale gelmesine yardımcı olur, bu da bireylerin tasarruf yapma motivasyonlarını artırır.

Kamu maliyesinde kanaatkârlık, sadece mevcut harcamaları kısıtlamakla sınırlı değildir. Aynı zamanda geleceğe yönelik tasarruf sağlama amacını da taşır. Bu, devletin borç yükünü azaltmaya, ekonomik krizlere karşı hazırlıklı olmaya ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamaya yönelik bir yaklaşımdır. Örneğin, devletin sosyal güvenlik harcamalarını yönetirken, gelecekteki

demografik değişikliklere karşı hazırlıklı olması gerekir. Ayrıca, ekonomik büyümeyi teşvik edecek alanlara yatırım yaparak, uzun vadeli faydalar sağlanabilir. Kanaatkârlık, bu tür stratejik tasarrufları da kapsar.

Kamuda tasarruf tedbirleri, devletin mali yönetimini daha verimli hale getirmeyi ve kamu kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanmayı amaçlayan önlemler bütünüdür. Bu tedbirler, genellikle ekonomik krizler, bütçe açıkları ya da kaynakların daha verimli kullanılmasının gerekliliği durumlarında devreye girer. Kamuda tasarruf tedbirleri, yalnızca kamu harcamalarının azaltılması değil, aynı zamanda kaynakların daha verimli ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını da içerir. Kamuda tasarruf tedbirleri, yalnızca bütçe açıklarını azaltmakla kalmaz, aynı zamanda devletin kaynaklarını daha verimli kullanmasına, hizmetlerin daha etkili bir şekilde sunulmasına ve halkın devlet hizmetlerinden daha fazla fayda sağlamasına yardımcı olur. Bu tedbirlerin başarılı olabilmesi için kamu kurumlarının yönetim kapasitesinin artırılması, şeffaflık ilkesinin benimsenmesi ve denetim mekanizmalarının etkin bir şekilde çalışması gerekmektedir.

Kanaatkâr ekonomi ve kamu harcamaları arasındaki ilişki, ekonominin daha verimli hale gelmesi için çeşitli politika önerilerini gündeme getirebilir. Bu öneriler, devletin ekonomiye müdahalesinin doğru yönlendirilmesini sağlayabilir.

Eğitim ve Yatırım Önceliği: Kamu harcamalarının eğitim ve beceri geliştirme alanlarına yönlendirilmesi, iş gücünün verimliliğini artıracaktır. Bu tür yatırımlar, bireylerin gelirlerini artırarak tasarruf yapmalarını teşvik eder (UTESAV, 2024: 82).

Altyapı Yatırımları: Altyapı projeleri, ekonomik büyümeyi destekler ve özel sektörün daha verimli çalışmasına olanak sağlar. Bu tür projeler, aynı zamanda devletin borçlanma ihtiyacını azaltabilir ve verimli bir büyüme sağlayabilir.

Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımların Yönlendirilmesi: Kamu harcamalarının sosyal yardımlar gibi alanlarda verimli bir şekilde kullanılması, toplumun zayıf kesimlerinin ekonomik güvenliğini artırabilir ve genel tasarruf oranlarını yükseltebilir.

Kamu Harcamalarının Denetimi ve Azaltılması: Kamu harcamaları, genellikle devletin en büyük gider kalemlerinden biridir. Bu harcamalar, eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım, sosyal hizmetler gibi pek çok sektörde geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu nedenle harcamaların dikkatli bir şekilde izlenmesi ve gereksiz yere yapılan harcamaların kesilmesi büyük önem taşır. Bütçe kısıtlamalarıyla, Her yıl kamu harcamalarına dair bir

tasarruf hedefi belirlenebilir. Bu hedefe göre harcamalar gözden geçirilir ve gereksiz harcama kalemleri tespit edilip kısıtlanır. Örneğin, kamu personeli için yapılan seyahat, yemek, konaklama gibi harcamalar minimize edilebilir. Bürokrasinin azaltılması yoluyla kamu kurumlarında, bürokratik işlemlerin azaltılması, hızlı ve etkili karar mekanizmalarının kurulması harcamaların daha verimli kullanılmasına yardımcı olabilir. Gereksiz iş gücü ve zaman kaybı önlenir.

Kamu Personel Yönetimi ve Verimlilik: Kamu sektöründe çalışan personel sayısı, devletin bütçesinin önemli bir kısmını oluşturur. Bu sebeple, personel yönetimi ve verimliliği, tasarruf tedbirlerinin önemli bir parçasıdır (UTESAV, 2024: 88). Personel verimliliğini artırmaya yönelik çeşitli eğitim programları ve performans değerlendirme sistemleri kurulabilir. Kamu çalışanlarının daha etkin bir şekilde çalışması, uzun vadede büyük tasarruflar sağlayabilir. Gereksiz kadroların belirlenip, bu kadroların ya iptal edilmesi ya da daha verimli bir şekilde çalışabilecek alanlarda kullanılmak üzere yeniden yapılandırılması gereklidir. Aynı zamanda, emeklilik yaşına gelen ve görevini yerine getiremeyen personelin yerini alacak yeni isimlerin daha etkin bir şekilde seçilmesi sağlanabilir. Kamu personeli için, performans takip ve değerlendirme sistemi kurgulanmalıdır (UTESAV, 2024: 96).

Teknolojik Altyapı ve Dijitalleşme: Teknolojinin gelişmesi, kamu sektöründe verimliliği artırmak ve maliyetleri azaltmak için birçok fırsat sunmaktadır. Kamu hizmetlerinin dijitalleştirilmesi, hem zaman tasarrufu sağlar hem de kâğıt ve diğer fiziksel kaynakların kullanımını azaltarak maliyetlerin düşmesine yardımcı olabilir. Kamu ihalelerinin daha şeffaf ve hızlı bir şekilde yapılabilmesi için dijital platformlar kullanılabilir. Bu, ihale süreçlerini hızlandırır, olası suistimalleri engeller ve kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlar. Kamu hizmetlerinin dijital platformlarda sunulması, hem kamu çalışanlarının iş yükünü azaltır hem de halkın hizmetlere daha hızlı erişmesini sağlar. E-devlet gibi uygulamalar, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesini sağlayarak verimliliği artırabilir.

Enerji Tasarrufu ve Çevre Dostu Uygulamalar: Kamuda enerji tüketimi önemli bir gider kalemidir. Enerji verimliliği sağlanarak tasarruf edilmesi, hem çevresel hem de ekonomik açıdan fayda sağlayacaktır. Kamu binalarının enerji verimliliğini artırmak amacıyla izolasyon, enerji tasarrufu sağlayan aydınlatma sistemleri ve yenilenebilir enerji kullanımı teşvik edilebilir. Bu, uzun vadede enerji maliyetlerinde ciddi bir düşüş sağlar. Kamu araçlarının daha verimli ve çevre dostu modellerle değiştirilmesi sağlanabilir. Elektrikli araçlar veya hibrit araçlar kullanılarak, yakıt masrafları ve karbon salınımı azaltılabilir.

Kamusal Alımlarda Tasarruf: Kamu alımları, devletin mal ve hizmet alım işlemleridir. Bu alımların daha verimli yapılması, kamu bütçesinde önemli ölçüde tasarruf sağlar. Kamu alımlarındaki tasarruf, maliyetlerin düşürülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Kamu alımları, toplu alımlar yöntemiyle yapılabilir. Böylece alımların birleştirilmesi ve daha uygun fiyatlarla gerçekleştirilmesi sağlanır. Kamu alımlarında en uygun fiyatların ve en yüksek kaliteyi sağlayan tedarikçilerin seçilmesi gerekir. Bunun için daha fazla şeffaflık ve denetim sağlanarak gereksiz harcamalar engellenebilir (UTESAV, 2024: 99).

Bütçe İzleme ve Değerlendirme: Kamu bütçesinin harcamaları izlenmeli ve belirli aralıklarla denetlenmelidir. Bu denetimler, harcamaların yerinde ve zamanında yapılmasını sağlar (UTESAV, 2024: 96).

Şeffaflık ve Hesap verebilirlik: Kamu harcamaları konusunda şeffaflık sağlanarak halkın ve denetim organlarının harcamalar üzerinde denetim yapabilmesi mümkün hale gelir. Bu, aynı zamanda kamuoyunun devletin mali yönetimini denetlemesine olanak tanır.

3.4. Verimli Kamu Harcama Politikası

Kamu maliyesinde kanaatkârlık, yalnızca harcama miktarının azaltılması değil, aynı zamanda harcamaların verimli (en düşük maliyetle) bir şekilde yapılmasını da içerir. Devlet, mevcut kaynaklarla en iyi hizmeti vermek için harcamalarını optimize etmelidir. Bu, kamu hizmetlerinin etkinliği açısından da büyük önem taşır. Örneğin, eğitim, sağlık, güvenlik gibi önemli alanlarda harcamalar yapılırken, bu harcamaların gerçekten ihtiyaç duyulan alanlara yönlendirilmesi gerekir. Devlet, kaynaklarını etkin kullanarak, verimli ve sürdürülebilir projeler geliştirebilir. Kanaatkârlık anlayışı, büyük altyapı projelerinde ve kamu yatırımlarında da etkili olabilir; gereksiz projelerden kaçınılmalı ve uzun vadeli fayda sağlayacak yatırımlar önceliklendirilmelidir.

3.5. Kriz Dönemlerinde Tasarruf Tedbirleri

Ekonomik krizler veya bütçe açıkları gibi durumlar, daha sıkı tasarruf tedbirleri gerektirir. Kriz anlarında, devlet harcamalarını kontrol altına almak için acil önlemler alınmalıdır. Ekonomik krizler, devletlerin ve bireylerin tasarruf alışkanlıklarını daha fazla önemsemelerine neden olabilir. Kriz dönemlerinde, devletler harcamaları kısmak ve tasarruflarını artırmak zorunda kalabilir. Bununla birlikte, yüksek tasarruf oranları, kriz sonrası toparlanma sürecini hızlandırabilir. Kriz dönemlerinde devletler, borçlanma oranlarını artırmak yerine kamu harcamalarını kısmayı tercih edebilirler. Bu, kısa vadede ekonomik daralmaya neden olabilir, ancak uzun vadede ekonominin

daha sürdürülebilir bir temele oturmasına yardımcı olur. Kriz zamanlarında bireyler, gelecekteki belirsizliklere karşı daha fazla tasarruf yapma eğiliminde olabilirler. Bu da, genel tasarruf oranlarını artırarak ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı yapar. Ekonomik krizler, devletlerin mali yönetiminde daha dikkatli ve kanaatkâr bir yaklaşım benimsemesini gerektirir. Kriz zamanlarında devletin harcamaları, halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde optimize edilmeli, gereksiz harcamalardan kaçınılmalıdır. Kanaatkârlık, bu dönemde, devletin mali kaynaklarını daha verimli kullanarak ekonomik zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olabilir. Kriz sırasında devlet, borçlanma ve dış yardım kaynaklarına daha fazla başvurabilir. Ancak, bu durumların sürekli hale gelmemesi için devletin kriz sonrası tasarruf yaparak ekonomisini dengelemesi gereklidir. Geçici vergiler ve ekstra gelir yaratma yöntemleriyle kamu geliri arttırılarak kamu tasarrufu yaratılabilir. Özelleştirme ve varlık satışı yoluyla da tasarruf yaratılabilir.

3.6. Kamu Borçlarının Sürdürülebilirliği ve Tasarruf Davranışları

Kanaatkâr ekonomi, kaynakların verimli kullanımına odaklanırken, kamu borçlanmasının da sürdürülebilir olmasını savunur. Kamu borçları, devletin mali politikalarının önemli bir parçasıdır, ancak borçlanma stratejileri verimli ve sürdürülebilir olmalıdır. Bu bağlamda, maliye bilimi, borçlanma süreçlerini etkin bir şekilde yönetmeye yönelik stratejiler geliştirmelidir.

Kamu borçlarının gereksiz harcamalarla arttırılması, yalnızca devletin mali sağlığını değil, aynı zamanda genel ekonomik dengeyi de olumsuz etkiler. Kanaatkâr ekonomi anlayışına göre, kamu borçlarının minimum seviyede tutulması ve kaynakların doğru bir şekilde kullanılması gerekir. Devlet minimum borçlanmalı ve borçlar sürdürülebilir olmalıdır.

Kanaatkâr ekonomi anlayışında, devletin borçlanma düzeyi de önemli bir faktördür. Kamu harcamaları genellikle vergi gelirleri ile finanse edilse de, bazı durumlarda devlet borçlanma yoluna gider. Kamu borçlarının fazla olması, gelecekteki nesiller için bir yük anlamına gelebilir ve bu durum, bireylerin gelecekte daha fazla tasarruf yapmalarına sebep olabilir. Çünkü insanlar, devletin borçlanmasından kaynaklanacak gelecekteki vergi artışları ve enflasyon gibi ekonomik zorluklardan korunmak isteyebilir. Bu bağlamda, kanaatkâr ekonomi anlayışına sahip kişiler, devletin harcamalarını dikkatli bir şekilde yapmasını ve borçlanmasını sınırlamasını beklerler. Kamu harcamalarının borçlanma yoluyla finanse edilmesi, kısa vadeli rahatlama sağlasa da, uzun vadede ekonomik dengesizliklere yol açabilir.

Kanaatkârlık, kısa vadeli lüks harcamaların yerine uzun vadede daha sürdürülebilir harcama politikalarının benimsenmesini sağlar. Bu, devletin

gelecekteki mali krizlere karşı daha sağlam bir mali yapıya sahip olmasını sağlar. Ayrıca, bu tür bir tutum, kaynakların sadece bugünkü ihtiyaçlar için değil, gelecek kuşaklar için de tasarruflu bir şekilde kullanılmasına olanak tanır. Bu, maliye bilimi açısından devletin gelecekteki mali yükümlülüklerini daha iyi yönetmesi anlamına gelir.

3.7. Bütçe Disiplini ve Denge

Kanaatkârlık, kamu bütçesinin disiplinli bir şekilde yönetilmesini gerektirir. Bu, bütçede fazla harcama yapmamayı ve gelir-gider dengesinin korunmasını ifade eder. Devletin borçlanması, genellikle ekonomik kriz veya olağanüstü durumlar dışında sınırlı tutulmalıdır. Aksi takdirde, aşırı borçlanma, ekonomiyi zora sokabilir ve gelecekteki nesillerin mali yükünü artırabilir. Kanaatkârlık anlayışı, özellikle bütçe fazlası sağlamaya yönelik politikalarla öne çıkar. Bu, devletin kaynaklarını daha dikkatli kullanarak, gelecekteki mali açıkları azaltma veya ortadan kaldırma amacını taşır. Bütçenin her kalemi titizlikle gözden geçirilir ve sadece en gerekli harcamalara öncelik verilir.

3.8. Kamu Bütçesinin Etkin, Düzenli ve Şeffaf Yönetimi

Kanaatkârlık, kamu maliyesinde şeffaflık ve hesap verebilirliği artırabilir. Devletin harcamaları, halkın gözetimine açık olmalıdır. Bu, yanlış harcamaların ve israfın önüne geçilmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, kanaatkâr bir yönetim anlayışı, kamu harcamalarının denetlenmesi ve izlenmesi için gerekli mekanizmaların kurulmasını da teşvik eder. Halk, devletin kaynakları nasıl kullandığını bilmelidir. Şeffaf bir bütçe yönetimi ve denetim mekanizmaları, kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlar. Bu da kamuoyunun güvenini artırır ve devletin mali yönetiminin daha verimli olmasını sağlar.

Kanaatkârlık, kamu bütçesinin daha dikkatli yönetilmesine de yol açar. Kamu bütçesindeki harcamalar gereksiz yere arttığında, vergi yükü ve kamu borçlanması da artar. Kanaatkâr bir yaklaşım, bütçede tasarruf sağlamaya yönelik kararlar almayı ve bu sayede kamu borçlarının kontrol altında tutulmasını sağlar. Bu da Maliye biliminin etkinlik ilkesine hizmet eder. Örneğin, kamu kurumlarının ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen harcama sınırları, bütçenin verimli kullanılmasını sağlar. Kanaatkâr ekonomik düzende olması gereken bütçe uygulamaları şunlardır²:

2 Hepsi 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda bulunmaktadır. Kamu Tercihi Teorisi, 5018 sayılı yasanın temelinde vardır. Dünyada 1980lerde uygulama bulmuşken ülkemizde 2003 yılında uygulama bulmuştur. Mali federalizm teorisi ve ikinci nesil teorilerde de Kamu Tercihi Teorisinin etkisi bulunmaktadır. 5018 sayılı yasanın temelinde Kamu Tercihi teorisi vardır. Kamu tercihi teorisi kaynakların etkili kullanımı ve devletin ekonomide sınırlarının

- a. Performans Esaslı Bütçeleme
- b. Bütçe uygulamalarında ölçülebilirlik
- c. Hesap verebilirlik
- d. Saydamlık
- e. İçsel Büyüme
- f. Tabandan tavana bütçe uygulaması
- g. Orta Vadeli Harcama
- h. Ekonomik plana dayalı hareket etme (OVP)

3.8.1. Performans Esaslı Bütçeleme

Performans esaslı bütçeleme (PEB), kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımını sağlamak amacıyla, bütçeleme sürecinde performans ölçütlerinin ve hedeflerinin belirlenmesi ve bu ölçütlere dayalı kaynak tahsisinin yapılmasıdır. Bu sistem, kamu idarelerinin faaliyetlerini daha şeffaf ve hesap verebilir hale getirerek, kamu hizmetlerinin kalitesini artırmayı hedefler (Bal, 2016). Performans Esaslı Bütçelemenin temel unsurları şunlardır:

a) Stratejik Planlama: Kamu idareleri, uzun vadeli misyon ve vizyonlarını belirleyerek, stratejik amaç ve hedefler oluştururlar. Bu planlar, kurumların gelecekteki yönelimlerini ve önceliklerini belirler.

b) Performans Programları: Stratejik planlara dayanarak, yıllık performans programları hazırlanır. Bu programlar, belirlenen hedeflere ulaşmak için yapılacak faaliyetleri ve bu faaliyetlerin performans göstergelerini içerir.

c) Faaliyet Raporları: Dönem sonunda, gerçekleştirilen faaliyetler ve elde edilen sonuçlar değerlendirilerek faaliyet raporları hazırlanır. Bu raporlar, kurumların performansını ölçmek ve hesap verebilirliği sağlamak için kullanılır.

azaltılmasını ister. Bunun için yasal bir çerçevenin çizilmesi gerekmektedir. 2003 yılından sonra 5018 sayılı yasaya geçilmesi, kaynakların etkin kullanılmasına ve devletin küçültülmesine aracılık etmektedir. Dünyada 1980 yılından itibaren kamu tercihi teorisi egemen olmuştur. Bizim ülkemizde de 2003 yılından itibaren maliye sisteminde 5018 sayılı yasaya geçilmesiyle dünyada genel olarak kabul edilen kamu tercihi teorisi egemen olmuştur. 5018 sayılı yasada yukarıda sayılan sekiz unsurda başarı yakalanabilir. Mali federalizm teorisinde ikincil nesil teoriler de 5018 sayılı yasadaki maliye sisteminin ortaya konmasını amaçlar.

Performans Esaslı Bütçelemenin avantajları şu şekilde sıralanabilir:

a) Hesap Verebilirlik: Kurumların faaliyetleri ve harcamaları, belirlenen hedefler ve performans göstergeleri doğrultusunda izlenir, böylece hesap verebilirlik artar.

b) Kaynakların Etkin Kullanımı: Performans ölçütlerine dayalı kaynak tahsisi, kamu kaynaklarının daha verimli ve etkili kullanılmasını sağlar.

c) Şeffaflık: Bütçeleme süreci ve sonuçları, kamuoyu ile paylaşılır, bu da şeffaflığı artırır.

d) Stratejik Yönetim: Performans esaslı bütçeleme, stratejik planlama ve yönetim süreçlerini destekler, kurumların uzun vadeli hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olur.

3.8.2. Bütçe Uygulamalarında Ölçülebilirlik

Bütçe uygulamalarında ölçülebilirlik, belirlenen hedeflerin ve performans göstergelerinin somut ve sayısal verilerle ifade edilmesi anlamına gelir (Kirmanoğlu, 2007). Bu yaklaşım, kamu kurumlarının kaynaklarını etkin ve verimli kullanmalarını, faaliyetlerinin sonuçlarını izlemelerini ve hesap verebilirliklerini artırmalarını sağlar. Ölçülebilirliğin önemi şu şekilde sıralanabilir:

Hedeflerin Netliği: Ölçülebilir hedefler, kurumların neyi başarmayı amaçladığını açıkça tanımlar. Bu sayede, tüm paydaşlar ortak bir anlayışa sahip olur.

Performans İzleme: Somut verilerle ifade edilen göstergeler, faaliyetlerin etkinliğini ve verimliliğini izlemeyi kolaylaştırır. Bu da zamanında müdahale ve iyileştirme fırsatları sunar.

Hesap Verebilirlik: Ölçülebilir sonuçlar, kurumların kamuoyuna ve ilgili mercilere karşı hesap verebilirliğini artırır. Bu durum, güvenilirliği ve şeffaflığı destekler.

Ölçülebilirlik sağlamak için gerekenler şunlardır:

Açık ve Net Tanımlar: Performans hedefleri ve göstergeleri, herkes tarafından anlaşılabilir ve yorumlanabilir olmalıdır.

Veri Toplama Sistemleri: Doğru ve güvenilir veri toplama yöntemleri ve sistemleri kurulmalıdır.

Düzenli İzleme ve Değerlendirme: Belirli aralıklarla performans değerlendirmeleri yapılmalı ve sonuçlar analiz edilmelidir.

Geri Bildirim Mekanizmaları: Elde edilen sonuçlara göre iyileştirme ve düzeltme adımları atılmalıdır.

3.8.3. Hesap Verebilirlik

B t ce uygulamalarında hesap verebilirlik, kamu kaynaklarının kullanımının şeffaf, etkin ve verimli bir şekilde izlenmesi ve yönetilmesi anlamına gelir. Bu süreç, kamu idarelerinin mali yönetiminde vatandaşlara ve ilgili mercilere karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlar (Küçükaycan, 2020: 37). Hesap verebilirliğin temel unsurları şunlardır:

a)  effaflık: B t ce süreçleri ve mali bilgiler, kamuoyu ile açıkça paylaşılmalıdır. Bu, vatandaşların kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığını anlamalarını ve denetlemelerini kolaylaştır. Örneğin, Türkiye’de “Vatandaşın B t ce Rehberi” gibi kaynaklar, b t cenin sade ve anlaşılır bir dille kamuoyuna sunulmasını sağlamaktadır.

b) Denetim: İ  ve dış denetim mekanizmaları, b t ce uygulamalarının doğruluğunu ve uygunluğunu kontrol eder. Bu denetimler, mali yönetimin etkinliğini artırır ve olası usulsüzlükleri önler. Örneğin, Türk Sayıştay’ının performans denetimi rehberinde, kurumların performans hedeflerine ulaşma düzeylerinin değerlendirilmesi ve hesap verebilirliğin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

c) Hesap Verme Sorumluluğu: Kamu idareleri, b t ce kaynaklarını nasıl kullandıkları konusunda hesap vermekle yükümlüdür. Bu sorumluluk, kamu görevlilerinin eylemlerinin sonuçlarını üstlenmelerini ve gerektiğinde düzeltici önlemler almayı içerir.

3.8.4. Saydamlık

B t ce uygulamalarında **saydamlık**, kamu mali yönetiminin temel ilkelerinden biridir ve kamu kaynaklarının kullanımının açık, anlaşılır ve erişilebilir olmasını ifade eder. Saydamlık, vatandaşların devletin mali faaliyetlerini izleyebilmesini, denetleyebilmesini ve gerektiğinde hesap sorabilmesini sağlar (Küçükaycan, 2020: 36). Saydamlığın temel unsurları şunlardır:

a) Açıklık ve Erişilebilirlik: B t ce belgeleri, mali raporlar ve diğer ilgili bilgiler, kamuoyu ile açıkça paylaşılmalıdır. Bu belgeler, vatandaşların kolayca erişebileceği ve anlayabileceği bir formatta sunulmalıdır. Örneğin, Türkiye’de Maliye Bakanlığı, b t ce ve mali kontrol genel tebliğleri ile saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerini vurgulamaktadır.

b) Doğruluk ve Tamlık: Sunulan mali bilgiler doğru, eksiksiz ve güncel olmalıdır. Yanıltıcı veya eksik bilgiler, kamu güvenini zedeler ve mali yönetimin etkinliğini azaltır.

c) Zamanında Sunum: Mali veriler ve raporlar, belirlenen takvimlere uygun olarak zamanında yayımlanmalıdır. Bu, kamuoyunun güncel bilgilere erişimini ve mali süreçlerin izlenmesini kolaylaştırır.

d) Anlaşılabilirlik: Mali bilgiler, teknik jargonlardan arındırılmış ve herkesin anlayabileceği bir dilde sunulmalıdır. Bu, vatandaşların bütçe süreçlerini daha iyi kavramalarını ve katılımlarını artırır.

Saydamlık, kamu idarelerinin mali yönetiminde hesap verebilirliği artırır. Vatandaşlar ve denetim organları, mali kaynakların nasıl kullanıldığını izleyebilir ve gerektiğinde sorumluları hesap sorabilir. Açık ve doğru mali bilgiler, kamu kurumlarına olan güveni artırır. Güvenilir bir mali yönetim, toplumun devlet kurumlarına olan güvenini pekiştirir. Saydamlık, kaynakların etkin ve verimli kullanımını teşvik eder. Açık mali süreçler, israfı ve kötü yönetimi önler. Saydam bütçe uygulamaları, vatandaşların mali süreçlere katılımını ve katkısını artırır. Bu, demokratik yönetimin güçlenmesine katkı sağlar.

3.8.5. İçsel Büyüme

İçsel büyüme, bir ekonominin büyümesinin, dışsal faktörlerden ziyade, ekonominin kendi iç dinamikleri ve politikaları tarafından şekillendiği bir ekonomik büyüme modelidir. Bu model, büyümenin temel kaynaklarının, devlet politikaları, eğitim, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri, beşeri sermaye ve teknolojik yenilikler gibi içsel faktörler olduğunu savunur. İçsel büyüme teorisi, ekonomik büyümenin sadece sermaye birikimi ve dışsal faktörlere bağlı olmadığını, aynı zamanda ekonominin kendi iç yapısal özellikleri ve politikaları tarafından belirlendiğini öne sürer (Demir, Üzümcü ve Duran, 2006: 27). Bu tezinin temel bileşenleri şunlardır:

a) Beşeri Sermaye: Eğitim ve beceri gelişimi, iş gücünün verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlar. Beşeri sermaye yatırımları, bireylerin bilgi ve yeteneklerini geliştirerek üretkenliği artırır.

b) Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge): Yeni teknolojilerin ve yeniliklerin geliştirilmesi, üretim süreçlerini iyileştirir ve ekonomik büyümeyi destekler. Ar-Ge faaliyetleri, yeni ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasını sağlayarak rekabet avantajı yaratır.

c) Teknolojik İlerleme: Teknolojik gelişmeler, üretim süreçlerini daha verimli hale getirir ve yeni endüstrilerin ortaya çıkmasına olanak tanır.

Teknolojik yenilikler, üretim maliyetlerini düşürerek ekonomik büyümeyi teşvik eder.

d) Ölçek Ekonomileri: Üretim ölçeğinin artmasıyla birim başına maliyetlerin düşmesi, daha büyük üretim kapasitesine sahip firmaların rekabet avantajı elde etmesini sağlar. Büyük ölçekli üretim, kaynakların daha verimli kullanılmasını ve maliyetlerin azaltılmasını mümkün kılar.

İçsel büyüme, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini ve uzun vadeli kalkınmayı sağlayan bir modeldir. Devlet politikaları, eğitim, Ar-Ge ve teknolojik yenilikler gibi içsel faktörlerin güçlendirilmesi, ekonomilerin daha dirençli ve rekabetçi hale gelmesine katkı sağlar. Bu nedenle, içsel büyüme stratejilerinin benimsenmesi, ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır.

3.8.6. Tabandan Tavana Bütçe Uygulaması

“Tabandan tavana bütçe uygulaması”, bütçenin hazırlanmasında, ihtiyaçların ve önceliklerin en alt birimlerden (taban) başlayarak, üst yönetim kademelerine (tavan) doğru bir yaklaşımla oluşturulması anlamına gelir. Bu yöntem, bütçenin her seviyede daha detaylı ve gerçekçi bir şekilde hazırlanmasını sağlar. Tabandan Tavana Bütçeleme'nin Temel Özellikleri şöyle sıralanabilir:

a) **Katılımcı Yaklaşım:** Bütçenin hazırlanmasında, en alt birimlerden başlayarak, her seviyedeki yöneticilerin ve çalışanların görüş ve ihtiyaçları dikkate alınır. Bu sayede, bütçe daha gerçekçi ve uygulanabilir hale gelir.

b) Detaylı Planlama: Her birim, kendi ihtiyaçlarını ve önceliklerini belirleyerek bütçeye katkı sağlar. Bu süreç, bütçenin her seviyesinde daha ayrıntılı bir planlama yapılmasını mümkün kılar.

c) **Üst Yönetim Onayı:** Alt birimlerin hazırladığı bütçe taslakları, üst yönetime sunulur ve onaylanır. Bu süreç, bütçenin genel strateji ve hedeflerle uyumlu olmasını sağlar.

Tabandan tavana bütçe uygulaması, Alt birimlerin ihtiyaçları doğrudan belirlenerek, bütçenin daha gerçekçi ve uygulanabilir olması sağlanır. Çalışanlar ve yöneticiler, bütçenin hazırlanmasında aktif rol alarak, bütçeye olan bağlılıklarını artırır. Her birim, kendi ihtiyaçlarını belirleyerek, kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlar. **Ancak** her seviyede detaylı bir bütçe hazırlığı, zaman ve kaynak açısından daha fazla yatırım gerektirir. Farklı birimlerin bütçe taleplerinin uyumlu hale getirilmesi, koordinasyon zorluklarına neden olabilir. Sonuç olarak, tabandan tavana bütçeleme, katılımcı bir yaklaşım benimseyerek, bütçenin daha gerçekçi

ve ihtiyaçlara uygun olmasını sağlar. Ancak, bu yöntemin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için yeterli zaman, kaynak ve koordinasyon gereklidir.

3.8.7. Orta Vadeli Harcama

Orta vadeli harcama, bir ekonominin veya kamu kurumunun, genellikle üç ila beş yıl arasında belirlediği bir dönemde gerçekleştirmeyi planladığı harcamaları ifade eder. Bu yaklaşım, kısa vadeli (yıllık) bütçeleme ile uzun vadeli (on yıllık ve daha uzun) planlamalar arasında bir köprü işlevi görür. Orta Vadeli Harcama Sistemi (OVHS), kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla, hükümetlerin uyguladığı politikaların temelini oluşturan bir kamu harcama yönetimi yaklaşımıdır. Bu sistem, çok yıllık bütçeleme ve harcama planlaması süreçlerini içerir (Arslan, 2004: 54). Orta Vadeli Harcama Sistemi'nin Temel Bileşenleri şunlardır:

a) Orta Vadeli Mali Planlama: Orta vadeli mali planlama, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve makroekonomik hedeflerle uyumlu bir bütçe politikası oluşturmak için yapılan genelde üç yıllık mali planlamadır. Bu planlama, kamu harcamalarının ve gelirlerinin orta vadeli projeksiyonlarını içerir.

b) Orta Vadeli Program (OVP): Orta Vadeli Program, ilgili kurumlar tarafından üç yıllık bir perspektifle hazırlanan ve makroekonomik politikaları, hedefleri ve temel ekonomik büyüklükleri içeren bir belgedir. OVP, merkezi yönetim bütçesi hazırlık sürecini başlatan temel politika dokümanıdır.

c) Orta Vadeli Harcama Çerçevesi: Orta vadeli harcama çerçevesi, kamu kurumlarının harcama ihtiyaçlarını ve önceliklerini belirleyerek, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Bu çerçeve, bütçe sürecinde yer alan bakanlıkların yapısal olarak ilişkilerinin artırılmasını teşvik eder.

Orta Vadeli Harcama Sistemi'nin Avantajları; Orta vadeli harcama planlaması, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini ve mali disiplinin güçlendirilmesini sağlar. Kamu kurumlarının harcama ihtiyaçlarını ve önceliklerini belirleyerek, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Makroekonomik hedeflerle uyumlu bir bütçe politikası izlenmesini teşvik eder. Orta vadeli harcama, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve mali disiplinin güçlendirilmesi amacıyla, hükümetlerin uyguladığı politikaların temelini oluşturan bir yaklaşımdır. Bu sistem, çok yıllık bütçeleme ve harcama planlaması süreçlerini içerir ve kaynakların etkin ve verimli bir şekilde dağıtılmasını sağlar.

3.8.8. Ekonomik plana dayalı hareket etme (OVP)

Orta Vadeli Program (OVP) ve Ekonomik Plan, bir ülkenin ekonomik hedeflerini, politikalarını ve önceliklerini belirleyen, genellikle üç yıllık bir dönemi kapsayan stratejik belgelerdir. Bu belgeler, kamu maliyesinin s  rd  r  lebilirli  ni sağlamak, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve makroekonomik istikrarı korumak amacıyla hazırlanır.

OVP, ilgili kurumlar tarafından hazırlanan ve makroekonomik politikaları, hedefleri ve temel ekonomik büyüklükleri içeren bir belgedir. Bu program, merkezi yönetim bütçesi hazırlama sürecini başlatan temel politika dokümanıdır. OVP, kamu ve özel kesim için öngörülebilirliği artıran bir yol haritası niteliği taşır. Ekonomik Plan, bir ülkenin ekonomik kalkınma hedeflerini, stratejilerini ve önceliklerini belirleyen, genellikle uzun vadeli bir perspektife sahip olan bir belgedir. Bu plan, ekonomik büyüme, istihdam, enflasyon ve diğer makroekonomik göstergelerle ilgili hedefler belirler ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli politikaları ve önlemleri içerir. Orta Vadeli Program ve Ekonomik Plan'a göre hareket etme, kamu kurumlarının ve özel sektörün, bu belgelerde belirlenen hedefler ve politikalar doğrultusunda faaliyetlerini planlaması ve yürütmesidir. Bu yaklaşım, kaynakların etkin ve verimli bir   kilde kullanılmasını, ekonomik hedeflere ulaşılmasını ve makroekonomik istikrarın korunmasını sağlar.

3.9. Bütçe Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma

Kanaatkâr ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve doğal kaynakların verimli kullanımı gibi unsurlara büyük önem verir. Bu unsurlar, devletin bütçe yönetimi ve maliye politikaları açısından önemli bir rol oynar. Maliye bilimi, bütçe yönetimi süreçlerinde kaynakların etkin ve verimli kullanımını ve tasarrufu sağlamayı hedefler.

Devletin bütçesi, kanaatkâr ekonomi anlayışına uygun bir   kilde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu, sadece kısa vadeli hedefleri değil, uzun vadeli çevresel ve toplumsal hedefleri de içermelidir. Bütçe, sadece ekonomik büyümeyi desteklemek için değil, aynı zamanda doğal kaynakların korunması ve çevresel sürdürülebilirlik için de düzenlenmelidir.

Kanaatkâr ekonomi, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı savunur. Bu perspektif, bütçe yönetimi stratejilerini etkiler ve doğal kaynakların korunmasına yönelik harcamaların artmasını teşvik eder.

3.10. Sosyal Refah Uygulamaları

Her bireyin ekonomik çıkarlarını gözetmek ve eşitlikçi bir şekilde kaynakları dağıtmak amaçlanır. Kanaatkâr ekonomi yaklaşımında, devletin sosyal harcamaları ve refah politikalarının verimli kullanılması da önemlidir. Özellikle sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi harcamalar, bireylerin yaşam standartlarını yükseltebilir ve toplumda daha fazla ekonomik güven sağlayabilir. Bu da, bireylerin tasarruf eğilimlerini doğrudan etkileyebilir. Eğer insanlar devletin sunduğu hizmetlerden tatmin oluyorsa ve kendi yaşamlarını iyileştirebiliyorlarsa, tasarruf yapma olasılıkları artar.

3.11. Kamu Hizmetlerinin Kalitesinin Arttırılması

Kanaatkârlık, devletin harcama önceliklerini doğru belirlemesine ve kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmasına yardımcı olabilir. Eğer devletin harcamaları kanaatkâr bir şekilde yapılırsa, kaynaklar daha verimli bir şekilde tahsis edilebilir. Bu da eğitim, sağlık, altyapı gibi kamu hizmetlerinde daha kaliteli sonuçlar doğurabilir. Yani, kaynaklar daha etkili kullanıldıkça, toplumun genel refahı ve yaşam kalitesi artar. Her ne kadar kanaatkârlık, Kamu Maliyesi'nde etkinliği teşvik etse de, bazı durumlarda aşırı kanaatkâr bir yaklaşım, bazı sosyal hizmetlerin ya da altyapı projelerinin ihmal edilmesine yol açabilir. Yetersiz yatırım ve kaynak tahsisi, uzun vadede verimliliği düşürebilir ve kamu hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, kanaatkârlık ve etkinlik arasında bir denge kurmak önemlidir.

3.12. Kanaatkâr Ekonomi ve Yerelleşme

Kanaatkâr ekonomi ve yerelleşme arasındaki ilişki, birçok ortak noktaya dayanır. Her iki kavram da sürdürülebilir bir yaşam tarzını teşvik eder, ancak farklı düzeylerde ve farklı açılardan bu hedeflere ulaşmayı amaçlar. Kanaatkâr ekonomi daha çok bireysel sorumluluğa, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına ve aşırı tüketime karşı bir duruş sergilenmesine odaklanırken, yerelleşme, bu hedeflere yerel düzeyde, toplumsal ve ekonomik bağlamda ulaşmayı amaçlar. Mali yerelleşme, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını beraberinde getirir (Karagöz, 2015: 140). Bu iki kavramın ilişkisinin bazı önemli yönleri şunlardır:

a) Kaynakların Etkin ve Verimli Kullanımı: Kanaatkâr ekonomi, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını savunur. Yerelleşme, yerel kaynakların etkin kullanımını teşvik eder. Her iki yaklaşım da doğal kaynakların korunmasına ve aşırı tüketimden kaçınılmasına dayanır.

b) Sürdürülebilir Kalkınma: Kanaatkâr ekonomi, sürdürülebilirliği ön planda tutarken, yerelleşme de çevre dostu, uzun vadeli ekonomik

modellerin benimsenmesini savunur. Yerel üretim ve tüketim, çevresel etkilerin azaltılmasına yardımcı olabilir.

c) Toplumsal Dayanışma: Kanaatkâr ekonomi, toplumsal dayanışmayı ve çeşitliği savunur. Yerelleşme de yerel toplulukların birbirine destek olmasını ve yerel ekonomik faaliyetlerin yerel halkın faydasına olmasını amaçlar. Bu, ekonomik eşitsizliklerin azalmasına ve toplumda dayanışmanın güçlenmesine katkı sağlar.

d) Alternatif Ekonomik Modeller: Her iki yaklaşım da büyük küresel ekonomilerin hâkimiyetine karşı alternatif modeller sunar. Kanaatkâr ekonomi, aşırı tüketim ve israfı önlerken, yerelleşme de ekonomik faaliyetlerin daha yerel, daha küçük ölçekli yapılmasına olanak tanır.

Kanaatkâr ekonomi ve yerelleşme anlayışlarının pratiğe dökülmesi, çeşitli projeler ve uygulamalarla mümkün hale gelmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde bu anlayışların örnekleri görülmektedir:

a) Yerel Tüketim Hareketleri: “Yerel Tüketim Hareketi” gibi girişimler, bireyleri yerel üreticilerden ürün almaya teşvik eder. Bu tür hareketler, yerel ekonomileri canlandırırken, çevreye olan etkileri de azaltır.

b) Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemleri: Yerel çiftçilerin ve gıda üreticilerinin desteklendiği yerel gıda sistemleri, çevresel sürdürülebilirliği artırır. Organik tarım ve çevre dostu üretim yöntemleri de kanaatkâr ekonomi anlayışıyla uyumlu bir şekilde çalışır.

c) Topluluk Destekli Tarım: Bu model, yerel çiftçilerin doğrudan tüketicilerle bağ kurarak ürünlerini sattığı bir sistemdir. Hem ekonomik hem de çevresel açıdan daha verimli bir model sunar.

Kanaatkâr ekonomi ve yerelleşme, sürdürülebilir kalkınma, çevre dostu üretim ve tüketime dayalı, yerel düzeyde şekillenen ekonomik modellerin gelişmesini teşvik eder. Bu iki kavramın birbirini tamamlayan yönleri, bireylerin ve toplulukların daha bilinçli tüketim alışkanlıkları edinmesini ve yerel ekonomik kalkınmanın sağlanmasını mümkün kılar. Küreselleşme ve aşırı tüketime dayalı modern ekonomik sistemler karşısında, kanaatkâr ekonomi ve yerelleşme, daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir geleceğin inşası için önemli bir rol oynamaktadır. Bu ilişkilerin geliştirilmesi, hem çevresel hem de toplumsal fayda sağlayan ekonomik sistemlerin oluşturulmasına katkı sunacaktır.

4. Sonuç

Kanaatkârlık, bireylerin ve toplumların kaynaklarını daha dikkatli ve bilinçli kullanmalarına yol açar. Kanaatkâr bir yaklaşım, aşırı tüketimden kaçınılmasını teşvik eder, bu da kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasına olanak tanır. Böylece, tasarruf edilen kaynaklar, daha verimli alanlarda kullanılabilir, bu da genel ekonomik etkinliği artırır. Örneğin, bir birey veya hanehalkı daha az tüketerek tasarruf yaparsa, bu tasarruflar bankalara veya finansal piyasalara aktarılabilir ve bu da yatırımların artmasını sağlar. Bu durum, ekonominin genel verimliliğini ve etkinliğini artırabilir.

Kanaatkârlık, aynı zamanda toplam talebin azalmasına yol açabilir. Az harcama, özellikle tüketici harcamaları ekonominin büyük bir kısmını oluşturuyorsa, kısa vadede ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Ancak uzun vadede, fazla harcama yerine tasarrufların daha verimli bir şekilde yönlendirilmesi, yatırım ve üretkenlik artışı sağlayabilir. Bu, iktisadi etkinliği dolaylı olarak artırır.

Kanaatkâr bir toplumda tasarruf oranları genellikle yüksek olur. Yüksek tasarruf oranları, sermaye birikimine yol açar ve bu birikim, yatırım yapılabilmesi için kullanılır. Yatırımlar arttıkça, üretkenlik artar, daha verimli teknolojiler devreye girer ve dolayısıyla iktisadi etkinlik de yükselir. Bununla birlikte, eğer tüm bireyler veya toplumlar sadece tasarruf yapmaya odaklanır ve harcama yapmazlarsa, bu da talep eksikliği yaratabilir ve ekonomik durgunluğa yol açabilir. Bu durumda, kanaatkârlık ile iktisadi etkinlik arasındaki dengeyi bulmak önemlidir.

Kanaatkârlık, bireylerin aşırı tüketim alışkanlıklarını sınırlarken, genellikle çevre dostu ve sürdürülebilir bir yaşam biçimini de teşvik eder. Bu yaklaşım, doğal kaynakların korunmasına ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlar. Bu tür sürdürülebilirlik politikaları, uzun vadede ekonominin verimliliğini artırarak daha dengeli bir büyüme sağlar.

Kanaatkârlık, aşırı borçlanma ve tüketime dayalı ekonomik büyümeyi sınırlayabilir. Özellikle kriz dönemlerinde, kanaatkâr bir tutum benimsemek, ekonomik istikrarı sağlayabilir. İnsanlar aşırı borçlanmak yerine daha temkinli davranarak, ekonomik dalgalanmalara karşı daha dayanıklı hale gelirler.

Kanaatkârlık, Maliye biliminin temel ilkelerinden biri olan kaynakların etkin kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. Kamu sektöründe kanaatkârlık, devletin kaynaklarını daha dikkatli ve verimli kullanmasını teşvik eder. Bu, sadece bireylerin veya şirketlerin değil, aynı zamanda devletin de harcama alışkanlıklarını etkileyecek bir davranış biçimidir.

Kanaatkâr ekonomi ve kamu harcamaları arasındaki ilişki, ekonominin verimli bir Şekilde yönetilmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Kamu harcamaları, doğru alanlara yönlendirildiğinde, bireylerin tasarruf yapma motivasyonlarını arttırabilir ve genel ekonomik verimliliği sağlayabilir. Kanaatkâr ekonomi anlayışına sahip bireyler, devletin kaynaklarını verimli kullanmasını bekler ve devletin harcama politikalarının da bu verimlilik  zerine Őkillenmesi gerektiğini savunurlar.

Kanaatkârlık, Maliye bilimi çerçevesinde, devletin b t cesinin verimli ve dikkatli bir Şekilde yönetilmesini sağlayan önemli bir ilkedir. Kamu kaynaklarının etkin kullanımı, yalnızca harcamaların minimize edilmesi değil, aynı zamanda bu kaynakların en etkin Şekilde tahsis edilmesini de içerir. Kanaatkâr bir yaklaşım, devletin tasarruf yaparak gelecekteki mali zorluklarla başa çıkmasını, borçlanmasını ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedeflerine ulaŐmasını kolaylaŐtırabilir. Ancak aşırı kanaatkâr bir tutum, kamu hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkileyebileceğinden, bu iki kavram arasında sağlıklı bir denge kurmak gereklidir. Günümüzde Türkler kamu maliyesi ve yönetiminde kanaatkâr ekonomiye kolaylıkla adapte olabilirler çünkü tarihi genlerinde kanaatkâr ekonomik düzen vardır. Ayrıca b t ce kurumlarının çoğu kanaatkâr ekonomik düzen kurmaya elveriŐlidir.

Kaynakça

- Arslan, M. (2004). Orta Vadeli Harcama Sistemi (Çok Yıllı Bütçeleme) ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 54, 3-36.
- Bal, T. (2016). Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi (PEBS) ve Sistemin Uygulanabilirliğinin Artırılmasına Yönelik Öneriler, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 101, 1-29.
- Bülbül D., Ejder H. ve Şahan Ö. (2005). Devlet Bütçesi, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, O., Üzümcü A. ve Duran S. (2006). İçsel Büyümede İçselleşme Süreçleri: Türkiye Örneği, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, 27-46.
- Günay, U. T. (2002). Türk Kültürünün Değerlendirilmesi İle İlgili Bir Öneri ve Kültür Değiştirme Alanında Önemli Bir Kaynak: Kutadgu Bilig, *Türkler Ansiklopedisi*, 3. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları.
- Feldstein, M. (1974). Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation. *Journal of Political Economy*, 82(5), 905-926.
- Friedman, M. (1957). A Theory of the Consumption Function. Princeton: Princeton University Press.
- Hall, R. E. (1978). Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence. *Journal of Political Economy*, 86(6), 971-986.
- İlgen, A. (2005). Bozkır Göçebelerinde Sosyo-Ekonomik Yapı, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 49, 817-840.
- Karagöz, B. (2023). Kamu Ekonomisine Giriş, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Karagöz, B. (2015). Türkiye’de Mali Yerelleşme Emareleri ve Yatay Eşitsizlik Sorunu, *Sosyoekonomi*, 23(26), 139-163.
- Kirmanoglu, H. (2007). Kamu Ekonomisi Analizi. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat, *Türkler Ansiklopedisi*, 3. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları.
- Kotlikoff, L. J., ve Summers, L. H. (1981). The Role of Intergenerational Transfers in Aggregate Capital Accumulation. *Journal of Political Economy*, 89(4), 706-732.
- Küçükaycan, D. (2020). Mali Saydamlık ve Hesap Verebilirlik Aracı Olarak: Türk Sayıştay’ının Performans Denetimi, *Denetişim Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 20, 35-54.
- Kükrer, M. (2021). Minimalizm Anlamalı Bir Yaşam Mı?: Dünyada ve Türkiye’de Minimalist Pratikler, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 32, 321-340.
- Laibson, D. (1997). Golden Eggs and Hyperbolic Discounting. *Quarterly Journal of Economics*, 112(2), 443-478.

- Leland, H. E. (1968). Saving and Uncertainty: The Precautionary Demand for Saving. *Quarterly Journal of Economics*, 82(3), 465-473.
- Modigliani, F., ve Richard H. B. (1954). Utility Analysis and The Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data. içinde K. K. Kurihara (editör), *The Collected Papers of Franco Modigliani*, MIT Press, 6, 3-45.
- Susam, N. ve Bakkal, U. (2008). Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?, *Maliye Dergisi*, 155, 72-88.
- UTESAV (2024). MÜSİAD Tüketim Ekonomisinden Kanaat Ekonomisine, Mavi Ofset.
- Wan, J. (2011). Bubbly Saving. Fukuoka University, Japan, Center for Advanced Economic Study (CAES) Working Paper Series, 2011-010.
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.04.2025).
- <https://www.sosyalbilimlervakfi.org.tr/sozluk/tahsis-etkinligi/> (Erişim Tarihi: 20.04.2025).

2020 Sonrası Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Değerlendirilmesi

Neslihan Burgaz¹

Özet

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinin 2020-2024 dönemindeki ekonomik büyüme performansı ve tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ekonomik büyümeye katkısını incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye, söz konusu dönemde küresel ve ulusal birçok şokla karşı karşıya kalmış ve bu durum ekonomik büyüme oranlarında dalgalanmalara yol açmıştır. 2020’de ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin ve ekonomiye olan yansımaları, 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşının özellikle enerji ve tarım fiyatlarının arttırması ve yüksek enflasyon sorunu ve 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli depremin yarattığı tahribat büyüme performansı üzerinde doğrudan etkileyen faktörler olmuştur.

Ekonomik büyümeyi sektörel düzeyde incelediğimizde; tarım ve sanayi sektörünün GSYH içindeki payı giderek azalırken, hizmet sektörü büyümenin ana belirleyici faktörü olmuştur. Tarım sektörünün pandemi koşulları ve depremin etkileri nedeniyle ekonomik büyümeye olan katkısı bu iki dönemde azalmıştır. Sanayi sektörü ise 2021’de güçlü bir toparlanma göstermiş, hizmetler sektörü ise pandemi sonrası dönemde karantina önlemlerine rağmen hızla büyümeye devam etmiştir. Ancak 2022 sonrası dönemde Rusya-Ukrayna Savaşı sebebiyle küresel enerji fiyatlarında ve gıda fiyatlarındaki artış, dış talepteki zayıflama ve yüksek enflasyon gibi unsurlar büyüme üzerinde baskı yaratmıştır. 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli depremin yarattığı tahribat, bölgenin tarım ve sanayi sektörünü etkilemiş ve bu durum ekonomik büyümenin artışını engellemiştir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye ekonomisinin büyüme kompozisyonunu yapısal ve sayısal yönleriyle ele almakta ve ekonomik büyümenin çerçevesi hakkında inceleme yapmaktadır.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi Finans ve Bankacılık Bölümü, neslihanburgaz86@gmail.com, Orcid:https://orcid.org/0000-0001-8301-2792

1. Giriş

Ekonomik büyüme, iktisat literatüründe uzun yıllardır üzerinde durulan temel kavramlardan biri olup, bir ülkenin refah düzeyini belirleyen en önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Genel olarak ekonomik büyüme, bir ekonominin üretim kapasitesinde meydana gelen artışı ifade etmektedir (Apak ve Uçak, 2007:58). Ekonomik büyümenin artışı toplumun refahının artışı ile ilişkilendirilmektedir. Ancak, ekonomik büyüme her zaman toplumsal refah artışını garanti etmemektedir. Büyümenin niteliği ve büyümenin hangi sektörler sayesinde gerçekleştiği gibi unsurlar bu süreçte belirleyici rol oynamaktadır.

Türkiye ekonomisi, 2000’li yıllardan itibaren büyüme açısından istikrarlı bir seyir sürdürdüğünü söylemek mümkündür. 2020-2024 döneminde ekonomik büyüme dalgalı seyir görünümünde olduğunu söylemek mümkündür (Türkiye ve İstatistik Kurumu). Bu dalgalı seyir iç ve dış ekonomik ve siyasi belirsizliklerden etkilenmiştir. 2020 yılında tüm dünyayı etkisine alan Covid 19’un oluşturduğu pandemi ekonomisi, 2022 yılında Rusya ve Ukrayna Savaşının yansımaları ve son olarak 2023 yılında 11 ili kapsayan Kahramanmaraş Maraş depreminin yıkıcı tahribatı ekonomik büyüme üzerinde negatif etkileri olmuştur.

2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını Türkiye ekonomisi üzerinde derin izler bırakmıştır. Salgın nedeniyle uygulanan karantina önlemleri, sosyal mesafe kuralları ve ekonomik faaliyetlerin geçici olarak durdurulması hem arz hem de talep tarafında ciddi daralmalara neden olmuştur Küçükbay ve ark. 2021:15-16). Bu durum Türkiye’de ekonomik büyümenin %6 seviyesine gerilmesi ile sonuçlanmıştır (Türkiye ve İstatistik Kurumu).

2022 yılı sonunda başlayan Rusya-Ukrayna savaşı ise ekonomik büyüme üzerinde etkisi olan dışsal faktördür. Savaş, küresel enerji fiyatlarında artışa ve gıda tedarikinde aksamalara neden olmuştur. Enerji ve gıda fiyatlarındaki artış, Türkiye ekonomisi üzerinde enflasyonist baskılar yaratmıştır. Ayrıca ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durum nedeniyle uluslararası yatırımcı güveni sarsılmış ve dış finansman ihtiyacını karşılamada çeşitli sorunlar yaşanmıştır tüm bu durumlar ekonomik büyüme üzerinde baskı oluşturmuştur.

2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş merkezli büyük deprem felaketi 11 ilde ciddi yıkımlara sebep olmuş ve ekonominin içinde bulunduğu belirsiz durumu daha da artırmıştır. Bölgenin ekonomiye verdiği katkının yüksek olması sebebiyle yıkımın ekonomik büyümeye negatif etkisi oldukça yüksek olmuştur.

Türkiye ekonomisinin büyüme dinamiklerinin, sektörler bazında incelendiğinde ise tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin büyümeye olan katkılarının zaman içinde farklılaştığı görülmektedir. Geleneksel olarak ekonomide önemli bir yer tutan tarım sektörü, yıllar içinde ekonomik büyümeye katkısı azalmıştır. Tarımın GSYH içindeki payı 2020 yılında %6,3 iken 2024 yılında %5,3 seviyesine gerilemiştir. Buna karşın, sanayi sektörü Türkiye 2020-2022 döneminde büyümeye devam etmiş ancak 2023 ve 2024 yılında ekonomik büyümeye olan katkıları azalmıştır. Hizmetler sektörü ise özellikle son yıllarda Türkiye ekonomisinin büyüme artışında en önemli sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sektör, pandemi döneminde en fazla zarar gören alanlardan biri olmasına rağmen sonrasında hızlı bir toparlanma yaşamıştır. 2020 yılında hizmetler sektörünün GSYH'deki payı %22,2 iken, 2023 yılında bu oran %27'ye yükselmiştir (Türkiye ve İstatistik Kurumu).

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinin 2020-2024 yılları arasında yaşadığı büyüme süreci hakkında bilgi verilerek ve sektörlerin ekonomik büyümeye olan katkıları değerlendirilecektir. Büyüme oranlarındaki dalgalanmalar, sektörel katkıların zaman içerisindeki dönüşümü ve iç-dış şokların ekonomik yapıya etkileri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye'nin ekonomik büyüme performansının sayısal ve yapısal verilerle destekleyerek değerlendirilecek ve ekonomik büyümenin sorunları analiz edilecektir.

2. Ekonomik Büyüme ile İlişkin Kavramlar

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme, bir ekonominin üretim kapasitesindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Üretim kapasitesindeki artış, GSYH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla), GSMH (Gayrisafi Milli Hasıla), ya da kişi başı GSYH ya da GSMH'deki artış oranıyla belirlenmektedir. GSMH, ekonomide bir yıl içinde bir ülkenin vatandaşları tarafından üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. GSYH ise, yalnızca ülke sınırları içinde üretilen mal ve hizmet toplamını kapsamaktadır. Yurtiçi yerleşiklerin yurtdışında gerçekleştirdikleri mal ve hizmet üretimi GSYH'nin kapsamında yer almamaktadır (Apak ve Uçak, 2007:58).

Bir ekonominin ne ölçüde büyüdüğünü belirlemek ve anlamlandırmak için matematiksel bir ifade kullanmak mümkündür. İktisadi büyüme, çeşitli kriterlere göre ölçülebilmektedir. Bu kriterler ile ekonomik büyümeyi doğru şekilde belirlemek için istatistiki verilere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kriterler arasında en çok kullanılan kıstas GSMH'dir. Diğer bir kriter ise GSYH'dir. GSYH ise nominal ve reel olarak ikiye ayrılmaktadır. İktisadi büyümenin ölçümünde kullanılan en önemli diğer gösterge ise reel GSYH'dir. İktisadi

büyümenin ölçümünde nominal GSYH yerine reel GSYH’nin tercih edilmesinin sebebi gerçek büyümeyi daha net olarak ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Reel GSYH ise sabit fiyatları dikkate alarak enflasyondan arındırılmakta ve bu sebeple enflasyonun yanıltıcı etkileri kalktığı için iktisadi büyümenin yüzdesel değişikliklerinin gerçek boyutunda ortaya çıkarmaktadır (Akiş, 2010:10-11).

Bir ekonominin büyüme sürecini şekillendiren çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Büyüme ile ilgili literatüre katkı veren araştırmacılar bu unsurları genellikle iki temel kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; doğrudan etkileyen faktörler ve dolaylı etkileyen faktörlerdir. Ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen unsurlar arasında fiziksel sermaye yatırımları, teknolojik ilerlemeler, dışsal etkiler, iş gücü ve insan sermayesi olarak ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık, bu doğrudan faktörleri etkileyerek dolaylı yoldan büyümeyi etkileyen faktörler ise yapısal unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal yapı, coğrafi koşullar, dış ticarete açıklık düzeyi ve toplumsal değerler gibi etkenler büyümeyi etkileyen faktörler olarak değerlendirilmektedir (Akt. Başitek, 2019:7).

2.2. Büyümeyi Belirleyen Unsurlar

Ekonomik büyüme, bir ekonominin bir önceki döneme kıyasla daha fazla mal ve hizmet üretilmesi anlamına gelmektedir. Mal ve hizmet üretim artışının temelinde iki ana unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar; üretim faktörlerinin daha fazla kullanılması ve teknolojik ilerlemedir. Emek, sermaye, doğal kaynaklar olarak adlandırılan üretim faktörlerinin miktarındaki artış, doğrudan üretim hacmini ve dolayısıyla ekonominin kapasitesini genişletmektedir. Bununla birlikte, üretim faktörlerinin miktarında bir değişiklik olmaksızın, kullanılan teknolojilerdeki yenilikler ve üretim süreçlerindeki verimlilik artışları sayesinde de toplam üretimde artış sağlanabilmektedir. Bu durum, teknolojiye yeniliklerin verimliliğini ile büyüme sağlanabilmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki bölümde emek, sermaye ve teknoloji yeniliklerin artışının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenecektir (Kızıltan, 2011:3-10).

2.2.1. Emek Faktörünün Artırılması

Bir mal ya da hizmet üretiminde rol oynayan her türlü insan gücü, emek faktörü kapsamında değerlendirilmektedir. Söz konusu insan gücü; bedensel ya da zihinsel olmasının yanı sıra uzmanlık düzeylerine göre vasıflı veya vasıfsız, görevlerine göre iş; karar alıcı ya da uygulamacı olabilmektedir. Bir ülkenin toplam emek faktörünün gerçek potansiyelini hesaplamak için, toplam nüfustan çalışma çağı dışındaki bireylerin çıkarılması ile bulunmaktadır. Bu

hesap neticesinde ekonomide fiilen çalışabilecek birey sayısı emek arzı olarak adlandırılmaktadır (Dinler, 2007:268).

Günümüzde üretim süreçleri ve ekonomik büyüme dinamikleri incelendiğinde, emek faktörünün fiziksel sermaye kadar kritik bir unsur olduğu yönündeki görüş hakimdir. İnsan kaynağı sayesinde elde edilen bilgi, beceri ve yetkinlikler, ileri düzey teknolojik araçlar ve süreçlerin üretim girdilerinin daha etkin, verimli ve amaca uygun biçimde kullanılmasına imkân tanımaktadır. Böylece üretkenliği artırarak ekonomik büyüme ve kalkınma sürecine ivme kazandırmaktadır (Şimşek ve Kadılar, 2010: 119).

2.2.2. Sermaye Birikimi Artışı

Sermaye birikimi, bir ekonomik birimin belirli bir zaman dilimi kapsamında mal ve hizmet üretme kapasitesini ifade etmektedir. Bazı hizmet alanları ve tarımsal faaliyetlerin sermaye yerine emeğe dayalı üretim sistemine dayanmasına rağmen sermaye birikimi olmadan sürdürülebilir bir üretim faaliyetinden söz etmek oldukça güçtür. Sermaye birikimi, üretim süreçlerinde uzun vadeli olarak kullanılan binalar, makineler ve teçhizat gibi fiziksel unsurları kapsamaktadır. Ülke düzeyinde sermaye birikiminden bahsedildiğinde ise ulaşım ağları, barajlar gibi altyapı yatırımları dahil edilmektedir. Sermaye birikimi çoğunlukla fiziksel üretim araçlarının toplam değeri üzerinden ifade edilmektedir. Ancak eğitime, sağlığa ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine yapılan harcamalar gibi maddi olmayan yatırımlar da sermaye birikiminin unsurları arasında yer almaktadır (Saygılı ve diğ., 2002:10-11).

Sermaye birikimi, istihdam ve verimlilik düzeylerindeki iyileşmeleri artırması ile, ekonomik büyümeye katkıda bulunmakta ve toplumsal refahı artırmaktadır. Tarihsel süreç boyunca gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin tamamında büyümenin temel dinamiklerinden biri olarak sermaye birikimi ön plana çıkmıştır. Dünya Bankası verilerine göre de GSYH içindeki yatırım oranı incelendiğinde sermaye birikimi daha yüksek olan ülkeler, sermaye birikim daha düşük olan ülkelere kıyasla daha hızlı bir büyüme oranı yakalamaktadır. Bu durum, sermaye birikiminin ekonomik büyüme açısından taşıdığı stratejik önemi açıkça ortaya koymaktadır (Çetin, 2012:211-212).

2.2.3. Teknolojik Gelişme

Günümüz dünyasında, ekonomik büyüme olgusunun, ülkelerin teknolojik gelişmişlik seviyeleri ile doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir. İktisat literatüründe teknoloji, ulusların refahını artıran ve yaşam standartlarını

iyileştiren bir araç olarak kabul görmektedir. Aynı zamanda, üretim girdileri ile çıktıları ilişkilendiren bir verimlilik ölçütü olarak dikkate alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, teknoloji; mevcut mal ve hizmetlerin üretim süreçlerini ve pazarlama etkinliklerini iyileştirmesi ile birlikte yeni ürün ve hizmetlerin oluşumunda kullanılan bilgi kaynağı olarak ifade edilmektedir (Akt. Algan ve diğ., 2017:332).

Teknoloji, dinamik ve evrimsel bir yapıya sahip olup, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin sınıflandırılmasında önemli bir gösterge olarak işlev görmektedir. Gelişmiş ülkelerde, sanayileşme stratejileri ve ekonomik politikalar büyük ölçüde teknolojik yeterlilik seviyesine bakılarak şekillenmektedir. Literatürde genel görüş, ileri teknolojilere dayalı üretim süreçlerinin, ekonomik büyüme ve kalkınma arasında güçlü bir olumlu ilişki oluşturduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, teknolojik yeniliklerden bağımsız bir ekonomik büyüme stratejisinin yetersiz ve sürdürülebilir olmaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür (Akt. Algan ve diğ., 2017:332).

3. Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Gelişimi ve Sektörler Arasındaki İlişki

3.1. Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Süreci

Türkiye ekonomisi 2002-2024 yılları arasındaki dönemde ortalama olarak yılda %5,4 oranında bir büyüme performansı sergilemiştir. Bu süreçte, ekonomik büyüme ilk kez 2008 Küresel Krizin olumsuz etkileri sebebiyle 2009 yılında negatif düzeye geçmiş ve bu dönemde ekonomik daralma yaşanmıştır. 2020-2024 yılları arasında ise büyüme oranlarının istikrarlı bir çizgide ilerlemediği bir başka deyişle dalgalı bir seyir izlediği bilinmektedir. En yüksek büyüme oranı 2021 yılında gözlemlenmiş ve ekonomi bu dönemde %11,4 oranında büyümüştür. Buna karşılık, 2008 ve 2019 yılları pozitif büyümenin en düşük seviyelerde kaldığı yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. 2008 Küresel finansal kriz ile 2019’da Covid-19’un ekonomik yansımaları bu düşük oranları açıklamaktadır. 2022 ve 2023 yıllarında ise ekonomik büyümede yeniden yavaşlama eğilimi gözlenmiştir. Bu iki yılda hem dış faktörler hem de iç faktörlerin etkisi olduğu söylenebilmektedir (Tunç ve Karabulut, 2024:130-131). Bu tarihsel süreci 2020 yılından itibaren açıklanacaktır. Ancak 2020 yılı öncesinde Türkiye ekonomisinin durumu hakkında bilgi verilecektir.

Gelişmiş ülkelerin para otoritelerinin 2018 yılının başından itibaren faiz artışı politikası geliştirmekte olan ekonomiler üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Özellikle ABD’nin faiz artışı, 2018 Ağustos ayında Türkiye’nin

finans piyasasında ciddi dalgalanmalara yol açmıştır. Küresel risk iştahındaki azalma, petrol fiyatlarındaki yükseliş, ABD'nin Türkiye'ye yönelik uyguladığı yaptırımlar ve yurtiçi finansal piyasalarda yaşanan durumlar da diğer olumsuz gelişmeler olarak sıralanmaktadır. Bu durumlara ek olarak, ABD ile Rahip Brunson'un tutukluluğunun devam etmesi sonucu artan diplomatik gerilim, 2018 Ağustos ayında Amerikan Doları'nın Türk Lirası karşısında 7,24 seviyesine yükselmesine neden olmuştur. Brunson'un 25 Temmuz 2018'de ev hapsine alınmasının ardından iyice gerilen diplomatik ilişkiler sebebiyle Türk Lirası, Dolar karşısında %40'ın üzerinde değer kaybetmiştir, 13 Ağustos 2018 itibarıyla başlayan süreçte yıl sonuna kadar TL Dolar karşısında %100 değer kaybetmiştir. Türk Lirası'ndaki bu sert değer kaybı, enflasyonun hızla yükselmesine neden olmuştur. Enflasyonla mücadele için alınan politika faiz artışı kararı 2018 yılında Türkiye ekonomisinin büyüme hızının yavaşlamasına neden olmuştur. 2017 yılında %7,4 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, 2018'in üçüncü çeyreğinde daralma göstererek yıllık büyüme oranını %3,5 seviyesine düşmüştür (Sezal, 2020:26).

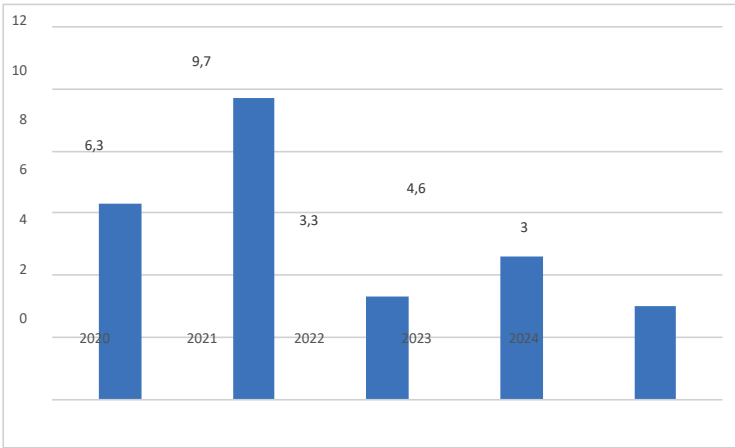
Türkiye ekonomisinin büyüme oranının düşüşü, 2019 yılının ilk yarısında da devam etmiştir. Ancak 2019 yılının ikinci yarısında iç talepteki toparlanma, döviz kurundaki oynaklığın azalması, faiz oranlarındaki düşüş ve kredi hacminin genişlemesiyle birlikte ekonomik büyüme yeniden sağlanmaya başlamıştır. 2019 yılının ikinci yarısında ekonomi toparlanma eğilimine girmesine rağmen büyüme oranı bir önceki yıla kıyasla 2,1 puan azalarak %0,9 olarak gerçekleşmiştir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2021:41).

2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan yeni Covid 19 virüsü, tüm dünyada etkisini göstermiştir. 2020 yılının başlarında tüm dünyaya yayılan bu salgın, 2020 yılının Mart ayı itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın olarak tanımlanmış ve bu durum virüsün pandemi olarak ilan edilmesine neden olmuştur. Covid-19 adı verilen bu virüs, yalnızca bireylerin sağlığını değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik düzeni de ciddi biçimde olumsuz yönde etkilemiştir. Hükümetler, virüsün bulaş riski sebebiyle çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemler kapsamında; karantina uygulamaları, sosyal mesafe kuralları, toplu alanların kapatılması ve evden çalışma yer almaktadır. Ancak bu kısıtlamalar, ekonominin temelini oluşturan arz ve talep dengesi üzerinde ağır tahribat oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hizmet sektörü kapsamında yer alan restoranlar, kafeler, eğlence merkezleri ve alışveriş alanlarının geçici olarak kapanması ya da faaliyetlerini sınırlandırması, tüketici harcamalarında ciddi daralmaya yol açmıştır. Bu süreçte hem üretim tarafında aksaklıklar yaşanmış hem de tüketim talebinde daralma yaşanmıştır. Böylece hem arz hem de talep tarafında eş zamanlı şoklar

meydana gelmiştir. Bu durum yalnızca ulusal değil küresel ekonomide büyük bir sarsıntıya neden olmuştur (Küçükbay ve ark. 2021:15-16). Ekonomik büyüme bu süreçte olumsuz etkilenmiştir. Aşağıdaki Grafik’te 2020 sonrası ekonomik büyüme verileri yer almaktadır. Veriler kapsamında 2020 sonrası ekonomik büyümenin seyri detaylandırılacaktır.

Aşağıda yer alan Grafik 1’de ise 2020-2024 yılları arasında bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, GSYH’deki yıllık değişim oranları yer almaktadır.

Grafik 1: Türkiye’de Ekonomik Büyüme Oranları

Kaynakça: Türkiye ve İstatistik Kurumu (TÜİK)

2020 yılında her çeyrek dönemde ekonomik büyüme farklı bir seyir göstermiştir. İlk çeyrekte, büyüme hızı bir önceki çeyreğe kıyasla 1,9 puan azalarak %4,5 seviyesine düşmüştür. Bu düşüş; Covid-19’un yarattığı yüksek belirsizlik ortamı, ulusal sınırların kapatılması, uluslararası hava trafiğinin durdurulması, seyahat kısıtlamaları ve sokağa çıkma yasakları gibi alınan karantina önlemleri hem iç hem de dış talebi olumsuz yönde etkileyerek ekonomik faaliyetlerde ciddi bir yavaşlamaya sebep olmuştur. Bu önlemler sonucunda, Türkiye ekonomisi 2020 yılının ikinci çeyreğinde %10,3 oranında daralma ile sonuçlanmıştır. Ancak, pandeminin neden olduğu olumsuz etkileri hafifletmek ve ekonomik etkilerini sınırlamak amacıyla uygulamaya konulan maliye ve para politikası kapsamında verilen teşvikler, kademeli normalleşme adımları ve kredi artışı, tüketim ve yatırım harcamalarını desteklemiş ve ekonominin toparlanma sürecine girmesini sağlamıştır. Bu teşvikler sayesinde, Türkiye ekonomisi 2020 yılının son çeyreğinde %6,3 oranında büyüme göstermiştir (Türkiye Odalar

ve Borsalar Birliği, 2021:41). Türkiye, pandemiye rağmen ekonomik büyüme gerçekleştirebilen nadir ülkeler arasında yer almayı başarmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022:10).

2021 yılı itibarıyla aşılama faaliyetlerinin başlaması ve salgına ilişkin kısıtlayıcı önlemlerin kademeli olarak kaldırılmasıyla birlikte ekonomik faaliyetlerdeki toparlanma sayesinde Türkiye ekonomisi 2021 yılında %9,7 oranında büyüme sağlamış ve 2010 yılından bu yana istikrarlı biçimde süren büyüme eğilim sürecini devam ettirmiştir. 2021 yılında sürdürülen bu istikrarlı büyüme trendi, 2022 yılının ilk çeyreğine kadar devam etmiştir. Ancak 2020 yılının şubat ayının başlayan Rusya-Ukrayna savaşı, bölgesel tedarik zincirlerinde aksamalara ve enerji fiyatlarında ciddi artışlara yol açmıştır. Dışsal şokların Türkiye ekonomisine etkisi ile dış talepteki zayıflama ihracat performansını olumsuz etkilemiştir. Aynı zamanda iç talepte yaşanan gerileme, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye neden olmuştur. Bu sebeplerle, Türkiye ekonomisinin büyüme oranı yıl sonunda %3,5 seviyesine gerilemiştir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2023:34).

2023 yılında ise 11 ili kapsayan deprem felaketi ve Mayıs ayında yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel seçimleri Türkiye ekonomisinin belirleyici unsur olmuştur (Yükseler, 2024). 2023 yılının ilk çeyreğinde yaşanan deprem felaketinin ekonomik faaliyetler üzerindeki olumsuz etkilemiştir. Ancak hizmetler sektöründeki yüksek performansın devam etmesi ve iç talebin canlılığını koruması sayesinde Türkiye ekonomisi %4 oranında büyüme sergilemiştir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2024:33).

Covid 19 sebebiyle yaşanan hem arz hem de talep tarafındaki olumsuz tablo enflasyonist sürecin başlangıcı olmuştur. Bu süreç günümüze kadar devam etmektedir. 2024 yılında enflasyonla mücadele kapsamında uygulamaya konulan politikaların gecikmeli etkileri ve özel tüketimin büyümeye olan katkısında azalma birlikte büyüme dinamiklerinde yeniden bir düşme eğilimine girmiştir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024:21).

3.2. Türkiye’de Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Ekonomi tarım, sanayi ve hizmet olarak üç ana faaliyet alanına ayrılmaktadır. Tarım ve sanayi alanları, doğrudan somut ürünlerin üretimiyle ilişkilidir. Ancak hizmet sektörü bu açıdan diğer sektörlerle göre farklılık göstermektedir. Hizmet sektörünün kapsamında yer alan işlerde, fiziksel bir ürün ortaya koyulmamaktadır. Başka bir ifadeyle, ortaya çıkan şey doğrudan

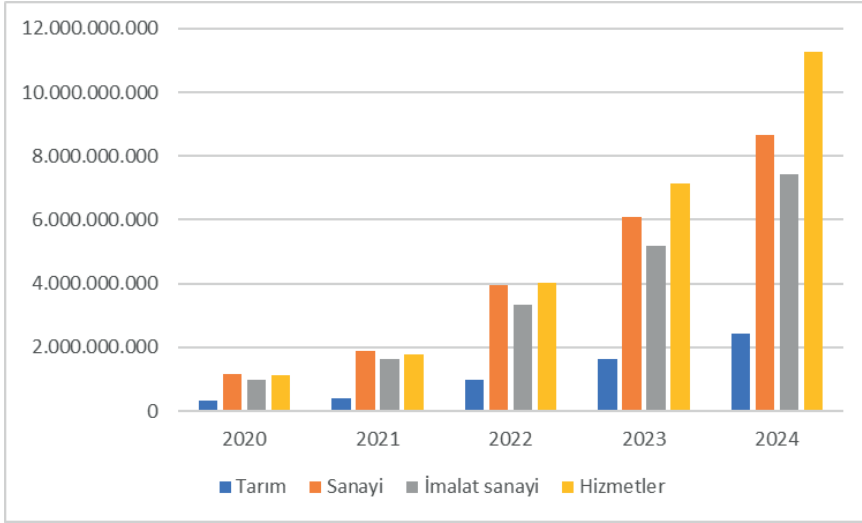
üretim süreci ile ilişkisi bulunmamakta yalnızca sürecin yarattığı etki ile ilişkisi bulunmaktadır (Ekinci, 2004: IV).

Tarım sektörü, insanların temel yaşam gereksinimlerini karşılamak ve devam ettirmek amacıyla üretimin gerçekleştirildiği bir alandır. Aynı zamanda bu sektör, diğer ekonomik alanlara hem iş gücü hem de hammadde temini vererek katma değer oluşturmaktadır. Ancak tarımsal üretim büyük ölçüde doğa koşullarına bağlıdır. Bu sebeple çeşitli riskleri ve belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Üretimin mevsimsel değişime bağlı olması ve maliyetlerin iklim koşullarına göre değişiklik göstermesi, sektörde üretim odaklı sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple tarım sektörü, devlet politikaları ile sık sık desteklemekte ve bu alanda izlenen politikalar, sektörün gelişimine katkı sağlaması beklenilmektedir (Merdan, 2024:48).

Sanayi sektörü ise, ekonominin temel yapı taşlarından biridir. Üretim faaliyetlerini kapsayan bir süreçtir. Sanayi sektörünün üretim faaliyeti olarak doğal kaynakların işlenerek kullanılabilir ve taşınabilir ürünler haline getirilmesini içermektedir. Sanayi sektörü içinde en kilit alan ise imalat sanayidir. İmalat sanayi, birçok ülkede üretim değerini belirleyen, istihdamı artıran ve ihracatı destekleyen en önemli sektördür. (Akt. Koç ve ark., 2017:16).

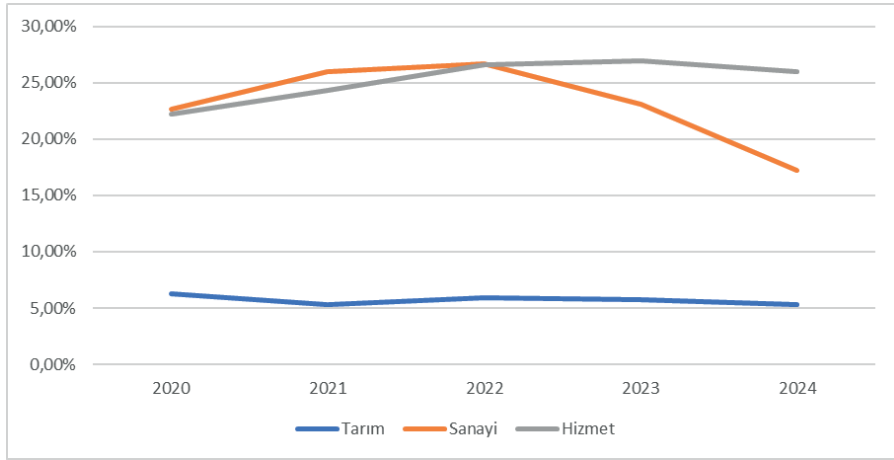
Hizmet sektörü ise, diğer sektörlerin aksine maddi bir ürün ortaya koymamaktadır. Fiziksel bir çıktısı olmamakla birlikte doğrudan tüketilmekte ve tüketim anında gerçekleşen ve soyut bir üretim biçimi olarak ifade edilmektedir. Daha farklı bir ifade ile, hizmet; elle tutulamayan, soyut ve fiziksel olmayan bir değer sunmaktadır. Bu tür faaliyetler; mekân, zaman, şekil ve duygusal anlamda fayda sağlayan, üretildiği yer ve zamanda tüketilen işler, eylemler, performanslar, toplumsal etkileşimler, çabalar ya da çeşitli etkinlikler olarak tanımlanabilmektedir (Bayat ve ark., 2015: 63).

Aşağıdaki Grafik 2’de sektörlerin 2020-2024 yılları arasında GSYH’ye yaptıkları katkılarının değerleri yer almaktadır.

Grafik 2: Üretim Yöntemiyle GSYH**Kaynakça: TUIK**

Türkiye ekonomisinin büyüme sürecini sektörel bazlı incelediğimizde, son yıllarda Türkiye, sanayileşme yolunda önemli bir ivme kazanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara kadarki süreçte büyük ölçüde tarımsal üretime dayanan ve ihracatın büyük kısmını tarım ürünlerinden sağlamayan Türkiye zamanla üretim yapısını değiştirerek sanayi mallarını dış pazarlara sunan bir ülke konumuna gelmiştir (Koç ve ark., 2017:16).

Türkiye ekonomisi içindeki sanayi sektörünün ağırlığı yıllara göre dalgalı bir seyir izlemiştir. 2020 yılında sanayinin GSYH'ye katkısı %22,7 seviyesindeyken, bu oran 2021 yılında %26,0'a yükselerek önemli bir artış göstermiştir. 2022 yılında sanayi sektörünün payı %26,7 ile en yüksek seviyesine ulaşmış, ancak sonraki yıllarda bu oran gerilemiştir. 2023 yılında sanayinin toplam ekonomi içindeki payı %23,1'e düşerken, 2024 yılında ise %20,1'e kadar gerilemiştir. Sanayinin alt bileşeni olan imalat sanayi sektörü ise benzer bir eğilim göstermiş; 2020'de GSYH'nin %19,05'ini oluştururken, 2021'de bu oran %22,1'e çıkmıştır. Ancak 2022'de %22,4 ile zirveye ulaştıktan sonra, 2023'te %19,7'ye ve 2024'te ise %17,2'ye kadar düşüş göstermiştir.

Grafik 3: Sektörlerin GSYH İçindeki Payı**Kaynakça: TUIK**

2020 yılında pandeminin etkilerini azaltmak, salgının bulaş riskini azaltmak ve toplumsal sağlığı korumak amacıyla her alanda çeşitli önlemler alınmıştır. Pandeminin ekonomiye olan negatif etkilerini gidermek amacıyla Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi açıklanmıştır. Bu paket kapsamında; kamu bankalarının hane halkı ve KOBİ'lere yönelik kredi destekleri, kısa çalışma ödenekleri, vergi ertelemeleri ve hane halkına bedelsiz olarak parasal destek verilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır. Ek olarak, ekonomik faaliyette yaşanan durgunlukla mücadele için genişletici para politikası uygulanmıştır. Bu önlemler sayesinde, yurtiçi talep artışı ile yılın ikinci yarısında hızlı bir toparlanma süreci başlamıştır. Bu toparlanma süreci ile sanayi sektörü büyümeye en fazla katkı veren sektör olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022:7).

Sanayi sektörü 2021 yılında yurt içindeki ve yurt dışındaki yüksek talebin etkisiyle %17,2'lik bir büyüme göstermiştir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023b, 5). Sanayi sektörü, 2021 yılında genel ekonomik görünümün aksine olumlu bir gelişim göstermiş ve büyümeye en güçlü desteği veren sektör olmuştur. Pandemi sonrası dönemde özellikle küresel tedarik zincirlerinde yaşanan dönüşümler, dış ticaret alanında yaşanan değişimler, arz güvenliği endişeleri ve yakın bölgelerden ürün temin etme eğilimleri giderek önem kazanması nedeniyle 2021 yılında Türk sanayi ürünlerine yönelik talebin artmasına katkı sağlamıştır. Özellikle Türkiye'nin temel ihracat pazarlarında görülen hızlı toparlanma, sanayi mallarına olan dış talebi artırmıştır. İhracattaki bu hızlı toparlanmayı sağlayan talep artışının

temel sebebi Türk sanayisinin küresel pazarda alternatif bir üretici olarak öne çıkmasıyla birlikte artan ek tedarik ihtiyacıdır (İSO 500, 2022:19).

Türkiye ekonomisi 2021'in ilk çeyreğinde yıllık %7,5 oranında büyüme göstermiştir. İkinci çeyrekte ise güçlü dış talebin etkisi ile sanayi sektörünün liderliğinde büyüme hızı %22,2'ye ulaşmıştır. Yılın ikinci yarısında ise, artan aşılama oranlarıyla birlikte kademeli olarak kısıtlamaların kaldırılması ve normalleşme sürecinin başlaması ile ekonomik faaliyetleri hızlanmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda Türkiye ekonomisi 2021 yılını %11,4 oranında bir büyüme ile tamamlamıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023b, 7-8).

2022 yılının ilk çeyreğinde ise ekonomik hareketlilik devam etmiştir. Ancak bu süreç, Şubat ayının sonlarında başlayan Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş ile kesintiye uğramıştır. Savaşın sebep olduğu sorunlar bölgedeki tedarik zincirlerinde aksamalara ve enerji fiyatlarında ciddi yükselişlere neden olmuştur. Bununla birlikte, her iki ülkenin birçok temel ham madde açısından önemli birer ithalatçı ülke olması, hammaddelerin arzında ve dolayısıyla temininde belirsizlik oluşturmuştur. Bu belirsizlikle birlikte hammadde fiyatlarında ani artışlar yaşanmış ve ekonomik istikrarı tehdit eden bir unsur haline gelmiştir. Türkiye açısından bu gelişmeler başlangıçta üretim süreci üzerinde baskı oluşturmuş ancak yıl sonuna kadar ülke ekonomisinin büyüme performansı üzerinde olumsuz etkileri sınırlı düzeyde kalmıştır. İhracatın artışı, iç talebin yüksek olması ve özel ve kamu tüketim harcamalarının artışı sanayi üretimine katkı sağlamıştır. Böylece Türkiye ekonomisi 2022'de sanayi sektörü %22,6 oranında büyümeyi yakalamıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023b:5-7).

2023 yılında sanayi sektörü ise küresel talepteki düşüşten oldukça etkilenmiştir. Spesifik olarak Avrupa'daki talebin düşüşü Türkiye ekonomisini belirgin bir biçimde etkilenmiş ve sanayi sektörü bu etkiden zarar görmüştür. Ek olarak, yılın ilk yarısında kredi piyasalarındaki karmaşık düzenlemeler ile ikinci yarısında yükselen finansman maliyetleri sektörde baskı yaratmaya devam etmiştir (İSO 500, 2004:29).

2024 yılında ise uygulanan enflasyonla mücadele politikalarının gecikmeli etkileriyle birlikte ekonomik büyümede düşüş meydana gelmiştir. Bu süreçte, özel tüketimin büyümeye olan katkısında azalma gözlenmiş sanayi sektörünün ekonomik büyümeye katkısı azalmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024:21-22).

Hizmet sektörünün 2020-2024 yılları arasında ekonomik büyümeye katkısı incelendiğinde hizmet sektörü ekonomik büyümeye en fazla katkı veren

sektördür. Hizmetler sektörü, bankacılık, sigortacılık gibi mali hizmetler ile iletişim, eğlence ulaşım, gibi birçok alanı kapsamaktadır. Bireylerin zamanla artan gelir seviyeleri ile ihtiyaç ve talepleri değişmiştir. Ek olarak, teknolojik ilerlemeler, dijital iletişim kanallarının yaygınlaşması ve sosyal medyanın etkisi ile yeni hizmet alanları ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler, hizmetler sektörünün ekonomik ve toplumsal yapı içindeki rolünü daha da ön plana çıkarmıştır (Akt. Özgün, 2023: 73).

COVID-19 salgını Türkiye’ye ilk vaka tespitinden itibaren yayılımını azaltmak için önlemler alınmış ve çeşitli tedbirler uygulanmaya başlanmıştır. İnsanlar arasındaki temasın sınırlandırılmasına yönelik bu önlemler, özellikle hizmet sektörünü derinden etkilemiştir (Tunalı, 2020:31).

2020 yılının ikinci çeyreğinin başlarında özellikle büyük kentler olmak üzere birçok şehirde sokağa çıkma kısıtlamaları uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca sosyal yaşamın yoğun olduğu alanlar kapatılmıştır. Hizmet sektörü kapsamında yer alan kuaförler, alışveriş merkezleri, tiyatrolar, sinemalar ve kafeler gibi ekonomik faaliyeti destekleyen pek çok iş yeri geçici olarak faaliyetlerine son vermiştir (Ünüvar ve Aktaş, 2022:133). Bu sebeple 2020 yılında Covid-19 salgınının ekonomik etkileri en belirgin biçimde hizmetler sektöründe hissedilmiştir. Bu olumsuz koşullara rağmen, diğer hizmet kollarındaki sınırlı büyümenin katkısıyla 2020 yılı genelinde hizmet sektörü %0,4 oranında büyümeyi başarmıştır. 2021 ve 2022 yıllarında ise özellikle turizm faaliyetlerinin yeniden canlanmasıyla birlikte hizmetler sektörünün GSYH’ye katkısı artmıştır. Bu canlanma etkisi, 2023 yılı boyunca da devam etmiştir. Yıl genelinde hizmetler sektörünün katma değeri %4,4 oranında artmıştır (Yükseler, 2024)

Ülkemizde tarım sektörünün ekonomideki ağırlığı her geçen yıl azalmaktadır., ancak gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında hâlâ oldukça yüksek bir seviyede olduğu söylenebilmektedir. Tarımın, hizmet ve sanayi sektörlerine kıyasla daha düşük katma değer üretmesi, tarımdaki küçülmenin sebebini açıklamaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme ile birlikte, bireylerin harcama eğilimleri sanayi ürünleri ve hizmetler yönünde değişmekte, bu da tarımın GSYH’nin içindeki payının zamanla azalmasına yol açmaktadır (Arslan, 2021:125).

Tarım sektörünün ekonomik büyümeye katkısı incelendiğinde ise tarım sektörünün GSYH içindeki payı 2020 yılında %6,3 düzeyindeyken 2024 yılında bu pay %5,3 düzeyine kadar değeri düşmüştür. Her ne kadar cari değer olarak Grafik 1’de görüleceği üzere artış sergilese de pandemi sonrasında tarım sektörünün ekonomik büyümeye olan katkısı azalmıştır.

Covid-19 salgını ile başlayan süreçte, ülkeler kendi vatandaşlarının gıda erişiminde sorun yaşamaması için tarım ürünlerine yönelik ihracat kısıtlamalarına gitmiştir. Bu sebeple gıda arz güvenliğini sağlama konusunda yerli üretimin stratejik önemini ortaya çıkmış ve desteklenmiştir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021:161). Bu sebeple 2020 yılında tarım sektörü büyümesini sürdürmüş ve üretim artışı %5,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde tarımsal faaliyetler, olumlu performansını devam ettirerek ekonomiye katkı sağlamıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022: 149).

2022 yılında pandemi sonrasında hızlı bir toparlanma süreci başlamış olmasına rağmen Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş, gıda tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklara sebep olmuştur. Buna rağmen tarım sektörü sınırlı da olsa ekonomik büyümeye olan katkısı artmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023b, 147-148).

Son olarak, 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli depremde etkilenen 11 ilde, 2021 yılı verileri incelendiğinde, bu illerin GSYH katkısı 713,9 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu tutarın 61,3 milyar TL'lik kısmı olarak ifade edilen tutarın %8,6'sı tarım sektöründen sağlanmıştır. Ayrıca, Türkiye genelindeki toplam tarımsal üretimin %15,3'ü bu bölgedeki illerde gerçekleşmiştir. Bu durum, tarımın hem bölge hem de ülke ekonomisi açısından stratejik önemini açıkça ortaya koymaktadır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023c:86-87). Bu durum 2023 yılındaki tarım sektörünün GSYH'ye içindeki payının düşüşünü açıklayan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Sonuç

Türkiye ekonomisinin 2020-2024 dönemindeki büyüme performansı dalgalı seyir izlemiştir. 2020 yılında pandemi ile başlayan süreç 2024 yılına kadar iç ve dış ekonomik ve siyasi gelişmeler neticesinde ekonomik büyüme üzerinde belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ekonomisinin büyüme süreci dalgalı seyrinin açıklanmasında sektörel analizleri yapmak ve değerlendirmek daha önemli hale gelmektedir. 2023 yılı haricinde 2020-2024 yılları arasında tarım sektörünün ekonomik büyümeye katkısı sınırlı olmuştur. Özellikle Kahramanmaraş merkezli depreminin neden olduğu yıkım ve depremden etkilenen bölgelerin tarımsal üretiminin katkısının %15,3 olduğu düşünüldüğünde tarımın ekonomik büyümeye katkısının düşük olmasını açıklamaktadır. Sanayi sektörü ise 2020-2022 döneminde pandemiye rağmen ekonomik büyümeye katkısı devam etmiş ancak 2023 yılında savaşın yansımaları ve depremin etkileri sebebiyle

sanayinin ekonomik büyüme katkısı düşmeye başlamıştır. Hizmet sektörü ise ekonomik büyümeye katkısı süreklilik arz etmiştir. Covid-19 döneminde yaşanan pandemi koşullarında yaşanan karantina önlemleri ve kapanmalar olmasına rağmen ekonomik büyümeye katkısı devam etmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi 2020-2024 döneminde yaşadığı iç ve dış olumsuz gelişmelerden etkilenmiş ve ekonomik büyüme dalgalı seyir izlemiştir. Büyümenin yapısı değerlendirildiğinde dış koşullara bağımlı olduğu ve dış koşullardan daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sebeple ekonomik büyümeyi desteklemek ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla dış şoklara bağımlılığı azaltmak ve özellikle ekonomik büyümeye sınırlı katkısı olan tarım sektörünün desteklenmesi için politikaların ön plana çıkması gerekmektedir. Ayrıca, sanayinin dış şoklardan etkilenmemesi için üretim yapısının çeşitlendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akiş, E. (2010). İktisadi büyüme ve kalkınma, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, 10. Erişim Tarihi: 15/05/2025, Erişim adresi: [file:///C:/Users/atami/Downloads/%C4%B0KT%C4%B0SAD%C4%B0%20B%C3%9CY%C3%9CME%20VE%20KALKINMA-%C4%B0STANBUL%20%C3%9CN%C4%B0-EK%C4%B0TAP%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/atami/Downloads/%C4%B0KT%C4%B0SAD%C4%B0%20B%C3%9CY%C3%9CME%20VE%20KALKINMA-%C4%B0STANBUL%20%C3%9CN%C4%B0-EK%C4%B0TAP%20(2).pdf).
- Algan, N., Manga, M. ve Tekoğlu, M. (2017). Teknolojik Gelişme Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, International Conference On Eurasian Economies 2017, 332.
- Apak, S., ve Uçak, A. (2007). Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı ve Gelişmişlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34), 58.
- Arslan, G. (2021), Türkiye’de Tarım Sektörünün Temel Sorunları ve Uygulanan Tarım Politikalarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: 2000-2018, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 125
- Başıtekin, D. (2019). Ekonomik Büyümenin Derin Belirleyicileri: Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 7.
- Bayat, M., Baydaş, A. ve Atlı, C. (2015), Hizmet Sektörünün Kavramsal Tanımı ve Ulusal Ekonomilerdeki Önemi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 63.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2020), 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 7.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2021), 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 161
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2022), 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 10-149.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2022), 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 7, Erişim Tarihi: 11/05/2025, Erişim adresi: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/10/2022-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi-26102021.pdf>.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023a), 2022 Yılı Genel Faaliyet Raporu, 14.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023b), 2023 YILI Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 5-148.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023c), 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 86-96. Erişim Tarihi: 10/05/2025, Eri-

şim adresi: <chrome-extension://cfaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2024), Yıllık Ekonomik Rapor 2024, 5-23.

Çetin, M. (2012). Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 211-212.

Dinler, Z. (2007). *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi, 13. Baskı, Bursa, 268.

Ekinci, M. B. (2004). Uluslararası Hizmet Ticaretindeki Kurumsal Liberalizasyon Süreci ve Türkiye, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, IV.

İSO 500, (2022), Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2021, 19. Erişim Tarihi: 07/05/2025, Erişim adresi: <file:///C:/Users/user/Downloads/iso500-2021.pdf>

İSO 500, (2024), Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2023, 29. Erişim Tarihi: 01/05/2025, Erişim adresi: <file:///C:/Users/user/Downloads/iso-500-1-2023.pdf>

İSO, Türkiye’de büyümeyi hizmet ve inşaat sürüklerken, sanayide zayıflama sürdü, Erişim Tarihi: 12/05/2025, Erişim adresi: <https://www.iso500.org.tr/turkiyede-buyumeyi-hizmet-ve-insaat-suruklerken-sanayide-zayiflama-surdu>.

Kazancıgil, D. (2022). Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(1), 204.

Kızıltan, A. (2011). İktisada Giriş, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 3-10. Erişim Tarihi: 03/05/2025, Erişim adresi: <chrome-extension://cfaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://m.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=Zf82eYhndTBY0FcqDmPWiw==>

Koç, E., Kaya, K. Ve Şenel, M. C. (2017). Türkiye’de Sanayi Sektörü ve Temel Sanayi Göstergeleri – Ekonomik Güven Endeksi, *Mühendis ve Makine*, 58(688), 16.

Küçükbay, F., Uysal, D. ve Çırak, A. N. (2021). Covid-19 Salgının Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 15-16

Merdan, K. (2024). Türkiye’nin Tarım Sektörü: Tarımının Dünü, Bugünü ve Yarını, *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 48.

Özgün, F. (2023). Türkiye’de Hizmetler Sektörü İstihdamı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9 (1), 73.

- Saygılı, Ş., Cihan, C. ve Yurtoğlu, H. (2002), Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik: 1972-2000, DPT, Yayın No: DPT. 2665, 10-11.
- Sezal, L. (2020). 2018 Ağustos Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi, *Journal of Economics and Research*, 1(1), 26.
- Şimşek, M. ve Kadılar, C. (2010). Türkiye’de Beşerî Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 119
- Tunalı, Ç.B. (2020). COVID-19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi, “COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri” içinde (D.Demirbaş, V.Bozkurt, S.Yorğun, Ed.), 31, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Tunç, M. ve Karabalut, K. (2024). 2002 Sonrası Türkiye Ekonomisi, *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2),130-131.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (2021). 2020 Ekonomik Rapor, TOBB Yayın No: 2021/008, 41
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (2023), 2022 Ekonomik Rapor, TOBB Yayın No: 2023/2, Ankara: Özyurt Matbaacılık, 34.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (2024), 2023 Ekonomik Rapor, TOBB Yayın No: 2024/2, 33.
- Türkiye ve İstatistik Kurumu (TÜİK)
- Ünüvar, İ. ve Aktaş, H. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25 (1), 133.
- Yükseler, Z. (2024). 2023 Yılı GSYH Büyümesine İlişkin Değerlendirme, Erişim Tarihi:11/05/2025, Erişim Tarihi: file:///C:/Users/user/Downloads/2023_YILI_GSYH_BUYUME_DEGERLENDIRMESI.pdf.

Sağlığa Zararlı Ürünlerin Fiyatlandırılması Yoluyla Kamu Sağlığının Korunması: Günah Vergilerinin Rolü

Servet Taşdelen¹

Özet

Çalışmanın amacı, sağlığa zararlı ürünlerin fiyatlandırılması yoluyla kamu sağlığının korunmasında günah vergilerinin rolünü incelemektir. Günah vergileri, tütün, alkol ve yüksek şekerli ürünler gibi zararlı tüketim mallarına uygulanan ve hem bireysel davranışları yönlendirmeyi hem de kamu gelirlerini artırmayı hedefleyen dolaylı vergilerdir. Çalışmada, bu vergi türünün tarihsel gelişimi, felsefi temelleri, aktörleri ve kamu sağlığı üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Günah vergilerinin regülasyon kapasitesi, tüketim davranışlarını ne ölçüde değiştirdiği, bu değişimlerin halk sağlığına etkisini grafikler aracılığıyla analiz edilmiştir. Bulgular, bu tür vergilendirme politikalarının bazı dönemlerde tüketimi kısıtlama yönünde etkili olsa da bağımlılık niteliği taşıyan ürünlerde sınırlı sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yüksek vergilendirmenin kayıt dışı ekonomi ve kaçak ürün tüketimi gibi olumsuz dışsallıklara yol açabileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle çalışmada, mali araçların halk sağlığı politikalarıyla birlikte bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Giriş

Günümüzde kamu sağlığını korumaya yönelik politikaların başarısı yalnızca tedavi edici hizmetlerin etkinliğiyle değil aynı zamanda önleyici stratejilerin kapsamı ve sürdürülebilirliğiyle de yakından ilişkilidir. Bulaşıcı olmayan hastalıkların artış göstermesiyle birlikte tütün ürünleri, alkollü içecekler ve şeker oranı yüksek gıdalar gibi sağlığa zarar veren tüketim alışkanlıklarının kontrol altına alınması, sağlık politikalarının öncelikli hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, bireylerin zararlı ürünlere

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, servet.tasdelen@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2543-6698

erişimini sınırlamak amacıyla geliştirilen mali politikalar, özellikle “günah vergileri” olarak adlandırılan dolaylı vergilendirme yöntemleriyle ön plana çıkmaktadır. Günah vergileri, tüketimi kısıtlamayı, kamu sağlığını korumayı ve aynı zamanda kamu bütçesine kaynak yaratmayı hedefleyen çok işlevli bir mali araç olarak tanımlanmaktadır.

Günah vergilerinin işlevi sadece ekonomik-mali amaçla sınırlı kalmamaktadır. Ekonomik-mali amacın yanı sıra normatif ve davranışsal yönleriyle de kamu politikalarının merkezine yerleşmektedir. Bu tür vergiler, zararlı alışkanlıkların birey düzeyinde caydırılması yoluyla toplum genelinde sağlık göstergelerinin iyileştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, günah vergileri yalnızca bütçe gelirlerini artıran bir mali mekanizma değil aynı zamanda bireylerin tüketim tercihlerine müdahale eden ve bu tercihler üzerinden toplumsal normları yeniden şekillendiren bir sosyal sorumluluk aracı olarak da değerlendirilmektedir. Ancak bu noktada, devletin birey davranışlarını yönlendirme çabası etik ve hukuksal bağlamda çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Özellikle bireysel özgürlüklerin sınırları, devlet müdahalesinin meşruiyeti ve vergilendirmenin sosyal adalete etkisi gibi konular, günah vergilerinin uygulanmasında belirleyici faktörler arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, günah vergilerinin tarihsel arka planı, teorik temelleri, aktörleri ve uygulama örnekleri ışığında çok boyutlu bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, günah vergilerinin kamu sağlığı üzerindeki düzenleyici etkisi, tüketim davranışlarını değiştirme kapasitesi ve ekonomik dışsallıklarla ilişkisi grafiksel veriler eşliğinde değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, yüksek vergilendirmenin kaçak ürün kullanımı ve kayıt dışı ekonomi gibi olası olumsuz sonuçları da ele alınmıştır. Böylece hem mali hem toplumsal boyutlarıyla tartışmalı bir vergi aracı olan günah vergilerinin potansiyeli, sınırları ve uygulanabilirliği bütüncül bir yaklaşımla incelenmiş, halk sağlığı hedeflerine ulaşmada bu araçların ne ölçüde etkili olabileceği araştırılmıştır.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

1.1. Günah Vergisi Kavramı

Günah vergisi (*sin tax*), bireylerin toplum tarafından zararlı veya uygunsuz kabul edilen tüketim alışkanlıklarına yönelik uygulanan özel bir vergi türüdür. Bu vergiler genellikle tütün ürünleri, alkollü içecekler ve çevreye zarar veren faaliyetler gibi alışkanlık haline gelebilen veya bağımlılık yaratma potansiyeline sahip tüketim kalemleri üzerine uygulanmaktadır. Temel amacı, bu tür malların tüketimini azaltarak hem birey sağlığını hem de

toplumsal refahı korumaktır. Bu nedenle günah vergileri, tüketim vergileri içinde yer almakla birlikte, doğrudan mali amaçların ötesinde düzenleyici bir işlev de üstlenmektedir (Lorenzi, 2004: 59).

Bu tür vergilendirme uygulamaları, sadece maliye politikası açısından değil aynı zamanda halk sağlığı ve sosyal denge açısından da önemlidir. Günah vergileri ekonomik literatürde çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Bunlar arasında tüketimi kısıtlamayı amaçlayan “sumptuary tax”, düzenleyici işlevi ön planda olan “regulatory tax” ve cezalandırıcı etkisi vurgulanan “punitive tax” kavramları öne çıkmaktadır (Hyman, 2010). Bu vergilerin en yaygın örnekleri arasında tütün ve tütün mamulleri, alkollü içecekler ve karbon emisyonuna dayalı çevre kirliliği yer almaktadır (Musgrave ve Musgrave, 1984).

Bireylerin hangi davranışlarının “günah” veya “erdem dışı” olarak değerlendirileceği konusu, yalnızca kişisel bir algı sorunu değil aynı zamanda devletin politika üretim süreçlerinde karşılaştığı karmaşık ve çok katmanlı bir meseledir. Hangi tüketim kalemlerinin vergilendirileceğine karar verilirken, ahlaki normların yanı sıra politik çıkarlar ve ekonomik rasyonalite de göz önünde bulundurulmalıdır. Vergi sistemlerinin yönlendirici etkisi, sadece gelir elde etme aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal davranışları şekillendirme mekanizması olarak da değerlendirilmelidir (Lorenzi, 2004: 60).

Uygulamada ise bu tür vergiler çoğunlukla hükümetlerin mali kaynak ihtiyacını karşılama amacıyla tercih edilmektedir. Özellikle sigara, alkol ve kumar gibi mallar ve hizmetler üzerinden alınan yüksek oranlı vergiler hem kolay tahsil edilebilir olmaları hem de kamuoyu nezdinde daha az tepkiyle karşılanmaları nedeniyle sıkça uygulanmaktadır. Bu bağlamda, günah vergileri yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal mühendislik araçları olarak da önem arz etmektedir.

1.2. Günah Vergisinin Temel Niteliği ve Felsefi Boyutu

Günah vergileri, yasaklayıcı nitelikteki vergilerden ziyade toplumca zararlı olarak kabul edilen ancak bireyler açısından cazip olan bazı tüketim alışkanlıklarının mali açıdan caydırılması amacıyla uygulanan bir vergi türü olarak tanımlanabilir. Bu vergiler, doğrudan bireylerin cezalandırılmasını değil söz konusu davranışların örneğin tütün kullanımı, aşırı alkol tüketimi veya çevreyi kirlletici faaliyetler gibi dolaylı olarak kontrol altına alınmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda, günah vergileri bireyin değil davranışın hedeflendiği bir mali düzenleme aracıdır. Ancak hangi davranışların “günahkâr” sayılacağı konusu yalnızca ekonomik ve politik bir tercih değil,

aynı zamanda etik ve felsefi bir sorgulamanın da konusudur (Eroğlu ve Egeli, 2018: 70).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle günah vergisi, belirli mal ve hizmetlerin yapısal özelliklerine göre tasarlanan ve tüketim vergileri içerisinde değerlendirilen bir mali araç olarak öne çıkmaktadır. Bu tür vergilere konu olan malların ayırt edici bazı özellikleri bulunmaktadır (Turan ve Yurdakul, 2009: 8):

- **İnelastik Talep:** Günah vergisine tabi mallar genellikle alışkanlık veya bağımlılık yaratan bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle bu tür ürünlerin talebi fiyat değişimlerine karşı duyarsız (inelastik) olma eğilimindedir. Vergi artsa dahi tüketim belirli ölçüde devam eder. Bu da devlete istikrarlı bir gelir kaynağı sağlar.
- **Zarar Verici Niteliği:** Söz konusu mallar, çoğu zaman bireyin kendi sağlığına veya yaşam kalitesine zarar verebilecek içerikler barındırır. Bu durum, halk sağlığı perspektifinden önemli bir sorun teşkil eder.
- **Negatif Dışsalıklar:** Bu ürünlerin tüketimi birey dışındaki üçüncü taraflara da zarar verme potansiyeline sahiptir. Örneğin pasif içicilik ya da çevre kirliliği gibi sonuçlar, toplumun genel refahını olumsuz yönde etkileyen dışsalıklar olarak değerlendirilmektedir.

Belirtilen özellikler çerçevesinde günah vergilerinin yalnızca mali bir araç değil aynı zamanda sosyal politika aracı olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu vergilerin temel amacı, klasik vergi anlayışındaki gibi yalnızca kamu gelirini artırmak değil, daha çok bireylerin zararlı alışkanlıklardan vazgeçmesini sağlamak ve toplum sağlığını korumaktır. Bu bağlamda günah vergileri, devletin sosyal mühendislik uygulamaları kapsamında birey davranışlarını yönlendirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu vergiler aracılığıyla devlet, bireylerin tüketim tercihlerini yönlendirmeye çalışırken aynı zamanda uzun vadede sağlık harcamalarını azaltmak, üretken iş gücünü korumak ve çevresel zararları sınırlandırmak gibi dolaylı faydalar elde etmeyi hedefler. Dolayısıyla bu tür vergilerin temel amacı sadece bütçe gelirlerini artırmak değil, daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir toplum yapısının tesisine katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda, elde edilen vergi gelirlerinin sağlık hizmetlerine, bağımlılıkla mücadele projelerine veya çevresel iyileştirme çalışmalarına yönlendirilmesi, günah vergilerinin meşruiyetini ve etkililiğini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Günah vergileri, doğrudan bir yasaklama aracı olarak değil daha çok bireylerin keyif alma, alışkanlık geliştirme ya da bağımlılık yaratma potansiyeli

taşıyan ürünlere yönelik talebin vergi yoluyla caydırılmasını amaçlayan bir mali araç olarak değerlendirilir. Bu vergiler, bireyleri değil zararlı davranışları hedef alır. Dolayısıyla cezalandırıcı niteliği davranışa yöneliktir. Ekonomik anlamda talebi inelastik olan bu tür ürünlere uygulanan vergilendirme politikası, tüketimi doğrudan azaltamasa da tüketim kararlarını etkileme potansiyeline sahiptir (Eroğlu ve Egeli, 2018: 70). Bununla birlikte, hangi eylemlerin “günahkâr” ya da toplum açısından zararlı kabul edileceğine karar vermek, yalnızca teknik bir tercih değil, etik ve siyasal boyutları olan karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle günah vergilerinin uygulanması, devletin toplumsal düzeni şekillendirme yönündeki ideolojik ve normatif tercihlerine de ışık tutar.

1.3. Günah Vergilerinin Tarihsel Gelişimi ve Uygulama Örnekleri

Günah vergilerinin tarihçesi oldukça eski dönemlere uzanmakta olup, bu vergiler ilk olarak dini ve ahlaki gerekçelerle uygulanmıştır. Özellikle Orta Çağ’da dini otoriteler tarafından, bireyleri toplumda kabul edilen ahlaki normlara uygun davranmaya teşvik etmek ve günah olarak kabul edilen davranışları caydırmak amacıyla çeşitli mali yaptırımlar hayata geçirilmiştir. Örneğin, Orta Çağ İngiltere’sinde, kilise tarafından günah sayılan davranışlarda bulunan kişilerden alınan ödemeler dini kurumların finansmanında kullanılmıştır. Nitekim papa ve kilise otoriteleri, seks işçiliği gibi ahlaka aykırı kabul edilen faaliyetlerden elde edilen gelirleri dini projelerde değerlendirmiştir (Turan ve Yurdakul, 2009: 3).

Orta Çağ Avrupa’sında günah vergileri sadece cinsellik gibi konularla sınırlı kalmamış; toplumsal cinsiyet rolleri, giyim tarzı ve tüketim kalıpları da bu kapsama dâhil edilmiştir. Örneğin, 12. yüzyılda düğün öncesinde nişanlısını terk eden erkeklere cezai para yaptırımları uygulanmıştır. 1651 yılında Massachusetts Kolonisinde kadınların altın ve gümüş detaylı giysiler giymesi, yüksek topuklu ayakkabı kullanması yasaklanmış; bu tür tüketim davranışları ahlaki yozlaşmanın göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Lüks mallara yönelik ithalat vergileri özellikle şeker, baharat ve şarap gibi ürünlerde toplumun tüketim alışkanlıklarını düzenleme aracı olarak kullanılmıştır. Rusya’da ise tütün kullanımı şiddetli cezalarla karşılanmış; ilk kullanımda kamçılama, tekrarında ise ölüm cezası gibi yaptırımlar söz konusu olmuştur (Heaton, 2005: 2018).

Benzer şekilde, günah vergilerine karşı direnişin tarihi de oldukça köklüdür. İskoçya’da 1707 yılından sonra Birleşik Krallık hükümeti tarafından getirilen ağır içki vergileri, özellikle viski üreticileri tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. 1715 yılında bu tepkiler, vergi memurlarına

yönelik saldırılar ve kitlesel protestolarla zirveye ulaşmış ve sonuçta şiddetli bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Bu isyan, Britanya'nın İskoçya üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmesiyle bastırılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise günah vergilerinin gelişimi, büyük ölçüde mali ihtiyaçlara bağlı olarak şekillenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren eyalet yönetimleri, müstehcenlik, seks işçiliği, eskort hizmetleri ve eğlence sektörü gibi alanlardan vergi toplama yoluna gitmiştir. Örneğin, Utah eyaletinde bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirler vergiye tabi tutulmuş; New York eyaletinde ise şekerli gıdalar, kuruyemişler, video oyunları ve film kiralama gibi “zararlı alışkanlık” olarak nitelenen tüketim türleri yüksek vergi oranlarıyla cezalandırılmıştır (Turan ve Yurdakul, 2009: 4).

İngiltere’de günah vergileri daha kurumsal ve sistematik hale gelerek modern anlamda uygulanmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı döneminde, kamu finansmanının artırılması amacıyla bira üzerindeki vergiler yükseltilmiş; II. Dünya Savaşı sırasında ise şarap gibi ürünlere getirilen yüksek vergilerle tüketimin sınırlandırılması amaçlanmıştır. Almanya’da da benzer şekilde, sigara tüketiminin azaltılması amacıyla yüksek oranda tüketim vergileri uygulanmıştır (Avcı ve Demirci, 2017: 50).

Günümüzde günah vergileri, özellikle sağlıklı yaşamı teşvik etme amacına odaklanarak, farklı ülkelerde çok çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. Danimarka, 2011 yılında yağ oranı yüksek gıdalar için “yağ vergisi” uygulamasını başlatmıştır. Romanya ise fast food ve işlenmiş gıdaları kapsayan “abur cubur vergisi” önerisini gündeme getirmiştir. Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde ise şekerle tatlandırılmış içecekler özel vergiye tabi tutulmuştur. Fransa 2012 yılında gazlı içecek vergisini artırırken, İrlanda obeziteyle mücadele kapsamında benzer bir adım atmıştır (Hanbay Kahrıman, 2016: 1511).

Türkiye’de ise günah vergilerinin tarihi Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Genç Osman döneminde, tütün kullanımı önce yasaklanmış; ancak yasağın etkisiz kalması nedeniyle bu ürünler vergilendirme yoluyla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ilk kez “Şıra Resmi” adıyla tütün kullanımından vergi alınmıştır. Ayrıca, “Resm-i Beyiye” adı altında alkollü içki satan kişilerden ve “Tönbeki Beyiyesi” kapsamında tütün ürünlerinden alınan harçlar da günah vergileri kategorisinde değerlendirilmektedir (Turan ve Yurdakul, 2009: 4).

Günümüzde ise Türkiye’de uygulanan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), günah vergisi niteliği taşıyan en belirgin uygulamadır. Sigara, alkol ve tütün

mamulleri gibi insan sağlığına zarar veren ürünlerin yanı sıra lüks tüketim mallarını da kapsayan bu vergi hem halk sağlığını koruma hem de kamu gelirlerini artırma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda ÖTV, çağdaş vergi sistemleri içinde günah vergisinin işlevsel bir örneği olarak değerlendirilebilir.

2. Günah Vergisinin Aktörleri

Günah vergileri yalnızca ekonomik birer araç olmanın ötesinde, farklı toplumsal, ideolojik ve politik aktörlerin kesişiminde şekillenen çok boyutlu bir politika alanıdır. Bu vergilerin kapsamı, oranı ve uygulanma biçimi toplumdaki çeşitli grupların değer yargıları, ekonomik çıkarları ve siyasi hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu bağlamda başlıca aktörler; dini gruplar, sanayi sektörü, bireyler ve politikacılar olarak öne çıkmaktadır. Her bir aktör, günah vergileri konusunda farklı motivasyonlarla hareket etmekte ve bu durum çoğu zaman çıkar çatışmalarını beraberinde getirmektedir (Eroğlu ve Egeli, 2018: 71-72).

2.1. Dini Gruplar: Ahlaki Baskı ve Meşrulaştırma Rolü

Günah vergileriyle doğrudan ilişkili ilk aktör grubu, dini değerleri merkeze alan topluluklardır. Bu gruplar, çoğu zaman günah vergilerinin konusunu oluşturan alkol, tütün, kumar gibi davranışları yalnızca bireysel tercihler değil, toplumsal sapkınlık ve ahlaki yozlaşma unsurları olarak değerlendirmektedir. Dini inanç sistemlerinde bu tür alışkanlıklardan uzak durmak, ruhsal arınmanın ve “iyi insan” olmanın ön koşulu sayılmaktadır. Bu bağlamda, dini gruplar günah vergilerinin yalnızca bir ekonomik düzenleme değil, toplumu ahlaki açıdan koruyan bir mekanizma olarak kullanılmasını savunur. Politika yapıcılar üzerinde ahlaki baskı kurarak bu vergilerin artırılmasını ve sıkı biçimde uygulanmasını desteklerler. Bu tür vergilerin birer “cezalandırma aracı” olarak bireyleri zararlı davranışlardan caydıracağına inanılır (Eroğlu ve Egeli, 2018: 71-72). Örneğin İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi semavi dinlerde bu tür alışkanlıklardan uzak durmak, bireyin ruhsal gelişimi ve toplumsal sorumluluğu açısından önemli görülmektedir.

Dini grupların günah vergilerine olan desteği bu vergileri ekonomik bir araçtan çok ahlaki bir denetim mekanizması olarak görmelerinden kaynaklanır. Özellikle muhafazakâr dini yapılar, bu vergilerin, bireyleri zararlı alışkanlıklardan caydırarak toplumun ahlaki bütünlüğünü koruyacağına inanmaktadır. Nitekim Eroğlu ve Egeli (2018), dini grupların politika yapıcılar üzerindeki dolaylı etkilerine dikkat çekerek, günah vergilerinin artırılması yönünde ahlaki baskı kurduklarını ve bu sayede devletin “erdemli yaşamı” teşvik eden bir rol üstlenmesini sağladıklarını belirtmektedir.

Bu tür vergiler, yalnızca ekonomik birer düzenleme değil aynı zamanda toplumsal normların ve dini değerlerin yeniden üretildiği ideolojik araçlar olarak da işlev görür. Dini grupların desteklediği vergilendirme politikaları, bireyin bedenine ve davranışlarına müdahale eden iktidar biçimlerinin bir parçası olarak okunabilir. Bu bağlamda, günah vergileri hem ekonomik hem de kültürel bir disiplin mekanizması haline gelir.

Öte yandan, bazı araştırmacılar dini grupların bu tür vergilere verdiği desteği, “kamusal ahlakın vergisel düzenlemeler yoluyla inşası” olarak yorumlamaktadır. Özellikle alkol ve tütün gibi ürünlerin reklamlarının yasaklanması ya da yüksek vergilendirilmesi, bu maddelerin tüketimini sembolik olarak “kötü” ilan etmekte ve kamuoyunda meşruiyetlerini zayıflatmaktadır. Dini gruplar da bu sembolik işlevin farkında olarak vergilendirmenin yalnızca mali değil, aynı zamanda normatif bir araç olduğunu savunmaktadır.

Sonuç olarak, dini gruplar günah vergilerini yalnızca birer maliye politikası aracı değil, aynı zamanda toplumsal düzenin korunması ve ahlaki normların sürdürülmesi açısından işlevsel bir araç olarak görmektedir. Bu çerçevede, söz konusu gruplar kamu politikalarını şekillendirme süreçlerinde aktif rol oynamakta ve bu vergilerin meşruiyetini hem dini hem de toplumsal temellere dayandırarak savunmaktadır.

2.2. Endüstri Sektörü: Ekonomik Direnç ve Kâr Kaygısı

Günah vergilerinin ikinci önemli aktörü, bu vergilere tabi mal ve hizmetleri üreten sanayi kollarıdır. Özellikle tütün ve alkollü içecek sektörleri, kâr maksimizasyonu amacıyla faaliyet gösteren ve fiyat artışlarına son derece duyarlı olan üretim alanlarıdır. Vergi artışları ürün fiyatlarını doğrudan etkilediği için, bu durum talepte azalma ve dolayısıyla şirket kârlarında düşüş yaratmaktadır. Ayrıca bu tür ürünlerin önemli bir tüketim kalemi olduğu turizm bölgelerinde, özellikle alkollü içeceklerle uygulanan yüksek vergiler yerel ekonomiyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle üreticiler, hükümetin vergi politikaları karşısında lobi faaliyetleriyle sürece müdahil olmakta, vergilerin düşürülmesi ya da sabitlenmesi yönünde baskı uygulamaktadırlar (Turan ve Yurdakul, 2009: 1-13).

Endüstri temsilcileri, günah vergilerinin serbest piyasa ilkelerine aykırı bir müdahale olduğunu öne sürerek, devletin düzenleyici rolünün sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle çok uluslu şirketler, yüksek vergilerin kayıt dışı ekonomiyi teşvik ettiğini ve vergi kaçakçılığına zemin hazırladığını iddia ederek bu düzenlemelere karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan bazı çalışmalarda, aşırı vergilendirmenin tüketiciyi

daha ucuz, ancak sağlıksız ve yasa dışı ürünlere yönelttiği vurgulanmıştır (Merriman vd., 2000: 365-392). Bu durum hem halk sağlığını tehdit etmekte hem de devletin vergi gelirlerinde azalmaya yol açabilmektedir.

Ayrıca, sektör temsilcileri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda istihdam ve bölgesel kalkınma açısından da önemli bir rol oynadıklarını vurgulamaktadır. Örneğin tütün işleme tesislerinin bulunduğu bölgelerde binlerce kişinin bu sektörlerden geçimini sağladığı ve yüksek vergilendirmenin bu iş alanlarını tehdit ettiği sıklıkla dile getirilmektedir (Chaloupka vd., 2010: 45-56). Bu nedenle endüstri grupları, hükümet politikalarına doğrudan müdahil olmakta, medya kampanyaları, siyasi bağlar ve meslek örgütleri üzerinden kamuoyu oluşturmakta ve vergi artışlarını sınırlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu stratejik hamleler, endüstri sektörünün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir aktör olarak da günah vergileri tartışmalarında önemli bir pozisyona sahip olduğunu göstermektedir.

2.3. Bireyler: Farkındalık Eksikliği ve Mali Anestezi

Bireyler açısından değerlendirildiğinde, günah vergileri genellikle doğrudan hissedilmeyen, fiyatlara gömülü olduğu için fark edilmesi güç dolaylı vergilerdir. “Mali anestezi” kavramı, bireylerin vergi yükünü doğrudan algılamadan tüketime devam etmesini ifade eder (Şen ve Sağbaş, 2017: 221). Bu durum, özellikle düşük ve orta gelirli gruplar arasında yaygındır. Bu gruplar, temel tüketim alışkanlıkları içinde yer alan alkol ve tütün ürünlerine yapılan zamların nedenini çoğu zaman piyasa kaynaklı sanmakta, arkasındaki vergi politikalarının farkına varmamaktadır. Vergi yükünün gizli doğası nedeniyle, vatandaşlar politikacıları hesap sormakta yetersiz kalmakta, bu da kamuoyu denetimini zayıflatmaktadır.

Bununla birlikte, günah vergilerinin bireyler üzerindeki etkisi yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel boyutlar da taşımaktadır. Alkol ya da tütün tüketimi bazı bireyler için bir yaşam tarzı göstergesi, aidiyet duygusunun parçası ya da sosyal etkileşim aracı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle, bu ürünlere getirilen vergiler yalnızca mali bir yük değil, aynı zamanda kişisel özgürlüklere müdahale olarak algılanabilmektedir. Ancak bu algı çoğu zaman bireysel düzeyde kalmakta, organize bir direnişe dönüşmemektedir. Özellikle neoliberal bireycilik anlayışının etkili olduğu toplumlarda, bireyler bu tür müdahaleleri içselleştirerek kişisel sorumluluk olarak görmekte ve kamu politikalarına doğrudan tepki vermemektedir (Brown ve Baker, 2013). Bu da vergi politikalarının demokratik hesap verebilirlik açısından daha az sorgulanmasına neden olmaktadır.

4.4. Politikacılar: Oy Maksimizasyonu ve Bütçe Geliri

Günah vergilerinin belirlenmesinde etkili bir diğer aktör grubu ise politikacılarıdır. Politikacıların temel önceliği yeniden seçilmek olduğundan vergi politikalarını seçmen tepkisini minimize edecek şekilde tasarlamaya çalışırlar. Bu bağlamda günah vergileri, görünürlüğü düşük olduğu ve toplumun tamamını değil belirli tüketici gruplarını etkilediği için tercih edilen bir mali araçtır. Ayrıca bu vergilerden elde edilen gelirlerin büyüklüğü, kamu bütçesi açısından cezbedici bir unsur teşkil eder. Siyasi karar alıcılar, zarar verici davranışlara karşı düzenleyici önlemleri alarak hem halk sağlığını gözetme iddiasında bulunur, hem de bütçe gelirini artırır. Gruber ve Koszegi (2002) de bu duruma dikkat çekerek, politika yapıcılarının zarar verici alışkanlıkları hedef alan vergileri seçmen tepkisini en aza indirecek biçimde uygulama eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Gruber ve Koszegi, 2002: 8777). Böylelikle siyasetçiler hem halk sağlığını gözetken “sorumlu lider” pozisyonuna yerleşmekte hem de seçimlerde zarar görmeden bütçeye katkı sağlayan bir politikayı hayata geçirmiş olmaktadır.

Ancak bu politikaların seçmene doğrudan yük getirmemesi, vergi adaleti ve demokratik hesap verebilirlik açısından eleştirilmektedir. Özellikle düşük gelir gruplarının orantısız biçimde etkilendiği günah vergileri, dolaylı ve regresif yapıları nedeniyle sosyal eşitsizlikleri artırma riski taşır. Bununla birlikte bu dezavantajlı gruplar çoğu zaman siyasal temsil açısından da zayıf konumda oldukları için politikacılar açısından kısa vadeli mali kazanç, uzun vadeli sosyal adalet kaygısının önüne geçmektedir (Hines, 2007: 49-68). Bu da günah vergilerinin, siyasi pragmatizm ile kamu yararı arasında gidip gelen çelişkili doğasını ortaya koymaktadır.

3. Günah Vergilerine Yönelik Görüşler: Savunanlar ve Karşı Çıkanlar

Günah vergisinin konusunu oluşturan alkol, sigara, tütün ve tütün mamulleri gibi mallar üzerinden vergi alınması genellikle kabul gören bir uygulamadır. Çünkü bu mallar bireyin hem kendisine hem de başkalarına zarar veren sağlıksız ve kötü alışkanlık yaratan mallardır. Bu malların tüketiminin vergi ile azaltılması hükümetler tarafından istenmekte ve desteklenmektedir. Ancak bu şekilde günah vergisine olumlu yaklaşan görüşlerin varlığı yanında, çeşitli uygulama güçlükleri, ekonomik ve sosyal sebeplerle günah vergisinin alınmasına karşı olan görüşler de vardır. Bu bağlamda literatürde günah vergilerinin alınıp alınmaması konusunda tam bir birlik sağlandığı söylenemez (Dorsey, 2010: 62). Zira çeşitli sebeplerle günah vergilerini savunan görüşlerin çokluğu yanında bu verginin alınmaması gerektiğini savunan ve bu vergiye karşı çıkan görüşler de mevcuttur.

3.1. Günah Vergilerini Savunan Görüşler

Günah vergilerini savunanlar, bu vergi türünü hem kamu sağlığını korumaya hem de devlet gelirlerini artırmaya yönelik etkili bir politika aracı olarak görmektedirler. Haile (2009) ve Partyka (2019), bu görüşleri aşağıdaki başlıklar altında temellendirmektedir (Haile, 2009: 1045-1052; Partyka, 2019: 567-575):

- **Gelir Artışı Sağlaması:** Günah vergileri, özellikle tütün ve alkol gibi yaygın tüketilen mallar üzerinde uygulandığında, kamu bütçesi açısından kayda değer bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Bu vergiler, devletin sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi alanlarda harcama yapabilmesini mümkün kılmaktadır.
- **Tüketim Azaltıcı Etki:** Erdemsiz olarak tanımlanan malların fiyatlarını artırarak tüketiminin azaltılmasını hedefleyen bu vergiler, özellikle gençler ve düşük gelirli bireyler üzerinde caydırıcı etki yaratmaktadır. Bu durum, halk sağlığının korunmasına doğrudan katkı sağlamaktadır.
- **Sağlıklı Yaşamı Teşvik Etmesi:** Vergiler yoluyla bireylerin sağlıksız ürünlerden uzaklaşmaları teşvik edilmekte, böylece daha sağlıklı yaşam tarzlarına yönelmeleri hedeflenmektedir. Bu tür bir teşvik, bireysel sağlık giderlerini azaltmanın yanı sıra, toplum genelinde sağlık göstergelerini iyileştirmektedir.
- **Olumlu Davranış Değişikliği:** Günah vergileri, tüketici davranışlarını daha bilinçli ve sağlıklı tercihlere yönlendirme potansiyeli taşımaktadır. Vergisel müdahaleler, ekonomik araçlarla bireyin davranışlarını dönüştürme işlevi görmektedir.
- **Olumsuz Dışsallıkları Azaltma:** Bu tür malların kullanımı genellikle sağlık sorunları, çevre kirliliği ve kamuya açık alanlarda zarar gibi dışsallıklara yol açmaktadır. Günah vergileri bu dışsallıkların maliyetini içselleştirerek toplumsal zararı azaltmayı hedeflemektedir.
- **Siyasi Kabul Edilebilirlik:** Günah vergileri, diğer doğrudan vergilere kıyasla daha kolay toplumsal kabul görmektedir. Bu vergilerden etkilenmeyen bireyler, genellikle bu uygulamalara karşı çıkmamaktadır.
- **Sağlık Sistemine Katkı:** Elde edilen vergi gelirlerinin kamu sağlık sistemine aktarılması, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

3.2. Günah Vergilerine Karşı Olan Görüşler

Günah vergilerine karşı çıkanlar, bu vergilerin amaçlanan etkiyi yaratmaktan uzak olduğu ve birtakım olumsuz sonuçlar doğurabileceği görüşündedirler. Lorenzi (2004), Hanbay Kahrıman (2016) ve Partyka (2019) bu karşıt görüşleri şu şekilde temellendirmektedir (Lorenzi, 2004: 16; Hanbay Kahrıman, 2016: 1511; Partyka, 2019: 567-575):

- **Vergi Gelir Hedeflerine Ulaşamama:** Günah vergilerinin teoride gelir artırıcı olduğu savunulsa da tüketimin azalmasıyla birlikte uzun vadede vergi gelirlerinde düşüş meydana gelebilmektedir. Bu durum, kamu maliyesi açısından bir belirsizlik yaratmaktadır.
- **Regresif (Gerileyici) Yapı:** Bu vergiler, düşük gelirli bireyleri orantısız şekilde etkileyerek gelir dağılımı adaletini bozabilir. Yüksek gelir grupları bu vergileri rahatlıkla öderken, düşük gelir grupları tüketimden vazgeçemediği için daha ağır bir yük altında kalır.
- **Davranışlara Etkisinin Sınırlı Olması:** Alışkanlık ya da bağımlılıkla ilişkili tüketimler, fiyat artışlarına karşı daha az duyarlıdır. Bu nedenle tüketiciler vergilendirilmiş ürünü kullanmaya devam edebilir veya yasa dışı yollarla ürün temin etme yoluna gidebilirler.
- **Kaçakçılığı Teşvik Etme:** Günah vergilerinin yüksek olması, kayıt dışı üretimi ve kaçakçılığı teşvik ederek karaborsanın büyümesine neden olabilir. Bu da vergi kayıplarının yanı sıra, sağlık açısından daha tehlikeli ürünlerin piyasaya sürülmesine neden olmaktadır.
- **Fiyat Artışları ve Sermaye Kaçışı:** Artan fiyatlar nedeniyle tüketici harcamaları azalabilir ve yerli üretim zarar görebilir. Uzun vadede bu durum, yerli sermayenin başka ülkelere yönelmesine neden olabilir.
- **Devlet Müdahalesinin Artması:** Günah vergilerinin etkinliği, yalnızca mali önlemlerle sınırlı değildir. Etkin sonuçlar için eğitim, bilinçlendirme kampanyaları ve sosyal destek politikaları gibi çok boyutlu kamu müdahaleleri gerekmektedir. Aksi halde toplum nezdinde güven kaybı oluşabilir.

4. Günah Vergilerinin Kamu Sağlığı Üzerindeki Rolü

Kamu sağlığını koruma ve geliştirme çabaları, yalnızca sağlık hizmetlerinin sunumuyla sınırlı değildir. Sağlık hizmetlerinin sunumunun yanı sıra sağlığa zarar veren alışkanlıkların kontrolüyle de doğrudan ilişkilidir. Alkol, tütün ve şekerli gıdalar gibi ürünlerin aşırı tüketimi, bulaşıcı olmayan hastalıkların temel sebepleri arasında yer almakta ve halk sağlığı üzerinde ciddi bir yük

oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kamu otoriteleri, sağlığa zararlı tüketim davranışlarını azaltmak ve sağlık harcamalarını sınırlamak amacıyla “günah vergileri” olarak bilinen dolaylı vergilendirme yöntemlerine başvurmuştur. Bu vergiler, bireylerin sağlıksız alışkanlıklarını caydırmayı ve kamu sağlığını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda bu ürünlerin neden olduğu sağlık sorunlarının ekonomik yükünü hafifletmek için finansal kaynak sağlamaktadır.

Tablo 1: ÖTV, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerden Elde Edilen Gelir

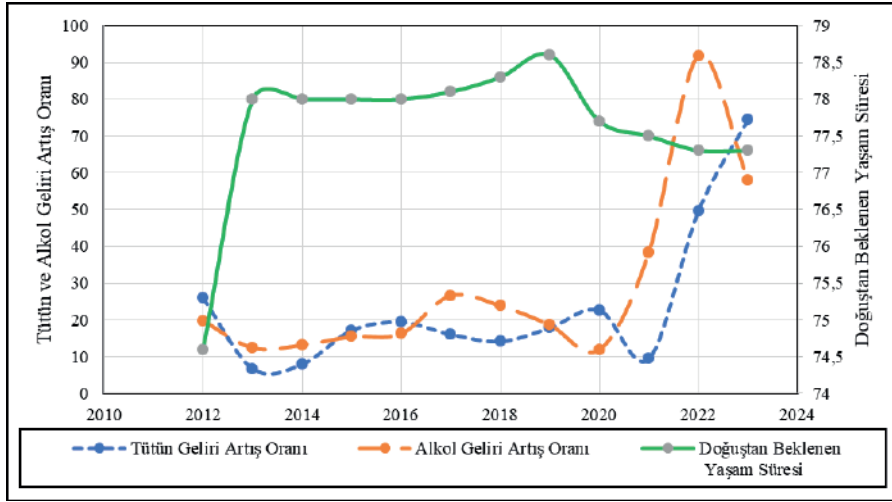
Yıllar	(I) Tütün Mamulleri (Milyon TL)	Tütün Mamulleri Geliri Yıllık Artış Oranı (%)	(II) Alkollü İçkiler (Milyon TL)	Alkollü İçkiler Yıllık Artış Oranı (%)	(III) Toplam ÖTV Gelirleri (Milyon TL)	I/III (%)	II/III (%)	I+II/ III (%)
2011	15,85	24,76	3,856	12,10	64,978	24,3	5,93	30,32
2012	19,978	26,04	4,62	19,81	72,667	27,49	6,35	33,8
2013	21,326	6,74	5,196	12,4	86,595	24,62	6	30,62
2014	23,024	7,96	5,886	13,2	92,265	24,95	6,37	31,33
2015	26,978	17,17	6,797	15,47	107,27	25,14	6,33	31,48
2016	32,235	19,4	7,905	16,3	121,618	26,5	6,49	33
2017	37,426	16,10	10,012	26,65	139,468	26,83	7,17	34,01
2018	42,724	14,15	12,401	23,86	135,55	31,5	9,14	40,66
2019	50,358	17,86	14,714	18,65	149,492	33,68	9,84	43,52
2020	61,801	22,72	16,464	11,89	209,838	29,45	7,84	37,29
2021	67,619	9,41	22,785	38,39	208,585	32,41	10,9	43,34
2022	101,225	49,69	43,702	91,80	429,525	23,56	10,17	33,74
2023	176,591	74,45	69,04	57,97	950,245	18,58	7,26	25,84
2024	309,25	75,12	104,995	52,07	1.464,25	21,12	7,17	28,29

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri'nden yararlanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Tablo 1’de yer alan 2011-2024 dönemine ait veriler incelendiğinde, tütün mamulleri ve alkollü içkilerden elde edilen ÖTV gelirlerinde kayda değer bir artış yaşandığı görülmektedir. 2011’de sırasıyla 15,85 milyon TL ve 3,86 milyon TL olan gelirler, 2024’te sırasıyla 309,25 milyon TL ve 104,99 milyon TL’ye ulaşarak yaklaşık 19 ve 27 kat artış göstermiştir. Bu artış hem ürün fiyatlarına yapılan zamlar hem de artan vergi oranlarıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle 2023 ve 2024 yıllarında tütün gelirlerinde

sırasıyla %96,47 ve %75,12, alkol gelirlerinde ise %91,50 ve %52,07 oranlarında yıllık artışlar kaydedilmiştir. Toplam ÖTV gelirleri içinde tütün ve alkol gelirlerinin payı 2011'de %30,32 iken, bu oran yıllar içinde küçük dalgalanmalarla birlikte 2024'te %28,29'a gerilemiştir.

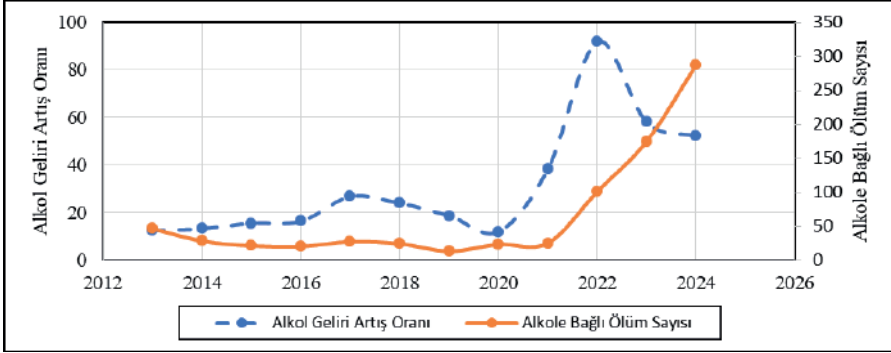
Grafik 1: Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler İle Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi Arasındaki İlişki

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; OECD, (2025). Life expectancy at birth.

Grafik 1'de 2011-2024 yılları arasında tütün ve alkollü içkilerden elde edilen vergi gelirlerinin artış oranları ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu süreçte özellikle 2022 ve 2023 yıllarında hem tütün hem de alkol gelirlerinde keskin artışlar yaşanmıştır. Tütün gelirlerinde artış oranı 2023'te yaklaşık %96 seviyesine ulaşırken, alkol gelirlerinde bu oran %91'i geçmiştir. Buna karşın, doğuştan beklenen yaşam süresi grafikte görüldüğü gibi bir gerileme eğilimi göstermektedir. Bu durum, yüksek vergi artışlarının tüketici davranışlarını doğrudan etkileyerek sağlık üzerinde pozitif sonuçlar doğurduğu yönündeki varsayımın her zaman geçerli olmayabileceğini, yaşam süresi gibi makro düzeydeki sağlık göstergelerinin daha karmaşık, çok faktörlü süreçlerden etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, günah vergilerinin kamu sağlığı üzerindeki rolü değerlendirilirken, bu tür vergisel müdahalelerin sağlık çıktıları üzerindeki etkisinin dolaylı ve sınırlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

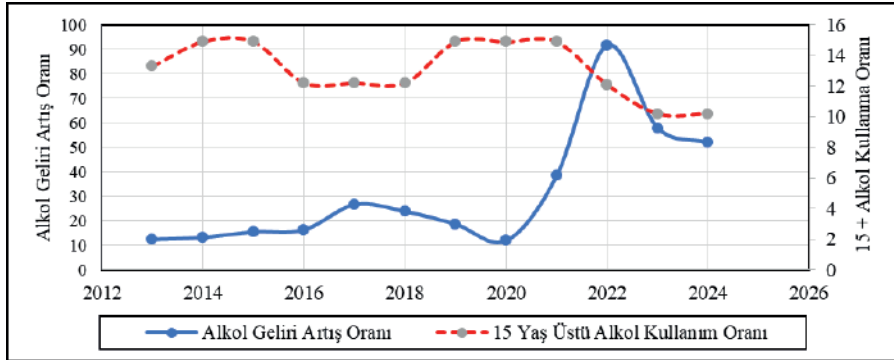
Grafik 2: Alkollü İçkilerdeki Gelir Artışı İle Alkole Bağlı Ölüm Sayısı Arasındaki İlişki

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; Jandarma Genel Komutanlığı Trafik İstatistik Bülteni'nden yararlanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Grafik 2'de 2012-2024 yılları arasında alkollü içkilerden elde edilen gelir artış oranları ile alkole bağlı ölüm sayısı arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu bağlamda 2021 yılı itibarıyla alkol gelir artış oranında gözlemlenen keskin yükselişin (2022'de yaklaşık %90 seviyesine ulaşmıştır), paralel şekilde alkole bağlı ölüm sayısında da belirgin bir artışla eş zamanlı gerçekleştiği görülmektedir. 2020 yılına kadar görece yatay seyreden ölüm sayıları 2021 sonrası hızla yükselerek 2024 yılında 300'i aşmıştır. Bu durum, alkol ürünlerine yönelik vergi artışlarının tüketimi kısmakta yeterince etkili olamadığını ve/veya tüketici davranışlarında farklı ikame eğilimlerinin (örneğin kaçak alkol kullanımı) ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Ayrıca yüksek vergi yükü altında bireylerin kayıt dışı, denetlenmeyen ve sağlık açısından daha riskli alkollü ürünlere yönelmesi gibi olumsuz sonuçların yaşanabileceği de ihtimal dahilindedir. Bu nedenle günah vergilerinin kamu sağlığı açısından istenen sonuçları doğurabilmesi için yalnızca fiyat mekanizmasına dayalı politikaların değil, aynı zamanda eğitim, bağımlılıkla mücadele ve erişim kısıtlamaları gibi çok yönlü ve tamamlayıcı sağlık politikalarının da devreye sokulması gerekmektedir.

Grafik 3: Alkollü İçkilerdeki Gelir Artışı İle 15 Yaş Üstü Alkol Kullanımı Arasındaki İlişki

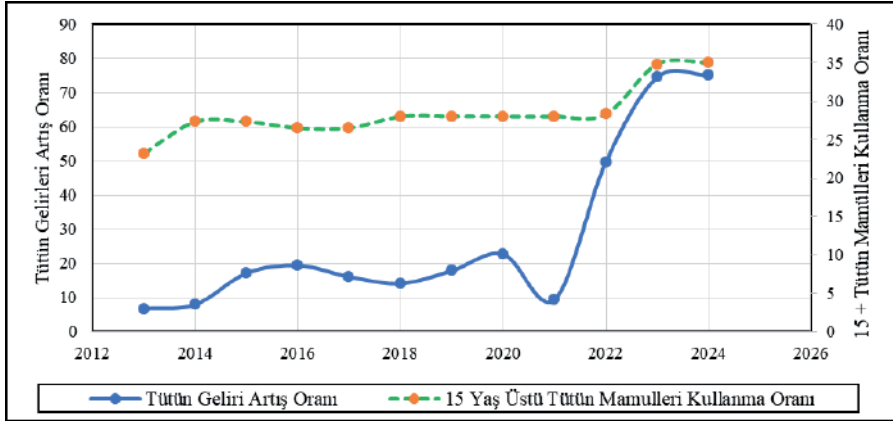

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; Sağlık İstatistikleri Yılı'n'dan yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3, alkollü içkilerdeki gelir artışı ile 15 yaş üstü bireylerin alkol kullanım oranı arasındaki ilişkiyi 2013-2024 yılları arasındaki veriler üzerinden sunmakta ve bu ilişkiyi günah vergileri bağlamında değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Mavi çizgiyle temsil edilen “Alkol Geliri Artış Oranı”nın, özellikle 2020 sonrası dramatik bir şekilde yükselmesi, bu dönemde uygulanan günah vergilerindeki artışların doğrudan bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zira 2021 ve 2022 yıllarında alkol gelirinde gözlemlenen keskin artış, bu dönemde uygulanan yüksek oranlı vergi düzenlemeleriyle açıklanabilir. Buna karşın, kırmızı kesik çizgiyle gösterilen “15 Yaş Üstü Alkol Kullanım Oranı”nda aynı dönemde belirgin bir düşüş eğilimi gözlenmektedir. Bu durum, fiyat mekanizması yoluyla bireylerin alkol tüketiminin caydırıldığına işaret etmektedir. 2013-2019 yılları arasında ise alkol gelirindeki görece düşük artış oranına rağmen, alkol kullanım oranının yüksek ve istikrarlı bir düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu veri seti, günah vergilerinin tüketim üzerindeki etkisinin özellikle yüksek artış oranları döneminde belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Nitekim 2021 ve 2022 yıllarında vergi gelirlerindeki sıçramaya paralel olarak alkol tüketim oranında gözle görülür bir düşüş yaşanmış, bu da günah vergilerinin halk sağlığına yönelik düzenleyici rolünü desteklemektedir. Ancak 2023 ve 2024 yıllarında gelir artış oranının düşmesine rağmen tüketimin düşük seviyede kalmaya devam etmesi, vergi politikalarının kısa vadede değil, uzun vadeli alışkanlıklar üzerinde kalıcı etkiler yaratabileceğini düşündürmektedir. Genel olarak grafik, alkol tüketiminin maliyetinin artırılması yoluyla kontrol altına alınabileceğini ve günah vergilerinin hem gelir yaratıcı hem de halk sağlığını

koruyucu işlevleri olduğunu göstermektedir. Nitekim Sirico'ya (1995) göre, devletlerin erdemli ve erdemsiz davranışları ayırt etme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu nedenle ahlaki nedenlerle vergi koymanın hem etik hem ekonomik açıdan sorunlu olduğunu belirtmektedir. Ona göre, günah vergileri paternalist bir araç olarak kullanıldığında, kamu yararından çok bireysel özgürlükleri tehdit eden bir nitelik kazanabilir (Sirico, 1995: 15).

Grafik 4: Tütün Mamullerindeki Gelir Artışı İle 15 Yaş Üstü Tütün Mamulleri Kullanımı Arasındaki İlişki

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; Sağlık İstatistikleri Yıllığı*'ndan yararlanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Grafik 4, tütün mamullerinden elde edilen gelir artışı ile 15 yaş üstü bireylerin tütün mamulleri kullanım oranı arasındaki ilişkiyi yıllar itibarıyla ortaya koymaktadır. Grafik verilerine göre “Tütün Geliri Artış Oranı” özellikle 2020 sonrası dönemde dikkate değer bir artış göstermekte, 2022 yılında zirveye ulaşmaktadır. Bu artış, büyük ölçüde tütün mamullerine uygulanan yüksek oranlı özel tüketim vergilerinin (ÖTV) ve buna bağlı fiyat artışlarının bir sonucudur. Bu dönemde “15 Yaş Üstü Tütün Mamulleri Kullanım Oranı”nda anlamlı bir düşüş gözlemlenmemektedir. Hatta 2022 itibarıyla kullanım oranının hafif bir artış eğilimine girdiği görülmektedir. Bu durum, tütün mamullerine yönelik günah vergilerinin tüketimi sınırlamada, alkol örneğinden farklı olarak daha sınırlı etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Tütün ürünlerinin bağımlılık yapıcı niteliği ve kullanıcı kitlesinin fiyat esnekliğinin düşüklüğü, vergilendirme politikalarının tüketim üzerindeki etkisini azaltmakta ve kamu sağlığı hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. 2013-2019 yılları arasında görece istikrarlı olan gelir artışı,

kullanım oranındaki durağanlıkla örtüşmektedir. Ancak vergi gelirindeki artışın hızlandığı 2020 sonrası dönemde bile kullanım oranının sabit kalması ya da artış göstermesi, vergi artışlarının tek başına tüketim üzerinde sınırlı etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda grafik, tütün mamullerine yönelik günah vergilerinin mali gelir sağlamada etkili bir araç olduğunu ancak halk sağlığını iyileştirme hedefi açısından daha bütüncül ve davranışsal müdahalelerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, günah vergilerinin zararlı davranışları tamamen ortadan kaldırma noktasında etkisinin sınırlı olduğu ifade edilmelidir. Örneğin, alkol kullanımında esas sorun tüketim miktarından ziyade tüketim biçimidir. ılımlı içicilik ile aşırı tüketim arasında ciddi sağlık ve sosyal sonuç farklılıkları bulunmaktadır. Günah vergileri, bu ayrımı gözetmeksizin tüm tüketicilere aynı düzeyde yük getirmektedir ve bu durum, özellikle ılımlı içiciler için haksız bir mali yük doğurmaktadır (Turan ve Yurdakul, 2009: 8).

Sonuç olarak, günah vergilerinin teorik olarak zararlı alışkanlıkları caydırıcı bir işlevi bulunsa da uygulamada bu etkinin çok çeşitli faktörlerce sınırlandığı görülmektedir. Talebin inelastik olması, bireylerin ikame mallara yönelmesi, vergiye rağmen tüketimi sürdürme eğilimi ve kayıt dışı ekonomiye kayış gibi nedenlerle günah vergileri beklenen sosyal faydayı her zaman sağlamayabilir (Black ve Mohamed, 2006: 136). Dolayısıyla, bu tür politikaların etkinliği, tek başına vergilendirme ile değil sosyal politikalar, eğitim kampanyaları ve denetim mekanizmaları gibi çok boyutlu stratejilerle desteklenmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Günah vergileri, kamu sağlığını koruma amacıyla kullanılabilen etkili araçlardan biridir. Ancak bu etki, ürünün niteliğine, kullanıcı profiline ve uygulama biçimine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Zira 2011-2024 dönemine ilişkin ÖTV verileri incelendiğinde, vergi oranları ve ürün fiyatlarındaki artıştan kaynaklı olarak tütün mamullerinden elde edilen vergi gelirinin yaklaşık 19 kat, alkollü içkilerden elde edilen gelirin ise 27 kat artış gösterdiği görülmektedir. Buna rağmen, aynı dönemde doğuştan beklenen yaşam süresinde anlamlı ve sürekli bir artış gözlemlenmişse de son zamanlarda bir düşüş eğilimi yaşandığı tespit edilmiştir. Bu durum, yüksek vergilendirmenin sağlık göstergelerine doğrudan ve otomatik bir etki yaratmadığını, tek başına fiyat mekanizmasıyla kamu sağlığında kalıcı iyileşmeler sağlanamayacağını göstermektedir.

Elde edilen veriler ayrıca, yüksek vergi artışlarının tüketim davranışları üzerindeki etkisinin ürün bazında farklılaştığını da ortaya koymaktadır.

Örneğin 15 yaş üstü bireylerin alkol tüketim oranı, 2021 ve 2022 yıllarında alkol gelirindeki ani sıçramayla birlikte az da olsa bir düşüş eğilimi göstermiştir. Bu günah vergilerinin kısa vadede alkol tüketimi üzerinde caydırıcı bir etkisi olabileceğini ortaya koymaktadır. Buna karşın aynı dönemde tütün ürünleri tüketim oranlarında anlamlı bir düşüş gözlemlenmemiştir. Aksine bazı yıllarda artış eğilimi kaydedilmiştir. Bu durum bağımlılık düzeyi yüksek ürünlerde talep esnekliğinin düşük olması nedeniyle vergi artışlarının davranışsal etki yaratma kapasitesinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca alkole bağlı ölüm sayılarının yüksek vergi dönemlerinde artış göstermesi, vergi politikalarının kaçak ve denetimsiz ürünlere yönelme gibi istenmeyen dışsalılıkları da tetikleyebileceğine işaret etmektedir.

Dolayısıyla çalışmada ulaşılan temel sonuçlardan biri, günah vergilerinin halk sağlığına katkı sunabilmesi için tek başına mali bir araç olarak değil, çok boyutlu sosyal politika yaklaşımlarıyla birlikte uygulanması gerektiğidir. Vergisel düzenlemeler, bağımlılıkla mücadele programları, davranışsal sağlık hizmetleri, erişim kısıtlamaları ve kamuoyu farkındalığı çalışmaları ile desteklenmedikçe bu vergilerin uzun vadeli halk sağlığı çıktıları üretme potansiyeli zayıf kalmaktadır. Ayrıca elde edilen vergi gelirlerinin doğrudan sağlık sistemine veya zarar azaltıcı sosyal projelere yönlendirilmesi hem toplumsal meşruiyetin sağlanması hem de vergilerin hedeflenen etkiyi yaratması açısından önem arz etmektedir. Sonuç olarak, günah vergileri kamu maliyesi ve halk sağlığı arasında köprü kurabilecek bir araç potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu işlevini gerçekleştirebilmesi için sürdürülebilir ve adil bir kamu politikası uygulamasıyla mümkündür.

Kaynakça

- Avcı, O., & Demirci, Z. (2017). Türkiye’de günah vergisi olarak ÖTV III sayılı listenin incelenmesi. *Maliye Araştırmaları*–I. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Black, P., & Mohamed, A. (2006). Sin taxes and poor households: Unanticipated effects. *South African Journal of Economics*, 74(1), 136.
- Brown, H., & Baker, S. (2013). Responsible citizens: Individuals, health and policy under neoliberalism. *Social Policy & Administration*, 47(7), pp. 687-703.
- Chaloupka, F. J., Yurekli, A., & Fong, G. T. (2010). Tobacco taxes as a tobacco control strategy. *Tobacco Control*, 19(1), pp. 45-56.
- Dorsey, R. (2010). In defense of ‘sin taxes’: Tax policy, virtue ethics, and behavioral economics. *Southern Law Journal*, 20(Fall), 62.
- Eroğlu, A., & Egeli, H. (2018). Günah vergilerinin şiddet olayları üzerindeki etkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), ss. 69-80.
- Gruber, J., & Kőszegi, B. (2002). A theory of government of addictive bads: Optimal tax levels and tax incidence for cigarette excise taxation. NBER Working Paper No. 8777. <https://doi.org/10.3386/w8777>
- Haile, A. (2009). Sin taxes: When the state becomes the sinner. *Temple Law Review*, 82, pp. 1045-1052.
- Hanbay Kahriman, E. (2016, May 30-June 3). Dijital oyunların vergilendirilmesinde “Corlett-Hague Kuralı”nın bir günah vergisi olarak uygulanabilirliği. 2nd International Congress on Economics and Business, Sarajevo.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2025). Merkezi yönetim bütçe istatistikleri. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Heaton, H. (2005). Avrupa iktisat tarihi (M. A. Kılıçbay & O. Aydoğuş, Çev.). Ankara: Paragraf Yayınevi. (Orijinal çalışma yayımlanma tarihi bilinmiyor.)
- Hines, J. R. (2007). Taxing consumption and other sins. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 49–68. <https://doi.org/10.1257/jep.21.1.49>
- Hyman, D. N. (2010). *Public finance: A contemporary application of theory to policy* (10th ed.). Dryden Press.
- Jandarma Genel Komutanlığı. (2025). Trafik istatistik bülteni. JGK Yayınları.
- Lorenzi, P. (2004). Sin taxes. *Society*, 41(3), 59. <https://doi.org/10.1007/BF02686291>
- Merriman, D., Yurekli, A., & Chaloupka, F. J. (2000). How big is the worldwide cigarette smuggling problem? In P. Jha & F. Chaloupka (Eds.), *Tobacco control in developing countries* (pp. 365-392). Oxford University Press.
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1995). *Public finance in theory and practice* (4th ed.). McGraw-Hill.

- OECD. (2025). Life expectancy at birth. <https://www.oecd.org/health/>
- Partyka, O., Pajewska, M., Krysińska-Pisarek, M., Domosławska-Żylińska, K., Bulina-Pawelczyk, J., & Czerw, A. (2019). Sin tax as a public health tool – Strengths and weaknesses of this economic solution. *Przegląd Epidemiologiczny*, 73(4), 567–575.
- Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık istatistikleri yılı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı. (2022). Sağlık istatistikleri yılı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı. (2019). Sağlık istatistikleri yılı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2017). Vergi teorisi ve politikası (3. bs.). Arıkan Yayınları.
- Sirico, R. A. (1995). The sin tax: Economic and moral considerations. The Acton Institute for the Study of Religion and Liberty. <https://www.acton.org>
- Taylar, Y. (2012). Vergi teorisi açısından özel tüketim vergileri ve Türk özel tüketim vergisi uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel sayı), 443–444.
- Turan, D., & Yurdakul, A. (2009). Zararlı alışkanlığı önlemeye yönelik bir araç olarak günah vergileri ve etkinliği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1-13.

Government-Private Consumption Nexus in OECD Countries: Complementary or Substitution?

Şerif Can Serin¹

Murat Albayrak²

Oğuzhan Bozatlı³

Abstract

One of the main factors determining the effectiveness of fiscal policy is the interaction between government expenditures and private consumption. In particular, counter-cyclical fiscal policies aim to stimulate aggregate demand through government expenditures during periods of economic recessions. In this context, an exogenous increase in government expenditure, which generates a greater economic impact through the price and/or real income channel, is referred to in the literature as the multiplier mechanism. However, the magnitude of this multiplier effect is directly correlated to the response of private consumption to government expenditure. Consequently, a central debate in evaluating the effectiveness of fiscal policy revolves around whether government expenditures acts as a substitute for or a complement to private consumption. The primary aim of this study is to empirically examine the impact of government expenditure—considered one of the determinants of private consumption—on the effectiveness of fiscal policies. To this end, novel panel data analysis techniques are employed, using data from 38 OECD member countries between 2000 and 2023. The findings obtained from the CS-ARDL and AMG estimators indicate that both government final consumption expenditures and GDP have a positive and statistically

- 1 Arş. Gör., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, scserin@harran.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8575-9128>
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, albayrakm@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2375-1117>
- 3 Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, obozatli@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5107-7225>

significant effect on private consumption expenditures. These results suggest that government final consumption expenditures exhibit a complementary relationship with private consumption.

1. Introduction

Global crises have repeatedly reshaped the role of fiscal policy in ensuring economic stability. During the Great Depression, fiscal policy emerged as a pivotal tool for generating employment. In the 1950s, it became central to economic reconstruction efforts aimed at compensating for the devastation caused by World War II. However, during the stagflation of the 1970s, fiscal policy was sidelined for a considerable period as monetary policy took precedence (Ataç, 2016: 4). This trend reversed with the 2008 Global Financial Crisis and the approximately a decade subsequent COVID-19 pandemic, which once again altered the economic policy landscape. In these periods, fiscal policy regained prominence in the pursuit of economic stability (Pinar, 2019: 9). This transformation became an important scientific motivation for reexamining the effects of fiscal policy instruments in a more detailed manner.

Therefore, with the increasing interest in fiscal policies and their effectiveness, it is necessary to carry the debate one step further from conventional macroeconomic indicators such as public investment and budget deficits. In this context, examining the basic economic behaviors of individuals, especially their private consumption (hereafter PC) decisions, becomes essential. In this context, the nexus between government expenditures (hereafter GE) and PC is central to evaluating the effectiveness of fiscal policy. According to the Keynesian model, an increase in GE creates an effect that increases aggregate demand. To meet the increased demand, it is necessary to increase the level of production, and thus, more production factors are employed, stimulating economic activity. Conversely, the Neoclassical paradigm argues that such fiscal expansion in GE may lead to higher interest rates, which in turn may cause crowding out effects that negatively affect private investment and consumption (Ho, 2004: 162; Serin & Demir, 2023). As a result, it is necessary to examine the degree of substitutability between GE and PC as an important issue in the design of effective fiscal policies (Almosabbah, 2020).

A widely used approach in literature to evaluate the effects of fiscal policy on aggregate demand is the multiplier mechanism, which is directly related to the substitutability and complementarity degree of the GE-PC nexus. According to this conventional Keynesian mechanism, an increase in GE stimulates economic activity through the general price level and/or real

income channels. This process results in an aggregate income effect that exceeds the initial increase in GE (Pinar, 2019). The multiplier mechanism provides both a theoretical and practical foundation for expansionary fiscal policies.

Shortly after the expansionary fiscal policy implementations, today's global macroeconomic conditions necessitate a careful reconsideration of public intervention through fiscal policy. By the end of 2023, the global public debt stock exceeds \$97 trillion, serving as a significant threat signal for the current economic outlook (UNCTAD, 2024; Bozatlı et al., 2024). Furthermore, the implementation of expansionary fiscal measures in response to the COVID-19 pandemic has led to the widespread emergence of substantial budget deficits across a wide range of countries. The rising public debt and growing deficits pose serious risks to public debt (Köse et al., 2020) and fiscal sustainability. This situation compels governments to strike a delicate balance between fostering economic growth and maintaining fiscal discipline. Mounting pressure on public finances narrows the fiscal spaces and brings resource allocation issues to the forefront, especially in financing social welfare expenditures, which are highly influential on PC. At the same time, it is essential to analyze the effects of fiscal policy not only on macroeconomic balances but also on individual consumption behavior at the micro level. In this regard, empirical findings on whether the effect of GE on PC is complementary or substitutive can offer a valuable theoretical perspective and play a crucial role in the design and effectiveness of fiscal policy.

In this context, the intertemporal substitution relationship between PC and GE is among the prominent topics in literature. In the presence of such a relationship, an increase in GE may lead to a decline in PC. Accordingly, the question of whether these expenditures function as complements or substitutes has been the subject of extensive empirical investigation (Okubo, 2003). However, findings in this area remain inconclusive. While some researchers argue that increases in GE stimulate PC—suggesting a complementary relationship (Ihori, 1990; Karras, 1994; Okubo, 2003; Bouakez & Rebei, 2007)—others report a substitution effect, whereby GE tends to reduce PC (Almosabbeh, 2020; Kwan, 2006; Levaggi, 1999; Chiu, 2001; Sarı & Yıldırım, 2021). In light of these discussions, this study aims to analyze the effectiveness of fiscal policy over the period 2000–2023, with a specific focus on evaluating the impact of government final consumption expenditures (GFCE) on PC. In this respect, we believe that our study will make significant contributions to researchers and policymakers. By examining the impact of GE on PC, the study focuses on the question of

what kind of effects fiscal policies have on individuals' economic decision-making behavior. In this respect, unlike studies in the literature that primarily focus on macro indicators, it draws attention to micro-level dynamics and offers an original perspective in terms of policy design. (2) In addition, the study evaluates the effects of GFCE on PC over OECD countries using a data set covering the period 2000–2023 with up-to-date empirical panel data techniques. This analysis provides new evidence to the literature by comprehensively examining the effects of both global crises and fiscal policy transformations in OECD countries. (3) The study contrasts Keynesian and Neoclassical perspectives regarding the impact of GE on PC and empirically tests these theoretical claims. By bridging theory and data, the research contributes to clarifying the empirical validity of differing assumptions about the GE–CP relationship.

The remaining study sections are structured as follows: Section 2: Theoretical discussion on the subject is included. Section 3: It is devoted to the summary of empirical literature. The fourth section details the econometric approach adopted in this research. Section 5: The results of the empirical analysis are presented, and the findings are interpreted. Section 6 includes a general evaluation of the results and policy implications.

2. Government Expenditure and Private Consumption Nexus: Theoretical Background

Households' decisions about how much of their income they will allocate to consumption are primarily the subject of microeconomic research. However, PC not only constitutes the largest component of aggregate demand, it also plays an important role in macroeconomic analysis. This is because the remaining income that is not consumed by households is saved. These savings can be used to finance investment through loanable capital markets. For this reason, the impact of GE on PC has long been the subject of academic debate and has been interpreted through various theoretical frameworks.

The Keynesian consumption function posits that consumption depends directly on disposable income. However, this framework links consumption solely to current income, disregarding other factors that may influence consumption behavior (Yıldırım et al., 2016: 545). Within Keynesian theory, the explanation of consumption levels is grounded in the absolute income hypothesis. According to this hypothesis, consumption in period t is determined by the income received in the same period, assuming a linear

relationship between income and consumption demand (Dornbusch et al., 2016: 199).

Within the framework of the classical macroeconomic equity, the effects of key components are typically analyzed to determine the level of national income. Based on this structure, multiplier effects and marginal propensity to consumption or saving coefficients are also calculated. Thus, the impact of fiscal policy on aggregate output is examined through a simplified model. However, it is important to recognize that all these components interact with one another in shaping national income. In this context, for a fiscal policy to be considered effective in the traditional Keynesian sense, it is expected that these components function in a complementary manner. Conversely, it is undesirable for them to crowd each other out through substitution effects.

In the Keynesian approach, an increase in GE increases aggregate demand, stimulates production, and creates employment through this channel. Under the assumption of price stickiness, GE increases labor demand through the transmission mechanism mentioned above. Due to the union structure in the labor market, the increased labor demand ensures an increase in real wages. Accordingly, an increase in the income of households, according to the current income level, increases PC. If the share of this type of household in the economy is high, GE can also increase total PC (Bouakez & Rebei, 2007).

On the other hand, according to Neo-Classical and Real Business Cycle (RBC) theories, GE, when financed through tax increases or borrowing, create mainly an effect that crowds out PC. In other words, expenditures are financed through taxes, especially income taxes, reduce personal disposable income and thus reduce PC. On the other hand, expenditures financed through borrowing can suppress both private investment and consumption by increasing interest rates. In this context, GE replace PC; in other words, it is possible to consider a substitution relationship between the two types of expenditures (Barro, 1981; Baxter & King, 1993).

In addition, the substitution or complementarity relationship may depend on the nature of the goods and services the public provides (Karras, 1994). For example, services such as free school meals provided by the government can substitute for PC. At the same time, public investments in transportation infrastructure can create a complementary effect by encouraging private transportation. In some cases, both effects can coincide. Finally, the effects of GE on PC can differ at both the macroeconomic and microeconomic levels. While macro approaches emphasize the crowding-out effect through interest

rates, price level, and wealth effects, micro approaches analyze changes in PC through the responses of individuals to public services (Levaggi, 1999).

3. Empirical Literature Review

The empirical literature on the impact of GE on PC is extensive, although not as extensive as the theoretical discussions. In studies where researchers have examined the direction, strength, and context-dependent nature of this relationship, their findings vary across country samples, time periods, and methodologies.

Kormendi (1983) has conducted a time series analysis for the United States covering the period 1929–1976 and found that GE had a negative effect on PC. Similarly, Aschauer (1985), using U.S. data from 1948:Q1 to 1981:Q4, argued that GE could reduce PC by as much as 23–42%. In contrast, Ihori (1990), employing a general equilibrium model, suggested that if public and private goods are Edgeworth complements and/or independent, an increase in GE may lead to higher PC.

Karras (1994), using panel data from 30 countries between 1950 and 1985, has found that GE and PC are complementary, although this relationship weakens as the size of government increases. Devereux et al. (1996), applying a dynamic general equilibrium model to U.S. data for the 1960–1989 period, showed that GE can stimulate PC by enhancing productivity and real wages. Using the Nested LES model for Italy from 1960 to 1993, Levaggi (1999) demonstrated that GE can crowd out PC depending on the targeted sector. Similarly, Chiu (2001), employing Johansen cointegration and VECM techniques with data from 1961:Q1 to 1999:Q4 for Taiwan, concluded that real GE act as substitutes for PC.

Okubo (2003), using the GMM method for Japan during the 1971:Q1–1997:Q4 period, has found evidence of complementarity between GFCE and PC. However, Ho (2004), utilizing GMM and nonparametric cointegration analyses with data from 1961:Q1 to 1999:Q4 for Japan, found that GE are substitutable with PC. García and Ramajo (2005), applying the ARDL method to Spanish data from 1955 to 2000, concluded that GE crowds out PC in the long run. Likewise, Kwan (2006), using a panel cointegration method for nine East Asian countries covering 1960–2002, identified a substitution relationship between GE and PC.

Nieh and Ho (2006) analyzed data from 23 OECD countries between 1981 and 2000 using panel cointegration techniques and has concludes that GE serves as an Edgeworth-Pareto substitute for PC due to high intertemporal substitution elasticity. On the other hand, Bouakez and

Rebei (2007), using the maximum likelihood method for U.S. data from 1948:Q1 to 2005:Q4, reported a complementary relationship between GE and PC. Düzgün and Bilgili (2008), in their panel data study of six Central Asian countries from 1990 to 2003, found that GE reduces PC. Tagkalakis (2008), analyzing data from 19 OECD countries from 1970 to 2002 using panel data methods, concluded that GE increases PC, while tax increases reduce it—highlighting the Keynesian effects of fiscal policy.

Addedeji and Adegboye (2013), using time series data for Nigeria from 1981 to 2010, reported a negative effect of GE on PC. Additionally, Almosabbch (2020), applying ARDL and NARDL methods, found that a 1% increase in GE led to a 0.86% decrease in PC. Similarly, Sarı and Yıldırım (2021), using ARDL and Fourier-Shin methods for Türkiye over the period 2000:Q3–2020:Q2, observed that a 1% increase in GE resulted in a 0.34% reduction in PC.

These differences in the empirical literature are mostly shaped by structural factors such as the composition of GE (consumption or investment), the financing method (tax, borrowing or money supply), the cyclical state of the economy (recession or expansion), whether households are under liquidity constraints and the degree of substitution/complementarity between public and private goods. In developing countries, the crowding-out effects of GE on PC are more pronounced, especially due to high marginal propensity to consume, narrow credit markets, and high public deficits.

Table 1: Empirical Literature Review

Author (Year)	Sample	Period	Method	GE effects on PC
Kormendi (1983)	USD	1929-1976	Time Series Analysis	Negative
Aschauer (1985)	USD	1948:Q1-1981Q4	OLS	Negative
Ihori (1990)	Hypothetic	Hypothetic	General Equilibrium Model	Positive
Karras (1994)	30 Developed & Developing C.	1950-1985	Panel Data Analysis	Positive
Devereux et al. (1996)	USD	1960-1989	Dynamic General Equilibrium Model	Positive
Levaggi (1999)	Italy	1960-1993	Nested LES	Negative

Chiu (2001)	Taiwan	1961:Q1-1999:Q4	Panel Data Analysis	Negative
Okubo (2003)	Japan	1971Q1-1997Q4	GMM	Positive
Ho (2004)	Japan	1961:Q1-1999:Q4	Panel Data Analysis	Negative
García & Ramajo (2005)	Spain	1955-2000	ARDL	Negative
Kwan (2006)	9 East-Asia C.	1960-2002	Panel Data Analysis	Negative
Nieh & Ho (2006)	23 OECD C.	1981-2000	Panel Data Analysis	Negative
Bouakez & Rebei (2007)	USD	1948Q1-2005q4	Maximum-Likelihood	Positive
Düzgün & Bilgili (2008)	6 Middle Asia C.	1990-2003	Panel Data Analysis	Negative
Tagkalakis (2008)	19 OECD C.	1970-2002	Panel Data Analysis	Positive
Addedeji & Adegboye (2013)	Nigeria	1981-2010	Time Series Analysis	Negative
Almosabbch (2020)	Egypt	1970-2016	ARDL/ NARDL	Negative
Sarı & Yıldırım (2021)	Türkiye	2000:Q3-2020:Q2	ARDL & Fourier-Shin	Negative

Indeed, recent studies in countries such as Nigeria, Egypt, and Türkiye support this finding. On the other hand, findings on the crowding-in effect emerge prominently in some developed countries, mainly when GE providing complementary services are concentrated. These contradictory findings show that the relationship between GE and PC is not one-way, fixed, and generally valid; on the contrary, it is dynamic, depending on the country, time, and structural conditions. Therefore, empirical analyses of whether GE stimulate or crowd out PC must be interpreted within the specific context of the country and the characteristics of the data set used.

4. **Econometric Methodology**

This study aims to determine whether GE have a complementary or substitutive effect on PC by using annual data from 2000 to 2023 for 38 OECD countries. Table 2 presents explanatory information regarding the data utilized in the analysis, while equation (1) indicates the econometric model to be estimated.

Table 2: Description of Variables

Variables	Abbreviation	Measure	Source
Households and NPISHs Final Consumption Expenditure	LNHFCE	Constant 2015 US\$	WDI (2025)
General Government Final Consumption Expenditure	LNGFCE	Constant 2015 US\$	WDI (2025)
Gross Domestic Product	LNNGDP	Constant 2015 US\$	WDI (2025)

$$\ln HFCE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln GGFCE_{i,t} + \beta_2 \ln GDP_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

In equation (1), the dependent variable is PC expenditure. The independent variable whose effect is investigated is GFCE⁴. GDP is included in the model as a control variable. β_0 and $\varepsilon_{i,t}$ denote the constant and error terms, respectively.

The empirical methodology consists of four stages. The most important a priori test in panel data analysis is to check the cross-section dependence (CSD). Since the appropriate methodology is selected depending on CSD (Yurdadoğ et al., 2022). Another a priori test is to evaluate the slope homogeneity. If the slope coefficients are heterogeneous, selecting the appropriate estimators is important for reliable results. Accordingly, CSD and slope homogeneity tests are carried out in the first stage. For CSD, Breusch and Pagan's (1980) CDLM1 and Pesaran's (2015) CDLM2 and CD tests are used. The delta test developed by Pesaran and Yamagata (2008), based on the Swamy (1970) approach, is used for slope homogeneity. In the second stage, the Pesaran (2007) CIPS test is used to determine the unit root properties of the series. The choice of this test is based on the idea of using second generation panel unit root tests in the presence of CSD. The null hypothesis of the Pesaran (2007) CIPS test, which considers CSD, implies that the series has a unit root (Aydin and Bozatlı, 2022; Serin and Akça, 2022). In the third stage, whether there is a long-term relationship within the model's scope is investigated, as presented in equation (1). The LM bootstrap panel cointegration test (Westerlund and Edgerton, 2007) is used in this context. Based on McCoskey and Kao's (1998) methodology, this test considers CSD and provides reliable results using the bootstrap approach. Another reason for preferring this test is that all series are I (1) (Bozatlı & Serin, 2025; Bagci et al., 2025). In the last stage, long-run forecasts

4 GFCE comprises all current expenditure by the government on goods and services, including employee compensation. It also encompasses most expenditures related to national defense and security, excluding, however, military expenditures classified under government capital formation.

are calculated with the Cross-Sectionally Augmented Autoregressive-Distributed Lag (CS-ARDL; Chudik et al., (2016) method and robustness checked with the Augmented Mean Group (AMG; Eberhardt and Bond, 2009; Eberhardt and Teal, 2010) estimator. The CS-ARDL estimator addresses uncorrelated residuals by using the dynamic model framework and weak exogeneity among the regressors. This approach yields reliable results as it accounts for CSD, endogeneity, and heterogeneity. On the other hand, the AMG estimator allows modeling unobservable common factors through the common dynamic effect parameter in unit-specific regressions. Furthermore, it yields results that are resilient to parameter heterogeneity and CSD (Bozatli & Akca, 2023).

5. Empirical Results

As an initial step in the empirical analysis, tests for CSD and slope homogeneity were conducted for each variable and model specification. The results are presented in Table 3.

Table 3: CSD and Slope Homogeneity Test Results

CSD	CD _{LM1}	CD _{LM2}	CD
LNHFCE	12570.76* (0.000)	316.50* (0.000)	104.46* (0.000)
LNGFCE	12598.95* (0.000)	317.25* (0.000)	104.92* (0.000)
LNGDP	13604.31* (0.000)	344.06* (0.000)	108.78* (0.000)
MODEL	4367.96* (0.000)	97.74* (0.000)	9.55* (0.000)
Slope Homogeneity	Test	Test Statistics	P-value
MODEL	$\hat{\Delta}$	32.493*	0.000
	$\hat{\Delta}_{adj}$	35.594*	0.000

Note: * $p < 0.01$. Probability values are in parentheses.

Table 3 demonstrate the existence of CSD in both the model and the variables. On the other hand, it was established that the slope coefficients exhibited heterogeneity. Accordingly, in the following part of the analysis process, estimators that consider CSD, including unit root, cointegration, and long-term estimators, were preferred. Again, estimators that accommodate the heterogeneity of the slope coefficients were employed. The following phase of the investigation involved examining the unit root characteristics

of the series utilizing the Pesaran (2007) CIPS approach, with the results presented in Table 4.

Table 4: CIPS Panel Unit Root Results

Variables	I (0)	I (1)	Critical Values
LNHFCE	-1.205	-2.981*	%1 (-2.23)
LNGGFCE	-1.541	-3.330*	%5 (-2.11)
LNGDP	-1.444	-3.234*	%10 (-2.04)

*Note: * $p < 0.01$.*

Table 4 show that all series are stationary in the first difference. Accordingly, since all series exhibit the I (1) property, the LM bootstrap panel cointegration method was used to determine whether they move together in the long term, and the results are shared in Table 5.

Table 5: Results of Cointegration

Model	Statistic	Asymptotic p-value	Bootstrap p-value
LNHFCE = f(LNGGFCE, LNGDP)	0.570	0.284*	0.998*

*Note: * indicates that the null hypothesis cannot be rejected at 1% significance level. The analysis was conducted using 1000 Bootstrap.*

Table 5 indicates that the null hypothesis regarding the existence of cointegration cannot be rejected. Accordingly, the cointegration relationship is valid within the scope of the model in equation (1), and the long-term coefficients were calculated with CS-ARDL and AMG methods (Table 6).

Table 6: Long-run Estimation Results

Variables	CS-ARDL		Robustness: AMG	
	Coefficients	P-value	Coefficients	P-value
<i>Long run</i>				
LNGGFCE	0.3716**	0.040	0.1337*	0.009
LNGDP	0.6226*	0.002	0.7777*	0.000
<i>Short-run</i>				
Δ ECT (-1)	-0.6594*	0.000	---	---
Δ LNGGFCE	-0.0350	0.537	---	---
Δ LNGDP	0.6641*	0.000	---	---

*Note: * $p < 0.01$, and ** $p < 0.05$.*

According to the findings obtained with the CS-ARDL estimator in Table 6, GFCE and GDP affect PC positively and are statistically significant in the long run. The same findings are supported by the results calculated with the help of the AMG estimator. In the short run, GFCE is statistically insignificant, while GDP has a positive effect. The error correction coefficient (ECT) indicates that the divergences between the series will be adjusted over time.

Such a result reveals that GFCE are complementary to PC. Regarding studies that consider the OECD sample, such a finding is consistent with Tagkalakis (2008) but differs from Nieh and Ho (2006). However, these studies cover 23 and 19 OECD countries, respectively, and include old data (1981-2000, 1970-2002). Accordingly, this study covers all OECD countries and presents new evidence with current data. The findings obtained in this study support the validity of Keynesian economic propositions for OECD countries.

On the other hand, empirical literature presents evidence supporting both a positive relationship—suggesting complementarity—between GE and PC (Ihori, 1990; Karras, 1994; Devereux et al., 1996; Okubo, 2003; Bouakez and Rebei, 2007), and a negative relationship—indicating substitutability (Levaggi, 1999; Chiu, 2001; García & Ramajo, 2006; Addedeji & Adegboye, 2020; Sarı & Yıldırım, 2021). Consequently, there is no definitive consensus on whether GFCE complement or substitute PC. This ambiguity stems from country-specific policies, the temporal context, and the econometric methods employed in the analyses.

6. Conclusion and Recommendations

The effects of fiscal policies on private sector behavior are one of the most controversial areas throughout the history of economic thought. Although it has been the subject of both theoretical and empirical studies on the direction in which fiscal policy implementations affect PC, no consensus has been reached, especially on GE. This issue has remained on the agenda, especially in crises since the Great Depression. In this context, our study, covering the period 2000-2023, was designed to reveal whether the effects of GFCE on PC expenditures in 38 OECD countries create a complementary or substitutive effect. The findings obtained from CS-ARDL and AMG estimators reveal that GFCE affect PC in a positive and statistically significant manner in the long term. This result reveals that GE have a complementary role in PC. In other words, an increase in GE does not crowd-out or in another definition substitute PC; instead, it acts as a

complementary force that reinforces it. This finding supports the thesis that *“expansionary fiscal policies will have positive effects on aggregate demand,”* which is one of the basic assumptions of the Keynesian economic approach.

While designing these policies, conjunctural conditions and the position of economic cycles should be considered. However, GFCE include current expenditures for goods and services that the state produces or procures from the market and offers to households free of charge or subsidizes, they do not include investment, transfer, and interest payments. Accordingly, to maximize the expansionary effect on PC, focus should be on increase productivity and support the tendency to consume, such as education, health, and social transfers. Also, financing these GE is of particular importance. Because expenditures financed through tax increases or borrowing have different effects, policymakers must consider these implications carefully. For example, a balance must be established between fiscal discipline and growth targets in countries with high public debt and budget deficits. In this case, each country must determine these effects and establish a balance between fiscal discipline and consumption-supporting policies.

This study, based on a sample of OECD countries, statistically demonstrates a complementary relationship between GFCE and private consumption PC. However, the analysis is subject to several limitations. Most notably, it controls only for GDP, which narrows the explanatory scope of the findings. Moreover, it does not distinguish between different types of GE, nor does it consider country-level specific factors or the potential asymmetric effects of fiscal policy. Given that factors such as institutional structures, income distribution, demographic indicators, and patterns of social expenditure may significantly influence the relationship between GE and PC, future research should adopt a more comprehensive analytical framework. Incorporating structural, institutional, and socioeconomic variables, as well as disaggregated fiscal components and country-specific dynamics, would not only enhance the robustness of empirical findings but also yield more nuanced and policy-relevant insights.

References

- Adedeji, A. O., & Adegboye, A. A. (2013). The Determinants of Private Consumption Spending in Nigeria. *International Journal of Business and Economic Research*, 1(2), 103–116.
- Almosabbah, I. A. (2020). Is the Relationship Between Government Spending and Private Consumption in Egypt Symmetric? *Margin*, 14(3), 285–308. <https://doi.org/10.1177/0973801020920096>
- Aschauer, D. A. (1985). Fiscal Policy and Aggregate Demand. *The American Economic Review*, 75(1), 117–127.
- Ataç, B. (2016). *Maliye Politikası: Gelişimi, Araçları ve Uygulama Sorunları* (11th ed.). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Aydin, M., & Bozatli, O. (2022). Do transport taxes reduce air pollution in the top 10 countries with the highest transport tax revenues? A country-specific panel data analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(36), 54181–54192. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19651-8>
- Bagci, A., Sogut, Y., Bozatli, O., & Degirmenci, T. (2025). Policy support and agricultural greenhouse gas emissions in BRICS-T countries: The role of financial development, markets, and institutions. *Borsa Istanbul Review*. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2025.05.004>
- Barro, R. J. (1981). Output Effects of Government Purchases. *Journal of Political Economy*, 89(6), 1086–1121. <https://doi.org/10.1086/261024>
- Baxter, M., & King, R. G. (1993). Fiscal Policy in General Equilibrium. *The American Economic Review*, 83(3), 315–334.
- Bouakez, H., & Rebei, N. (2007). Why does private consumption rise after a government spending shock? *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'économique*, 40(3), 954–979. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2966.2007.00438.x>
- Bozatli, O., & Akca, H. (2023). The effects of environmental taxes, renewable energy consumption and environmental technology on the ecological footprint: Evidence from advanced panel data analysis. *Journal of Environmental Management*, 345, 118857. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.118857>
- Bozatli, O., & Serin, S. C. (2025). Public debt and economic growth in G7 countries: do financial and political institutions matter?. *Applied Economics*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/00036846.2025.2490856>
- Bozatli, O., Serin, S. C., & Demir, M. (2024). The causal relationship between public debt and economic growth in G7 countries: new evidence from time and frequency domain approaches. *Economic Change and Restructuring*, 57(3), 136. <https://doi.org/10.1007/s10644-024-09716-8>

- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The review of economic studies*, 47(1), 239-253. <https://doi.org/10.2307/2297111>
- Chiu, R.-L. (2001). The Intratemporal Substitution between Government Spending and Private Consumption: Empirical Evidence from Taiwan. *Asian Economic Journal*, 15(3), 313-323. <https://doi.org/10.1111/1467-8381.00136>
- Chudik A, Mohaddes K, Pesaran MH, Raissi M. (2016). Long-run effects in large heterogeneous panel data models with cross-sectionally correlated errors. In *Essays in Honor of man Ullah* (pp. 85-135). Emer Gro Publ Lim. <https://doi.org/10.1108/S0731-905320160000036013>
- Devereux, M. B., Head, A. C., & Lapham, B. J. (1996). Monopolistic Competition, Increasing Returns, and the Effects of Government Spending. *Journal of Money, Credit and Banking*, 28(2), 233-254. <https://doi.org/10.2307/2078025>
- Dornbusch, R., Fischer, S., & Startz, R. (2016). *Makroiktisat (12. Bs), Çev. (Sali Ak)*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Düzgün, R., & Bilgili, E. (2008). Kamu Tüketim Harcaması ve Özel Tüketim: Orta Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. *Sosyoekonomi*, 8(8). <https://doi.org/10.17233/sc.69946>
- Eberhardt, M., Bond, S. (2009). Cross-section dependence in nonstationary panel models: a novel estimator. Munich Personal RePEc Archive (No.17692), pp. 1-26. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/17870/>
- Eberhardt, M., Teal, F. (2010). Productivity Analysis in Global Manufacturing Production. University of Oxford. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:ea831625-9014-40ec-abc5-516ecfbd2118>
- García, A., & Ramajo, J. (2005). Fiscal policy and private consumption behaviour: the Spanish case. *Empirical Economics*, 30, 115-135. <https://doi.org/10.1007/s00181-004-0223-7>
- Ho, T.-W. (2004). Cointegration, Government Spending and Private Consumption: Evidence from Japan. *The Japanese Economic Review*, 55(2), 162-174. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5876.2004.t01-1-00300.x>
- Ihori, T. (1990). Government Spending and Private Consumption. *The Canadian Journal of Economics / Revue Canadienne d'Economique*, 23(1), 60-69. <https://doi.org/10.2307/135519>
- Karras, G. (1994). Government Spending and Private Consumption: Some International Evidence. *Journal of Money, Credit and Banking*, 26(1), 9-22. <https://doi.org/10.2307/2078031>
- Kormendi, R. C. (1983). Government Debt, Government Spending, and Private Sector Behavior. *The American Economic Review*, 73(5), 994-1010.

- Köse, M. A., Nagle, P., Ohnsorge, F., & Sugawara, N. (2020). *Global Waves of Debt: Causes and Consequences. A* (Advance Edition). Washington DC: The World Bank.
- Kwan, Y. K. (2006). The direct substitution between government and private consumption in East Asia. Cambridge, Mass., USA: NBER.
- Levaggi, R. (1999). Does Government Expenditure Crowd Out Private Consumption in Italy? Evidence from a Microeconomic Model. *International Review of Applied Economics*, 13(2), 241–251. <https://doi.org/10.1080/026921799101689>
- McCoskey, S., & Kao, C. (1998). A residual-based test of the null of cointegration in panel data. *Econometric reviews*, 17(1), 57–84. <https://doi.org/10.1080/07474939808800403>
- Nieh, C.-C., & Ho, T. (2006). Does the expansionary government spending crowd out the private consumption?: Cointegration analysis in panel data. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 46(1), 133–148. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2004.11.004>
- Okubo, M. (2003). Intratemporal substitution between private and government consumption: The case of Japan. *Economics Letters*, 79(1), 75–81. [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(02\)00290-2](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(02)00290-2)
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, 22(2), 265–312. <https://doi.org/10.1002/jac.951>
- Pesaran, M. H. (2015). Testing weak cross-sectional dependence in large panels. *Econometric reviews*, 34(6-10), 1089–1117. <https://doi.org/10.1080/07474938.2014.956623>
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of econometrics*, 142(1), 50–93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>
- Pınar, A. (2019). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama* (10th ed.). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Sarı, S., & Yıldırım, K. (2021). Özel Tüketim Harcamalarının Belirleyicileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 391–416. <https://doi.org/10.18037/ausbd.959238>
- Serin, Ş. C., & Akça, H. (2022). BRICS+T Ülkelerinde Regülasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizinden Kanıtlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 991–1014. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1181545>
- Serin, Ş. C., & Demir, M. (2023). Does public debt and investments create crowding-out effect in Turkey? Evidence from ARDL approach. *Sosyoekonomi*, 31(55), 151–172. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2023.01.08>

- Swamy, P. A. (1970). Efficient inference in a random coefficient regression model. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 311-323. <https://doi.org/10.2307/1913012>
- Tagkalakis, A. (2008). The effects of fiscal policy on consumption in recessions and expansions. *Journal of Public Economics*, 92(5), 1486–1508. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.11.007>
- UNCTAD. (2024). A world of debt 2024 | UNCTAD. Retrieved September 7, 2024, from <https://unctad.org/publication/world-of-debt>
- WDI (2025). World Development Indicators. Retrieved May 15, 2025, from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Westerlund, J., & Edgerton, D. L. (2007). A panel bootstrap cointegration test. *Economics letters*, 97(3), 185-190. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2007.03.003>
- Yıldırım, K., Karaman, D., & Taşdemir, M. (2016). *Makroekonomi* (13.bs). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yurdadoğ, V., Karadağ, N. C., Albayrak, M., & Bozatlı, O. (2022). Analysis of Non-Tax Revenue: Evidence from European Union. *Amfiteatru Economic*, 24(60), 485-506. <http://doi.org/10.24818/ca/2022/60/485>

Maliye Alanında Güncel Konular: Teori ve Uygulama

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Esra Uygun